ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ФӘННӘР АКАДЕМИЯСЕ
М. Х. ХӘСӘНОВ ИСЕМЕНДӘГЕ ТАТАР ЭНЦИКЛОПЕДИЯСЕ
ҺӘМ ТӨБӘКНЕ ӨЙРӘНҮ ИНСТИТУТЫ

Р. Ф. Исламов

КАЮМ НАСЫЙРИ

Биобиблиографик күрсәткеч

Казан
2024

УДК 82(=512.145)"18/20"01
ББК 83(=632.3)я1
И87

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе
М. Х. Хәсәнов исем. Татар энциклопедиясе
һәм төбәкне өйрәнү институтының
Гыйльми советы карары нигезендә басыла

Редколлегия:
Э. М. Галимова, Л. М. Айнетдинова,
М. Ш. Сибгатуллина, Р. В. Шәйдуллин

Исламов Р. Ф.
И87 Каюм Насыйри: Биобиблиографик күрсәткеч. – Казан: ТР ФА М. Х. Хәсәнов исем. Татар энциклопедиясе һәм төбәкне өйрәнү институты, 2024. – 160 б. + 8 б. ил.

Биобиблиографиядә татар халкының бөек мәгърифәтче галиме, язучы, тел белгече, тарихчы, этнограф, педагог Каюм Насыйриның (1825–1902) биографиясе, нәшер ителгән әсәрләре, хезмәтләре, календарьлары, мәкаләләре, тормышы һәм иҗаты турында дөнья күргән монографик хезмәтләр, гыйльми җыентыклар, якланган диссертация авторефератлары, мәкаләләр хакында мәгълүмат тупланган. Алар хронологик яктан галим үзе яшәгән чордан алып хәзерге кадәрге вакытны иңли. Хезмәт К. Насыйри шәхесен һәм иҗат эшчәнлеген өйрәнүчеләргә, әдәбият галимнәренә, аспирантларга, укытучыларга, студентларга тәкъдим ителә.

УДК 82 (=512.145)"18/20"01
ББК 83 (=632.3)я1

ISBN 978-5-902375-78-4

© ТР ФА М. Х. Хәсәнов исем. Татар энциклопедиясе һәм төбәкне өйрәнү институты, 2024
© ТР ФА, 2024
© Р. Ф. Исламов, 2024

КАЮМ НАСЫЙРИНЫ ӨЙРӘНҮ
ҺӘМ АНЫҢ БИОБИБЛИОГРАФИЯСЕ

(*Кереш сүз урынына*)

XIX йөз – Россия тарихында гомумән, татар иҗтимагый-сәяси һәм мәдәни тормышында аерым алганда, зур үзгәрешләр чоры буларак характерлана. Үзенең күпкырлы эшчәнлеге белән танылган, бөтен тормышын, талантын үз халкын агартуга багышлаган мәгърифәтчелек хәрәкәтенең күренекле вәкилләреннән берсе Каюм Насыйри милли-рухи тормышыбыз мәйданына шул вакытларда чыга.

Габделкаюм Габденнасыйр улы Насыйров 1825 елның 2 (14) февралендә элекке Казан губернасы Зөя өязе Югары Шырдан авылында (хәзер – Татарстан Республикасы Яшел Үзән районы Кече Шырдан авылы) мулла гаиләсендә туа. Башлангыч белемне атасыннан ала. Аннары белем эстәүне 1841–1855 елларда Казанның бишенче мәхәллә мәчете имамы Әхмәт бине Сәгыйть бине Әхмәт бине Йосыф әш-Шырдани (1787–1867)[1] мәдрәсәсендә дәвам иттерә. Дөрес, туганнары һәм үзе язган хатлардан аңлашылганча, ул башта шул заманның данлыклы Кышкар[2] мәдрәсәсенә укырга барырга ниятләгән була. Бер үк вакытта Казан университетында ирекле тыңлаучы сыйфатында лекцияләргә йөри.

1855 елда мәдрәсәне тәмамлагач, аны Казандагы Руханилар училищесына татар теле укытучысы сыйфатында эшкә чакыралар. Аннары ул әлеге уку йортының дәвамы булган Руханилар семинариясендә мөгаллим була. Анда, рус педагоглары белән тыгыз элемтәгә кереп, алар ярдәмендә рус те-

[1] Аның хакында тулырак кара: Фәхреддин Р. Асар / Фәнни мөх. М. Госманов; төз.: И. Гыймадиев, Р. Миңнуллин, С. Баһавиева. – Казан: Рухият, 2009. – 2 т. – Б. 115–116.

[2] *Кышкар* – элекке Казан губернасы Казан өязенә (хәзерге Татарстан Республикасы Арча районы Яңа Кишет җирле үзидарәсе) караган авыл. Ул элгәре үзенең мәдрәсәсе белән танылa.

лен һәм башка фәннәрне өйрәнүне дәвам иттерә, белгәннәрен камилләштерә. Бу уңайдан бер кызыклы фактны әйтеп үтү урынлы булыр. Тел белгече һәм рухани П. П. Масловский (?–1889) анда укыганда татар теле дәресләрен К. Насыйридан ала. Әмма башка предметлардан баллары югары булса да, монысына 6 һәм 8 балл гына куела, чөнки болар мөгаллимнең яхшы билгеләреннән санала[1].

Алар арасында дустанә мөгамәлә урнашкан булса кирәк. Чөнки «Масловский үзенең «дусты» Насыйров әңгәмәләре белән татар теле буенча сыйныфта шөгыльләнүләрен генә тулыландырып калмый, аларны семинарияне тәмамлаганнан соң да дәвам иттерә. Алай гына да түгел, Насыйровның әдәби хезмәтләренә кушыла һәм аның татар халык иҗаты ядкярләре җыентыгын педагогик максатларда эшкәртә»[2]. Ул, бу хакта сүз йөртеп, К. Насыйриның хезмәтләрен нәшер итү зарурлыгын әйтә: «Бу лекцияләр өчен материал кайдан алырга?» «Казан губернасы крестьяннары көнкүреше»ндә татарлар кош очышы югарылыгыннан тасвирлана; әмма хезмәт сөюче Насыйровның татар этнографиясе хакындагы язмалары киңрәк һәм ышанычлырак. Аларны нәшер итәргә кирәк иде. Шулай ук Насыйровның «Татарча-русча лөгат»ен дә бастырырга кирәк иде…»[3]

К. Насыйри, Руханилар семинариясендә эшләүдән 1870 елда туктап, 1871 елда татар балаларын русча укыту өчен башлангыч мәктәп оештыра. Бу вакытта ул, үзе язганча, Сәгъди Яхин[4] дигән кеше фатирында яши һәм дүрт-биш укучысы бу-

---

[1] Харлампович К. В. П. П. Масловский и его переписка с Н. И. Ильминским (Материалы для истории русской миссии) / К. В. Харлампович // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1907. – Т. XXIII. – Вып. 1. – С. 69.

[2] Харлампович К. В. Күрс. хезм. – Б. 76.

[3] Харлампович К. В. Күрс. хезм. – Б. 94.

[4] *Сәгъди Яхин* – бу кеше хакында әлегә мәгълүматыбыз юк.

ла. Аннары, Сая Ибрай[1] номерына күчкәч тә, өч шәкерте була. Закир хәзрәт[2] мәхәлләсендәге Балан Шаһи исемле кешенең йортында рус-татар мәктәбендә укыта[3]. 1872 елның февраль башына кадәр тиешле урын таба алмый йөргәннән соң, ниһаять, Мо̀крый[4] урамындагы бер кабак өстендә фатир алып, унлап бала укыта башлый. Аннары килешү нигезендә икенче гильдия сәүдәгәр Шаһиәхмәт Салихов (1825–1885) тарафыннан Захарьевская урамында төзеттерелгән ике катлы агач өйдән[5] вакытлыча урын ала. Анда егерме-егерме биш бала укый башлый. Әйтергә кирәк, эшләр уңай гына бармый. Төрле яктан һәрдаим куркытулар булып тора, хакимияткә шикаятьләр бирелә. Җәй узгач, шул ук урамдагы тагын икенче фатирга күченә һәм анда укырга утызлап малай җыела.

К. Насыйри Казан татар укытучылар мәктәбендә дә эшли. Ләкин, кайбер мәгълүматларга караганда, ул В. В. Радлов (1837–1918)[6] тәкъдим иткән укыту ысулы белән килешмичә, 1876 елда аннан китә һәм 1879 елдан, беркайда да рәсми хезмәттә булмыйча, иҗат эше белән генә шөгыльләнә башлый.

1880 елда Санкт-Петербургта «Император рус география җәмгыяте язмалары»ның 6 нчы томында аның «Казан татарларының тормышларына сөнни ислам тәэсиреннән тыш барлыкка килгән ышанулары һәм йолалары» дигән саллы хезмәте басылып чыга[7].

---

[1] *Сая Ибрай* – бу кеше хакында әлегә мәгълүматыбыз юк.

[2] *Закир хәзрәт* – сүз «Зәңгәр» мәчет (4 нче мәчет) имамы Мөхәммәтзакир Хаммат улы Халидов (?–1893) турында бара булса кирәк.

[3] Әл-Кәчимири Габдулла бине Таҗетдин. Габделкаюм ән-Насыйри // Шура. – 1913. – № 10. – Б. 292.

[4] Хәзерге Сакко һәм Ванцетти урамы.

[5] Хәзерге Каюм Насыйри урамы, 20 нче йорт.

[6] *В. Радлов* – Василий Васильевич Радлов (Фридрих Вильгельм, 1837–1918) – шәркыятьче-тюрколог, тел галиме, этнограф, археолог. Казанда (1871 елдан) яшәгәндә Казан уку-укыту округының татар, башкорт һәм казакъ мәктәпләре инспекторы.

[7] Насыров К. Поверья и обряды Казанских татар, образо-

К. Насыйриның гыйльми эшчәнлеген югары бәһаләп, Казан университеты каршындагы Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте 1885 елның 3 ноябрь утырышында аны бертавыштан үзенең хакыйкый әгъзасы итеп сайлый һәм 1896 елның 27 октябрендә шуны раслаган Диплом тапшыра. Шул рәвешле ул рәсми яктан фән кешесе буларак танылa.

1896 елда әйтелгән җәмгыять «Хәбәрләр»ендә К. Насыйриның «Казан татарлары халык әдәбияты үрнәкләре»[1] дигән мәкаләсе дөнья күрә. Профессор Н. Ф. Катанов (1862–1922) аңа язган кереш өлешендә болай дип билгели: «Хәзер Археология, тарих һәм этнография җәмгыятендә хакыйкый әгъза Габделкаюм Насыйров тарафыннан шушыларны үз эченә алган мәкалә тәкъдим ителә: 28 табышмак, 243 мәкаль һәм 145 җыр. Насыйров әфәнде Казан татарлары халык иҗаты ядкярләрен үзеннән элгәре җыючыларга караганда беренче мәртәбә шундый күп мәкаль һәм җырлар тәкъдим итте. Насыйров әфәнде тәкъдим иткән материаллар белән аның үзе гомер буе алар арасында яшәгән халкының көнкүреше һәм телен яхшы белүен тулысы белән дәлилли»[2].

Үзеннән элгәреләр дигәндә, Н. Ф. Катанов мажар галиме Габор Баллинт (1844–1913) һәм аның 1875 елда Будапешт шәһәрендә дөнья күргән китабы[3], тарихчы һәм филолог Габделгаллә Фәезханов (1850–1910) һәм аның 1890 елда нәшер ителгән китабы[4], педагог Габдүш Вәһапов (1814–1876) һәм

вавшиеся мимо влияния на жизнь их суннитского магометанства / К. Насыров // Зап. Имп. рус. геогр. об-ва. По отд. этнографии. – СПб., 1880. – Т. 6. – С. 243–270.

[1] Насыров А. К. Образцы народной литературы казанских татар / А. К. Насыров // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1896. – Т. XIII. – Вып. 5. – С. 376–427.

[2] Насыров А.К. Образцы народной литературы казанских татар… – Б. 375.

[3] Bálint G. Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. I. Fuzet. Kazáni-tatár szøvegek / G. Bálint. – Budapest, 1875. – 178 p.

[4] Фәезханов Г. Хикәят вә мәкаләт / Г. Фәезханов. – Казань: Тип.

аның 1892 елда басылган татарча-русча үзөйрәткече[1], телче һәм фольклорчы Мөхәммәтшакир Салихов (? – 1929) һәм аның 1880 елда басылган мәкальләр, әйтемнәр һәм табышмаклар җынтыгы[2] хакында сүз алып бара.

Н. Ф. Катанов үзенең «Казан татарларының тарихи җырлары»[3] дигән мәкаләсендә китергән ике, ягъни «Казан бәете» һәм «Николай бәете» дигән әсәрләрне К. Насыйриның 1881 елгы календареннан алганлыгын яза.

1899 елда нәшер ителгән «Хисаплык» дигән китапның уңай якларына игътибарны юнәлтеп, Н. Ф. Катанов болай ди: «Элекке гарәп телендә булмыйча, яңача Европа ысулында язылган, бигрәк тә киң катлауга аңлаешлы татарча бу китап танылган Казан галиме Габделкаюм Насыйровныкы… Терминнар барысы да бик уңышлы сайланып, моңа кадәр булган дәреслекләрдә аңлашылмый торган борынгы гарәпчә урынына, асыл татарча сүзләрдән төзелгән. Гомумән, Насыйровның дәреслеге татар педагогикасында игътибар ителергә тиешле гаять файдалы яңалык булып тора»[4].

«Осуле җәгърәфияи кәбир» дигән хезмәте хакында сүз йөртеп, Н. Ф. Катанов аның Кятиб Чәләби тәхәллүсе белән билгеле булган төрек галиме Мостафа бине Габдуллаһ Хаҗи-Хәлфәнең (?–1658) «Җиһаннамә» дигән хезмәтеннән файдаланып төзегәнен күрсәтү белән бергә «Г. К. Насыйров кайва-

---

Г. М. Вечеслава, 1890. – 31 б.

[1] Самоучитель для русских по-татарски и для татар по-русски. Сост. Вагаповым = Үзе-үзедин өйрәткеч татарлар урысча һәм урыслар татарча сөйләшергә. Истираҗ итүче Габдүш Әхтәм угылы Ваһапов. – Казань: Тип. Г. М. Вечеслава, 1892. – 64 б.

[2] Салихов М. Табышмаклар һәм мәкальләр / М. Салихов. – Казан, 1880.

[3] Катанов Н. Исторические песни казанских татар / Н. Катанов // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1907. – Т. XV. – Вып. 3. – С. 273–306.

[4] Катанов Н. Хисаплык (Числительница, или арифметика) / Н. Катанов // Деятель. – 1900. – № 6–7. – С. 336–337.

кыт Кятиб Чәләби әсәренә, үзенең сүзләренә күрә, ышанычлы китаплардан алынган яңа мәгълүмат та өсти»[1], – дип яза.

Шул чор рус галимнәренең К. Насыйри хакында уңай фикерләре белән бергә, аның хезмәтләрен башка юнәлештәрәк, ягъни миссионерлык мәнфәгатьләрен истә тотып файдаланырга тырышу омтылышларын да күрми мөмкин түгел. Мәсәлән, тарихчы-шәркыятьче, профессор В. В. Григорьев (1816–1881) аның Санкт-Петербургта басылып чыккан хезмәтенә язган кереш мәкаләсендә болай ди: «Казан университетында алган Европа белеме аны акыл мөнәсәбәтендә шундый югарылыкка күтәргән – ул исламга объектив карый торган безнең мөселманнардан беренчесе… Аның фәнни рухтагы тикшеренүләренең мөселманлыкны пропагандалау мәгънәсендә кулланылу ихтималы турында шикләнүгә бернинди дә сәбәп юк»[2].

Татар әдәбияты классигы Фатих Әмирхан (1886–1926) К. Насыйриның әдәби һәм фәнни эшчәнлеген болай бәһали: «Әдәбиятымыз күп гасырлар Шәрык тәэсире белән килгәннән соң, акрын гына Гареб тәэсире астына керә башлыйдыр.

Әдәбиятымызның бу гасыр (период) мәрхүм Габделкаюм ән-Насыйри белән башланды. Насыйри гарәпчә вә русча яхшы белгән зыялы бер зат булганлыктан, әсәрләрен дә Шәрыктан күп нәрсәләр истифадә[3] иткән шикелле – рус әдәбиятыннан да файдаланадыр. Мәсәлән: җәгърәфия, гыйльме әтбихәлә даир[4] календарьлар, словарьлары бөтенләй рух әсәрләреннән истифадер.

---

[1] Катанов Н. «Усули джаграфия-и кебир» (Основы большой географии). Казань, 1899. Типо-литогр. ун-та. 138 стр. 6^0 / Н. Катанов // Деятель. – 1900. – № 10. – С. 451.

[2] Григорьев В. В. Предисловие / В. В. Григорьев / Насыров К. Поверья и обряды Казанских татар, образовавшиеся мимо влияния на жизнь их суннитского магометанства // Зап. Имп. рус. геогр. об-ва. По отд. этнографии. – СПб., 1880. – Т. 6. – С. 241–242.

[3] *Истифадә* – файдалану.

[4] *Даир* – бәйләнешле.

Насыйри үзенең озак фәүкыльгадә[1] тырышлык белән иткән хезмәте аркасында халык тарафыннан вакытында тәкъдир ителмичә генә, татарларга бик күп нәрсәләр һәдия[2] иткән. Ул иң әүвәл татарларны рус теле белән белештермәкче булып «Словарь», «Әнмүзәҗ» тәртип итүче. Ул иң әүвәл татарларга үзләренең бер телләре бар икәнен белдертер өчен – «Ләһҗәи» вә «Фәвакиһе җөләса» тәэлиф[3] итүче. Вә ул ук иң әүвәл әсәрләрен татарча яза башлап, һәр язу таныган кеше истифадә итәрлек тарызда[4] ясаучы. Җәнабе Хак аны рәхмәт итсен.

Озын гомерен татар әдәбияты хезмәтенә фида иткән (халык тарафыннан, аның ничек тәкъдир ителгәнен яхшы күрсәтерлек, үз мәгыйшәтемнән[5] бер вакыйга хәтеремә төште. Мәдрәсәдә торган заманнарымның соңында бервакыт базардан «Ләһҗәи татари» алып кереп карарга тотынган идем. Шәрикләремнән озын гына буйлы, бик дәгъва[6], таза бер мишәр яныма килеп, нәрсә моталәга[7] итдекемне сорашты. Мин дә бәян иттем. Ул китапны алып ачты да иттифакый[8] «йомрык» дигән сүзгә күзен төшерде. Тәрҗемәсен укып карагач, күзләрен челәйтеп вәхшиянә йозырыгын җомарлап: «Мона аны китаптан укып беләсе юк, белмисең икән, күреп кал!» – дип күз төбемең китереп, һәм минем гомеремнең юкка заегъ[9] булуына тәәссеф[10] иткәнлеген вә «дамелла» булса, бу эшем өчен миңа җәза биргән булыр иде икәнлеген бәян итте. Мона татар шәкертләре татар әдәбияты белән нинди мөнәсәбәттәге заманнары бар иде). Шулай да

---

[1] *Фәүкыльгадә* – гадәттән тыш.
[2] *Һәдия* – бүләк.
[3] *Тәэлиф* – төзү.
[4] *Тарызда* – рәвештә.
[5] *Мәгыйшәт* – тормыш.
[6] *Дәгъва* – низаг, дау.
[7] *Моталәга* – уку, өйрәнү.
[8] *Иттифакый* – очраклы.
[9] *Заегъ* – бушка, файдасызга.
[10] *Тәәссеф* – үкенү.

Насыйри әфәнденең әсәрләрендә Шәрык стилендә тәртип ителгән җөмләләргә күп [о]чрарга мөмкиндер»[1].

Танылган тел галиме Л. Җәләй (1894–1966) татар әдәбиятында дидактик жанрны куллана башлауны К. Насыйри иҗаты белән бәйләп аңлата һәм моңа мисал итеп аның «Буш вакыт», «Кырык бакча» әсәрләрен китерә. «Татарда хыялый романнар язу кайчаннан һәм кемнәрдән башлана дигән сорауны бирүчеләр дә беренче җавапны Насыйри «иҗат бүлмәсеннән» барып табачак»[2], дип галим беренче чиратта «Гөлрох һәм Камәрҗан» әсәрен күрсәтә.

К. Насыйри үзенең хезмәтләрендә иллюстратив материал буларак шул чорда дөньяви рухтарак язылган әсәрләрне дә файдалана. Бу уңайдан татар халык шагыйре Г. Тукай (1886–1913) үзенең «Исемдә калганнар» автобиографик әсәрендә янә Кушлавычка Бәдри абзыйларга кайткач булган бер вакыйганы шулай тасвирлый: «Кич белә китаплар актарганда, кулыма «Фәвакиһел-җөләса» китабы төшеп, шуны укырга тотындым. Актыктагы шигырьләрен бик яратып укыйм вә аңларга тырышам, фәкать мин Кырлайда чакта тик «Газизә»[3] вә вә «Сөбател-гаҗизин»нәр генә укыганга, бу китаптагы оят сүзләргә гаҗәпләнәм вә, китапта шундый сүзләр дә була микәнни? – дип, үземә сөаль бирә идем»[4]. Сүз, әлбәттә, ша-

---

[1] Дамелла. Әдәбиятка гаид / Дамелла // Әл-Ислах. – 1908. – № 47. – Б. 3–4.

[2] Җәләй Л. Татарларда мәгърифәтчелек хәрәкәте һәм Каюм Насыйри / Л. Җәләй // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 43.

[3] *«Газизә» [«Рисаләи Газизә»]* – Таҗетдин Ялчыгол (1768–1838) тарафыннан Урта Азия шагыйре Суфи Аллаһиярның (1630 еллар – 1721 яки 1723) «Сөбател-гаҗизин» («Көчсезләрнең ныклыгы») дигән шигъри әсәренә шәрехләр язылган китап. Аңлатмасында язылганча, ул аны кызы Газизә үтенече белән башкарганга, «Рисаләи Газизә» дип атый.

[4] Тукай Г. Әсәрләр: 5 томда / Төз., иск. һәм аңлат. язды Р. Гайнанов / Г. Тукай. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 5 т.: Истәлекләр, юлъязмалар, хатлар, мәсәлләр һәм балалар өчен хикәяләр (1902–1913). – Б. 26.

гыйрь Габделҗәббар Кандалыйның (1797–1860) «Сәхибҗәмал» дигән поэмасы хакында бара[1].

К. Насыйри бу хезмәтендә шулай ук «Чәй бәете»ен[2] дә урнаштырган. Нәкъ шул ук әсәр Г. Фәезханов тарафыннан нәшер ителгән «Хикәят вә мәкаләт» дигән китапта да бар[3]. Ул аны Казанның бер мулласыныкы икәнлеген белдерә. Ләкин, ике текст та бер үк булуга карамастан, анда сүзләр кулланылышында аермалар күзәтелә[4].

К. Насыйриның татар телендә газета чыгару идеясе белән дә йөргәнлеге мәгълүм. Ул Казан Руханилар училищесында укытучы булып эшләгән вакытта, алар литография хуҗасы, Казан мещаны Мөхәммәтвәли Мозаффар улы Яхин (?–?) белән берлектә «Таң йолдызы» дигән газета чыгарырга рөхсәт сорап Казан хәрби губернаторы П. Ф. Козлянинoвка (1808–1864 елдан соң) үтенеч белдерәләр. Әмма патша хөкүмәте моңа ризалык бирми[5]. Шулай булуга карамастан, бу омтылыш 1905 елларда татар вакытлы матбугаты[6] нигезләнә башлану үрнәкләрнең берсе була.

Академик Ә. Г. Кәримуллин (1925–2000) язганча, «газетаның программасына карап, шуны әйтергә мөмкин, газета нә-

---

[1] Фәвакиһел-җөләса фил-әдәбият. Мөстәтраф вә раузел-әхйар китапларыннан интихаба тәэлиф кылынып кырык рауза үзеренә мөрәттиб мордәдәлларның калебләрен әхйа кыйлыр бер китаптыр вә Габделкаюм мелла Габденнасыйр угылының каләм фәкыйранәсеннән җәрәян итмеш бер әсәрдер. Ошбу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 559–579.

[2] Фәвакиһел-җөләса... – Б. 557–558.

[3] Фәезханов Г. Күрс. хез. – Б. 11–13.

[4] Бу хакта тулырак: Катанов Н. Полезно-ли пить чай? (Татарские рассуждения) / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 1. – С. 48–49.

[5] Бу хакта тулырак: Кәримуллин Ә. Каюм Насыйриның «Таң йолдызы» проекты / Ә. Кәримуллин // Казан утлары. – 1975. – № 2. – Б. 157–162.

[6] Бу хакта тулырак: Амирханов Р. У. Татарская демократическая печать (1905–1907 гг.) / Р. У. Амирханов. – М.: Наука, 1988. – 191 с.

шер итүнең максаты – татарларны Россиянең иҗтимагый тормышы белән таныштыру, беренче чиратта – татарлар арасында дөньяви белем тарату, әдәби әсәрләрне пропагандалау, дөньядагы фән һәм мәдәният казанышлары белән таныштыру. Чит илләрдәге халыклар тормышы хакында мәгълүмат бирү бурычы да куела. Библиография һәм тәнкыйть бүлегеннән күренгәнчә, ул әдәби-публицистик орган булырга тиеш»[1].

Бу ният гамәлгә ашмагач, К. Насыйри 1870 елдан календарь төзеп бастыра башлый. 1886, 1887, 1895 еллардан башка аның егерме дүрт басмасы дөнья күрә[2].

К. Насыйрига китапларын җибәрүен үтенеп язылган күп хатларның Россия империясенең төрле төбәкләреннән килүе шул чорда аның хезмәтләренә ихтыяҗның зур булганлыгын дәлилли. Календарьларының шулай ук Урта Азиядә дә таралыш алганлыгы мәгълүм[3].

К. Насыйриның үз гаиләсе мәсьәләсенә килгәндә исә, төрле фикерләр бар. Мәсәлән, М. Парсин (1899–1963) аның, 1863 елда өйләнеп, унбер айдан соң хатыны вафат булгач, бүтән җәмәгатьләнмәве хакында әйтә[4]. Әдәбият галиме М. Гай-М. Гайнуллин (1903–1985) аның 1865 елда Казанның ямщик Мөсәгыйть кызы Зөһрәгә никахланганлыгын, әмма бер елдан

---

[1] Каримуллин А. Татарская книга пореформенной России: Исследование / А. Каримуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1983. – С. 185.

[2] Бу хакта тулырак: Миннуллина Л. Календарные издания просветителя К. Насыри // Миннуллина Л. Татарские печатные календари XIX – начала XX вв. / Науч. ред. З. С. Миннуллин. – Казань: Заман, 2015. – С. 71–87.

[3] Кубатова А. З. Татарское просветительство и реформаторское движение в Кыргызстане (конец XIX – начало XX века) / А. З. Кубатова. – Казань: ИЯЛИ им. Г. Ибрагимова АН РТ, 2022. – С. 102–103.

[4] Латыйф Г. Каюм Насыйрины искә төшерү турында зур җыелыш / Г. Латыйф // Кызыл Татарстан. – 1925. – 18 февр.

соң хатыны баладан үлүен һәм шуннан соң К. Насыйриның ялгыз, гаиләсез яшәве турында яза[1].

Дин әһеле, публицист һәм журналист Насыйретдин әл-Хуҗаши (?–?) истәлегеннән күренгәнчә, әлеге мәсьәләгә карата биргән соравына каршы җавабында К. Насыйри үзе болай дигән: «Мин хатын алмадым түгел, алдым, хәтта, икене алдым. Фәкать беренчесе илә мәхәббәтемез булмады, өлфәт[2] итә алмадык. Үзе аерылырга сорады да аердым. Бунысы яшь вакытымда иде. Аннан соң тагын бер хатын алдым. Бунысы илә яхшук мәхәббәтемез дә булды, ләкин минем язу хезмәтемә бик күп кимчелек китерә башлады. Бик күп хезмәтләрем аның мәхәббәтенә корбан булдылар. Язу вә башка хезмәтләремә хәләл килмәсен өчен бунысын үзем талак иттем, – диде»[3].

К. Насыйри гомере буе Казанда яши. Ул берничә мәртәбә Мәскәүгә, андагы агасы Габделхәй (1818–1890) янына, Ибраһим Арсланов (?–?) исемле бай белән Мәкәрҗә ярминкәсенә – Түбән Новгородка, имтихан тоту өчен Диния нәзарәтенә Уфага һәм кардәше Мөхәммәтбәдигъ Хөсәенов (1853–1929) белән Оренбургка бара[4]. Әмма һәр җәйдә диярлек туган авылы Югары Шырданга кайта торган була. Шул вакытларда, тирә-як авылларга чыгып, археологик, этнографик материаллар, риваятьләр, халык иҗаты туплау, кырларда төрле үләннәр җыйнау белән шөгыльләнә.

К. Насыйриның Казанда хосусый йорт-җире булмый. Бу хакта инде бераз сүз булды. Ул Руханилар семинариясендә укыткан вакытта аның чарлагында яши. 1865 елда Мөсә-

---

[1] Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тормышы һәм иҗат юлы) / М. Гайнуллин // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Таттосиздат, 1948. – Б. 13.

[2] *Өлфәт итә алмадык* – ияләшә алмадык.

[3] Әл-Хуҗаши Н. Мөхтәрәм Габделкаюм Насыйри илә мосахәбә / Н. әл-Хуҗаши // Шура. – 1912. – № 24. – Б. 747.

[4] Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тормышы һәм иҗат юлы) / М. Гайнуллин // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)... – Б. 11.

гыйть ямщик дигән кешенең Зөһрә исемле кызына өйләнгәч, кайнатасы йортында гомер итә башлый. Хатыны баладан вафат булганнан соң (1866) да берничә ел анда кала. 1872 елда Казанда Укытучылар мәктәбе ачылып, рус-татар башлангыч мәктәбендә укыта башлагач, Яңа Бистәдә Степанов йортында, 1873 елда Фукс урамындагы, аннан соң Шиһаб хәзрәт мәхәлләсендәге Захарьев урамындагы йортларда фатир алып тора[1]. 1879 елда Тихвин (хәзер – Тукай) урамында Госмановлар мәчетеннән берничә йорт аша яшәгәнлеге мәгълүм[2]. 1885 елда икенче гильдия сәүдәгәр Гайса хаҗи Мусин (1816–1887) йортында[3], 1890–1891 елларда Тихвин һәм Евангелистлар урамнары чатында печән үлчәве каршында Чуаш иле Хәсән йортында, 1891–1892 елларда бер кыш Захарьев урамы башындагы Сөләңгәр Камали йортында тора[4]. 1893 елның көзеннән башлап сәүдәгәр Сөләйман Аитов (1862–1922) карамагында булган агач өйдә[5], абзасы Габделхәйнең улы Габделмән Казанский (?–?) өендә (хәзерге Галиәсгар Камал урамында), Кызыл мәчет урамында Әптелмән йортының кечкенә бер бүлмәсендә[6], Екатерина урамындагы Ядгәр Шаһи (Ядгәр Ишимов) йортының өске катында, хәзерге Мәрҗани урамының Печән базарына таба урнашкан йортта һәм, үзенең бер

---

[1] Рәхим Г. Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле / Г. Рәхим // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 26–27, 29.

[2] Рәхим Г. Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле... – Б. 31.

[3] Элекке Поперечно-Сенная, хәзерге Париж Коммунасы урамы, 24 нче йорт.

[4] Рәхим Г. Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле... – Б. 29–30.

[5] Хәзерге Тукай урамында булган 45 нче ул йорт сакланмаган. Аның фотосы теркәлгән чыганак: Җәләй Л. Каюм Насыйри (1825–1902) / Л. Җәләй // Насыйри К. Сайланма әсәрләр. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. VIII.

[6] Каюм Насыйри турында истәлекләр // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)... – Б. 138.

хатыннан күренгәнчә, ниндидер Чыршы Габди һәм башкаларның йортларында гомер кичергәннән соң, 1899 елдан туганы Мөхәммәтбәдигъ мөәзин өенең[1] беренче катында яши башлый. Дөрес, ул анда 1885, 1892 елларда да торып алган була. Шунда 1902 елның 21 августында (3 сентябрендә) 77 яшендә вафат була. Аны соңгы юлга озатырга, ни кызганыч, кешеләр аз килә[2]. Мәрхүмнең җәсәде шәһәрнең Яңа Татар бистәсе зиратында дәфен кылына.

***

К. Насыйриның тормышы һәм эшчәнлеге белән кызыксына башлау Октябрь түнтәрелешенә кадәр үк башлана. Сәясәт һәм җәмәгать эшлеклесе, язучы Ш. С. Алкин (1893–1918 елдан соң) ниндидер бер авылда өй чормасындагы кәрзиндә галимнең әтисенә язган хатларын табып ала. Ул аларның бары тик сигезен генә алуын белдерә һәм шуларның икесен «Аң»[3] журналының 1912 елгы беренче санында бастырып чыгара[4]. Танылган тарихчы, филолог, журналист һәм җәмәгать эшлеклесе Г. Баттал (1880–1969) татар теле турында «Йолдыз» газетасының 1912 ел 11 октябрь санында «Телебез» дигән күләмле мәкалә бастыра[5]. Бу өлкәдә К. Насыйриның да эшчәнлеген югары бәһаләп, болай яза: «Үз арабыздан чыгып, үз телебезне тергезү нияте белән кулына каләм тоткан затларның иң олугсы Габделкаюм ән-Насыйри абзыйдыр... Бу җәһәттән

[1] Хәзерге Париж Коммунасы урамы, 35 нче йорт.

[2] Бу хакта тулырак: Бәхтияров В. Каюм абзый Насыйри турында кечек бер истәлек // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык // Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 514–522.

[3] *«Аң»* – Әхмәтгәрәй Сибгатулла улы Хәсәни (1883–1934) мөхәррирлегендә һәм наширлегендә 1912–1918 елларда Казанда татар телендә ике атнага бер чыккан әдәби, фәнни, сәяси һәм иҗтимагый рәсемле журнал. Барлыгы 123 саны дөнья күргән.

[4] Алкин Ш. Каюм Насыйри хатлары / Ш. Алкин // Аң. – 1912. – № 1. – Б. 14–15.

[5] Баттал Г. Телебез / Г. Баттал // Йолдыз. – 1912. – 11 окт.

руслар арасында Даль нинди урын тотса, Габделкаюм абзый да бездә шул урынны шөгыльләнәдер...». Шул ук вакытта ул галимгә һәм эшчәнлегенә тиешле дәрәҗәдә игътибар бирелмәвенә, көндәлек матбугатта аның исеме очрамавына борчылуын белдереп, шулай ди: «...Татар теленең атасы, гыйлем вә әдәб хадиме, безнең ише ялкау халыктан бик сирәк чыга торган бер тырыш вә эш сөючән кеше булган бу затны, ни өчендер, халкыбыз тәкъдир итә алмый. Әллә нинди гарәпләрне, персияннарны казып чыгарып, тәрҗемәи хәлләрен беренче сәхифәсеннән баскан «Шура»[1] мәҗмуагасы да Габделкаюм абзыйны игътибарга алмады...»

Шуннан соң аңа җавап рәвешендә булса кирәк, Ризаэтдин бине Фәхретдин (1859–1936) «Шура» журналының 1912 елгы егерме беренче санында «Габделкаюм Насыйри» дигән мәкалә урнаштыра[2]. Аерым алганда ул шулай дип яза: «Габделкаюм әфәнденең яшьлегендә, хәтта егетлек вакытларына ирештегендә улан хәлләре хакында мәгълүматымыз юк, соңгы хәлләре хакында хәбәремез аз. Бунын гасырына йитештек вә бунын сәламәт вакытында бер дәфга[3] Казан шәһәренә бардык исә дә күрешә алмадык». Аның хезмәтләрен нәшер итәргә тырышуы сәбәпле рәхмәт әйтеп язган бер хаты сакланган булуы, әмма тентү вакытында алынып, кире кайтарылмавына үкенеч белдерә.

Язмада шулай ук Казан сәүдәгәре, җәмәгать эшлеклесе, хәйрияче Сөләйман Аитов (1862–1922) сөйләгәннәрен китереп, К. Насыйриның аның өендә түләүсез яшәп, улы һәм Тро-

---

[1] *«Шура»* – Оренбургта 1908–1917 елларда Ризаэтдин Фәхретдин (1859–1936) мөхәррирлегендә һәм алтын приискалары хуҗалары, танылган иганәчеләр һәм җәмәгать эшлеклеләре бертуган Мөхәммәтшакир (1857–1912) һәм Мөхәммәтзакир (Дәрдемәнд) (1859–1921) Мөхәммәтсадыйк уллары Рәмиевләр баширлегендә унбиш көнгә бер чыккан әдәби, фәнни һәм сәяси журнал. Барлыгы 240 саны дөнья күргән.

[2] [Фәхретдин Р.] Габделкаюм Насыйри // Шура. – 1912. – № 21. – Б. 641–645.

[3] *Бер дәфга* – бер тапкыр.

ицкидан Габделвәли Яушевның[1] улы янына тагын алты фәкыйрь баланы кушып укытуы турында мәгълүмат бирә.

Сәясәт эшлеклесе, журналист, нашир, педагог, тел галиме Әхмәтһади Максудиның (1868–1941) шул ук мәкаләдә кителгән истәлегеннән күренгәнчә, ул Кырымда Зынҗырлы мәдрәсәсендә эшләгән вакытта рус теле укытучысы Исмәгыйль Лиманов (?–?) Россиядәге әдипләр һәм галимнәрнең тәрҗемәи хәлләрен сорап ачык хат бастыра. Ә. Максуди Казанга кайткач, шул мәсьәлә буенча К. Насыйри янына махсус бара. Ләкин сөйләшүләр ул көткән нәтиҗәне бирми.

Язучы, нашир, җәмәгать эшлеклесе Фатих Кәриминең (1870–1937) хатирәсеннән аңлашылганча, аның К. Насыйри белән очрашуы бик кыска була. Ул Истамбулда исеме шөһрәт казанган бу затның Казанда алай ук билгеле булмавына гаҗәпләнүен белдерә.

Р. Фәхретдин К. Насыйриның исеме Төркиягә ирешеп хөрмәт белән искә алынуында җәмәгать һәм сәясәт эшлеклесе, мәгърифәтче, педагог, нашир Исмәгыйль Гаспринский (1851–1914) һәм җәмәгать эшлеклесе, публицист Гөлнар ханымның (Лебедева Ольга Сергеевна, 1854–?) ролен билгели.

Аннары журналда татар укымышлылары һәм зыялыларының әтрафлы мәкаләләре бастырыла. Нуретдин Ишаев (?–?) истәлегеннән күренгәнчә, алар – үзе һәм остазы Өчбүлә[2] авылының Фәйзрахман хәзрәт[3], К. Насыйри белән 1898 елның

---

[1] Габделвәли Яушев (1840–1906), Троицкидагы танылган сәүдәгәр, иганәче; җәмәгать эшлеклесе С. Аитовның хатыны Фатыйха Аитованың (1866–1943) әтисе.

[2] *Өчбүлә* – хәзер Башкортстан Республикасының Дүртөйле районындагы авыл.

[3] Фәйзрахман Әхмәтҗан улы Тупиев (1861–?), Өчбүлә авылы имамы, атаклы морзалар нәселеннән; ватандашлар сугышы вакытында Оренбургта фаҗигале рәвештә һәлак була.

Студент вакытымда 1983 елның июнь-июль айларында фольклор экспедициясендә бу авылда булып, заманында Фәйзрахман хәзрәт мәдрәсәсендә укыган Мөстәкыйм исемле бабайны күреп сөйләшергә туры килгән иде. – *Р. И.*

май урталарында Казанда, ул Сөләйман Аитов йортында яшәгән вакытта очрашалар[1]. Галим күңеле булып: «Казан халкы тәкъдир кылмаса[2] да, читтән килеп искә төшерүчеләр бар», – ди. Алар аңардан берникадәр китап та алалар.

Екатеринбургтан язган публицист һәм язучы Һади Таһири (?–?), К. Насыйриның туган-тумачалары турында мәгълүмат биреп, үзенең дә чыгышы белән Югары Шырданга күрше авылдан һәм галимгә кардәш булганлыгын белдерә[3].

Истәлеге басылганда Малмыж шәһәрендә яшәгән Мөхәммәткәмал Мозаффар (?–?)[4] 1896 елда Казанда К. Насыйри янына кереп, озак кына сөйләшеп утыруларын бәян итә. Аерым алганда, галимнең барлык энергиянең кояштан алынганлыгы турында аңлатуы аңарда зур кызыксыну уяткан. Ул шулай ук аның 1895 елның 24 нче декабрендә, 1896 елның 2 февралендә язган ике хаты, китаплары хакында хисап язуы саклануын белдерә[5]. Соңгылары истәлек ахырында тулысынча китерелгән.

Көнчыгыш телләре белгече Галимҗан Акчурин (1895–1933) үзенең мәкаләсендә Әхмәров[6], Терегуловларның[7] Ка-

---

[1] Ишаев Н. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / Н. Ишаев // Шура. – 1912. – № 22. – Б. 694.

[2] *Тәкъдир кылмаса* – бәяләмәсә, танымаса.

[3] Таһири Һ. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / Һ. Таһири // Шура. – 1912. – № 23. – Б. 719.

[4] Бу шәхес турында әлегә Р. Фәхретдиновның 1914 елның 12 мартында аның белән очрашып сөйләүшүе хакындагы мәгълүматы гына билгеле: Фәхреддин Р. Асар. 3 һәм 4 томнар / Фәнни мөх. М. Госманов; төз.: Л. Байбулатова, Р. Йөзмөхәммәтов, А. Салахов, Р. Миңнуллин, И. Гыймадиев, С. Хафизова / Р. Фәхреддин. – Казан: Рухият, 2010. – Б. 350.

[5] Мозаффар Мөхәммәткәмал. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / М. Мозаффар // Шура. – 1912. – № 23. – Б. 719.

[6] *Әхмәров* – Шаһбазгәрәй Исмәгыйль улы Әхмәров (1853–1900), педагог һәм җәмәгать эшлеклесе. 1876–1900 елларда Татар укытучылар мәктәбендә рус теле укытучысы, 1881 елдан әлеге уку йортының директоры.

[7] *Терегулов* – Ибраһим Вәлиулла улы Терегулов (1852–1921), педагог, ветеринария табибы.

зан укытучылар мәктәбендә К. Насыйри белән бергә эшләүләрен, истәлек язуларын сорап аларга мөрәҗәгать итәргә кирәклеген яза[1].

Н. әл-Хуҗаши үзенең истәлегендә[2] хәбәр иткәнчә, ул Казанда Габделгалләм мәдрәсәсендә укыган вакытта Татар укытучылар мәктәбендә белем алучы Фуат Туктаров[3], Габдерәүф Ниязбаев[4] белән бергә 1902 елның 9 гыйнварында К. Насыйри ри янына баралар. Ул аларга җиде йөз илле битлек «Мифтах әл-Коръән» («Коръәнгә ачкыч») дип аталган уникаль лексикографик хезмәтенең кульязмасын күрсәтә һәм шулай ди: «Буңа әле исем куйганым юк. Бунын илә Коръән Кәримнең һәр аятен вә һәр кәлимәсен табып булачак. Дөрест, бу хакта тәртибе зиба[5] илә Америка миссионеры тарафыннан тәртип ителгән «Нө-«Нөҗем әл-Коръән» исемле китаплар бар, фәкать анлар канәгатьләнерлек түгел». Автор бу китапның кем кулында калуы һәм басылу-басылмавы аңа мәгълүм булмавын искәртә. Бу хезмәт Казан университетының Фәнни китапханәсендә сакланып калган. Аның хакында язучы һәм галим М. Гали (1893–1952) К. Насыйриның тууына 120 ел тулуга багышланган сессия материалларында басылган мәкаләсендә хәбәр итә[6].

Түнтәр авылы мулласы, дин белгече һәм эшлеклесе, педагог, җәдитчелек хәрәкәте тарафдары Мөхәммәтнәҗип Түнтәри[7]

---

[1] Акчурин Г. [Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле хакында кайбер мәгълүмат] / Г. Акчурин // Шура. – 1912. – № 23. – 3 т.б.

[2] Әл-Хуҗаши Н. Мөхтәрәм Габделкаюм Насыйри илә мөсахәбә (хатирә дәфтәремнән) / Н. әл-Хуҗаши // Шура. – 1912. – № 24. – Б. 745–748.

[3] Фуат (Мәхмүтфуат) Фәсах улы Туктаров (1880–1938), җәмәгать эшлеклесе һәм сәяси эшлекле; Татар укытучылар мәктәбен 1904 елда тәмамлый.

[4] Габдерәүф Хәким улы Ниязбаев (1881–1920), драматург.

[5] *Тәртибе зиба* – матур рәвешле.

[6] Гали М. Каюм Насыйриның кульязма мирасы / М. Гали // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)... – Б. 120.

[7] Мөхәммәтнәҗип Шәмсетдин улы Шәмсетдинов.

(1862–1930) үзенең зур булмаган истәлегендә К. Насыйри белән берничә тапкыр очрашуы турында яза[1]. Ул аңарга шәкертләр ирексездән укысын өчен кайбер әсәрләрен басылган табагы белән бүлмә диварларына элеп куюы турында әйтүен, мәдрәсәләрдәге кайбер тәртипсезлекләрдән зарланганын искә ала.

Булачак мәгърифәтче шагыйрь Гарифулла Чокрый (Гарифулла Мөхәммәтгали улы Киеков, 1861–1918) 1879 елда, әтисен[2] өченче мәртәбә хаҗ сәфәренә озата килгәндә, Казанда К. Насыйри белән күрешүен яза[3]. Г. Чокрый үзенең дә горрәлек лек язуын, аны Бөре өязенең Кочмаш авылы имамы Гайнулла мулланың Казанга алып китеп югалтуын әйтә. Галим аны күргән булуы турында шулай дигән: «Беләм, күргәнем бар, Сезнең ул иҗтиһадыңызга бик тәхсин иттем. Мәгәр дибәҗәләп[4] вә дибәҗәсене гарәпчәләп мәшәкатьләнгәнсез икән, «Төрке барның күрке бар» дигәндәй, бән үзем саф төрки телен яратам».

Адресы Кукмара станциясе һәм Казан губернасының Пычак карьясе[5] дип күрсәтелгән Мөхәммәтхәнәфи Мозаффар (?–?) үзенең истәлегендә[6] әүвәл әтисе Мөхәммәтҗанның Ш. Мәрҗани мәдрәсәсендә укыган вакытында К. Насыйри белән очрашулары турында сөйләгәннәрен яза. Күренгәнчә, ул русча дәресләр алу бәрабәренә галимнең хезмәтләрен күчереп яза торган булган. Бер янгын вакытында күп кенә язмалары юкка чыгу фактын да китерә, әмма казаның кайсы елда һәм кайда булганлыгын күрсәтми. Башка чыганаклардан күренгәнчә,

---

[1] Түнтәри М. Габделкаюм Насыйри хакында хатирәләрем / М. Түнтәри // Шура. – 1913. – № 3. – Б. 72.

[2] Гали Чокрый (Мөхәммәтгали Габдессалих улы Киеков, 1826–1889), шагыйрь, дин эшлеклесе.

[3] Чокрый Гарифулла бине Гали. Габделкаюм ән-Насыйри // Шура. – 1913. – № 5. – Б. 141–142.

[4] *Дибәҗәләп* – кереш сүз белән.

[5] *Пычак карьясе* – хәзер Татарстан Республикасының Кукмара районындагы авыл.

[6] Мозаффар Мөхәммәтхәнәфи. Габделкаюм Насыйри әфәнде хакында / Мөхәммәтхәнәфи Мозаффар // Шура. – 1913. – № 6. – Б. 172–175.

фаҗига ул Гайса хаҗи Мусин йортында яшәгәндә, 1885 елда, булган. Автор К. Насыйри хезмәтләреннән күчерелгән кырык дүрт бит язманың әтисе кулында булганлыгын белдерә.

Бу уңайдан шуны да әйтергә кирәк: хәзерге вакытта Казан (Идел буе) федераль университеты Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханәсенең кулъязмалар һәм сирәк китаплар бүлегендә «Гөлзар вә чәмәнзар» кулъязмасының якяклары әнә шул янгын вакытында утта өтелгән бер нөсхәсе саклана.

Мөхәммәтнәҗип бине Шәрәфетдин әл-Кустрамави (?–1932) үзенең истәлегендә К. Насыйриның шәкерт вакытында чыгышы белән Кострома шәһәреннән булган Шәмсетдин бине мулла Шәмсуар бине Әмирдә (?–1849) белем алганлыгын, остазы вафатыннан соң аның каберенә язулы такта куйганын бәян итә. Аннары, галим эшчәнлеген яктыртып, хезмәтләренә, календарьларына шактый тәфсилле анализ ясый[1].

Кәчимир[2] авылыннан булган дин эшлеклесе һәм публицист Габдулла бине Таҗетдин хатирәсеннән[3] күренгәнчә, ул Күл буе мәдрәсәсендә[4] укыган вакытында берничә шәкерт белән К. Насыйридан русча дәресләр алырга йөргән. Автор, авылына кайтып мулла булгач та, Казанга килгән вакытларында һәрвакыт аның янына кереп хәл-әхвал белешкән. Бервакыт галим аңа хәдисләр, хәкимнәрнең сүзләре язылган, сигез кисәктән гыйбарәт булган «Тәзкирә» кулъязмасын бүләк иткән. Журнал редакциясе дә аның белән кызыксынган һәм укучылар игътибарына тәкъдим итәргә кирәклеген белдергән.

---

[1] Әл-Кустрамави Мөхәммәтнәҗип бине Шәрәфетдин. Габделкаюм ән-Насыйри хәзрәтләре тәрҗемәи хәленә гаид // Шура. – 1913. – № 8. – Б. 233–237.

[2] *Кәчимир* – бу авыл хәзерге Кукмара районында.

[3] Әл-Кәчимири Габдулла бине Таҗетдин. Габделкаюм ән-Насыйри // Шура. – 1913. – № 10. – Б. 292–293.

[4] Мәдрәсә Казанда 1770 елда Апанаев мәчете каршында ачылып, «Апанаев», «Күл буе» һәм соңгы мөдәррисләреннән берсе Касыйм (Мөхәммәткасыйм) Габделгаллләм улы Салихи (Салихов) (1871–1954) исеме белән «Касыймия» дип атала. 1918 елда ябыла.

Гомумән, бу истәлек-хатирәләр галимнең шәхесен объектив чагылдырган иң ышанычлы чыганак булып тора.

Совет хакимияте вакытында филолог, педагог Мөхетдин Корбангалиевнең (1873–1941)[1], журналист Вафа Бәхтияровның (1881–1960)[2], туганы, ягъни Мөхәммәтбәдигъ мөәзин улы Әхмәт Хөсәеновның (1895–1944)[3], шагыйрь Миргазиз Укмасиның (1884–1948)[4] истәлекләре дөнья күрә.

К. Насыйрины искә алу чаралары, төрле юбилейларын үткәрү эзлекле һәм дәвамлы башкарылып килә. Татарстан Мәгариф халык комиссариаты Гыйльми үзәге, К. Насыйриның вафатына 20 ел тулуга туры китереп, 1922 елның 2 сентябрендә искә алу көне үткәрергә карар итә. Аны оештыру өчен рәисе Г. Ибраһимов (1887–1938) һәм әгъзалары С. Атнагулов (1893–1937), Г. Гобәйдуллин (1887–1938) булган өч кешелек комиссия төзелә һәм галим хакында мәҗмуга әзерләү чарасына керешелә. К. Насыйрины белгән кешеләргә мөрәҗәгать ителеп, кулларында материаллар, язулар, хатирәләр, китаплар, рәсемнәр һәм башка әйберләр булган кешеләрнең ярдәм итүе үтенелә һәм элемтә өчен адрес күрсәтелә[5]. Нәтиҗәдә, мәҗмуга төзелеп, шул ук елда нәшер ителә[6].

Татарстан Мәгариф халык комиссариаты Гыйльми үзәге татар редакциясе коллегиясе, 1925 ел 10 февраль утырышында К. Насыйриның тууына йөз ел тулуны билгеләп үтү мәсьә-

---

[1] Корбангалиев М. Каюм Насыйри турында истәлекләр / М. Корбангалиев // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

[2] Бәхтияров В. Каюм абзый Насыйри турында кечек бер истәлек / В. Бәхтияров // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык... – Б. 514–518.

[3] Хөсәенов Ә. Каюм Насыйрый турында кайбер истәлекләр / Ә. Хөсәенов // Совет әдәбияты. – 1940. – № 7. – Б. 80–82.

[4] Укмаси М. Каюм абзый Насыйри (Истәлек) / М. Укмаси // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 61–62.

[5] Каюм Насыйрины искә төшерү // Татарстан. – 1922. – 19 июнь.

[6] Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – 160 б.

ләсен тикшереп, шундый карар кабул итә: «1) Йөз ел тулган көнне К. Насыйриның шәхесе белән киң катлауны таныштыру, аның ролен ачыклау һәм хезмәтләрен җентекләү максатында зур ачык җыелыш уздырырга; 2) Журналистика Институтында К. Насыйри исемендәге стипендия булдыру хакында Татарстан Мәгариф халык комиссариаты коллегиясенә юллама белән мөрәҗәгать итәргә; 3) 4 Евангелистлар урамын К. Насыйри исеменә алыштырырга; 4) Бу көнне билгеләп үтү өчен тиешле оешмаларга мөрәҗәгать итәргә.

Йөз ел тулу көнен билгеләп үтү өчен Комиссия төзүне Академүзәккә йөкләргә. Программаны нигездә кабул итәргә, аны детальләштерүне һәм үткәрүне шул ук комиссиягә тапшырырга»[1].

К. Насыйриның тууына йөз ел тулу уңаеннан матбугатта аның тәрҗемәи хәленә карата кызыклы гына мәгълүмат бастырыла. Аерым алганда, аның 1824 елда түгел, ә 1825 елда туганлыгын дәлилли торган материаллар табылуы хакында языла[2]. Шул ук вакытта галимнең юбилее зурлап үткәреләчәге дә хәбәр ителә.

1925 елның 15 февралендә кичке сәгать 7 дә Дәүләт татар театрында К. Насыйриның тууына йөз ел тулуга багышлап, керү ирекле булган зур җыелыш үткәреләчәге хакында «Кызыл Татарстан» газетасында игълан бастырыла. Анда Г. Ибраһимовның «Каюм Насыйриның тарихи роле», М. Парсинның «Насыйриның биографиясе», М. Корбангалиевнең (1873–1841) «Насыйриның имля, әдәби тел турында хезмәтләре» дигән темаларга докладлары, әлеге чара уңаеннан Татарстан Җөмһүрияте хөкүмәтенең ничек олылавы турындагы эшләре тыңланылачагы белдерелә[3].

---

[1] Татарстан Республикасы Милли архивы, Р-3682 ф., 1 тасв., 694 эш, 22 кәг. икенче ягы.

[2] Каюм Насыйриның туганына йөз ел тула // Кызыл Татарстан. – 1925. – 8 февр.

[3] Каюм Насыйриның тууына йөз ел тулу уңае белән зур җыелыш! // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

Дөрестән дә, ул җыелыш үткәрелә[1]. Анда белдерүдә күрсәтелгән чыгыш ясаучылардан тыш янә Ф. Әмирхан, Г. Рәхим (1892–1943), Ә. Максуди, З. Нуркин (1888–1966), Хәйретдин Вәлиев (1893–1969), Ш. Әхмәдиев (1888–1930) тә катнаша. Чараны Г. Ибраһимов ача һәм алып бара. Ш. Әхмәдиев, Татарстан Җөмһүрияте хөкүмәте исеменнән чыгыш ясап, К. Насыйри исемен мәңгеләштерү юнәлешендә түбәндәге эшләр башкарырга карар бирелгәнне хәбәр итә: 1) Мәскәүдә Журналистлар институтында Насыйри исемендәге стипендия билгеләргә, 2) татар тәгълим-тәрбия техникумын Насыйри исеме белән атарга, 3) Казандагы Евангелистлар һәм Яңа Бистәдә Большой Симбирский урамнарын Насыйри урамы дип атарга, 4) Насыйри әсәрләрен сайлап бастырырга.

Аннан соң Ш. Әхмәдиев Татарстан Җөмһүрияте Үзәк башкарма комитеты рәисе Ш. Шәймәрданов, Татарстан Җөмһүрияте Халык комиссарлары Советы рәисе Х. Габидуллин (1897–1940) имзалаган котлау хатын укып ишеттерә.

К. Насыйриның тууына йөз ел тулу уңаеннан үткәрелгән җыелыш хакында белешмә Автономияле Татар Совет Социалистик Республикасы Мәгариф халык комиссариаты Коллегиясенең 1925 елның 13 мартында булган ачык утырышында Гыйльми үзәкнең 1924/25 еллардагы эшчәнлеге хакында аның рәисе Г. Ибраһимов тарафыннан укылган докладта да чагылыш таба[2].

АТССР Мәгариф халык комиссариаты Коллегиясенең 1925 ел 24 февраль карары нигезендә Татар педагогия техникумына К. Насыйри исеме бирелә[3].

Академүзәк Коллегиясенең 1925 ел 26 март утырышында, Автономияле Татар Совет Социалистик Республикасы Халык

---

[1] Латыйф Г. Каюм Насыйрины искә төшерү турында зур җыелыш // Кызыл Татарстан. – 1925. – 18 февр.

[2] Татарстан Республикасы Милли архивы, Р-3682 ф., 1 тасв., 628 эш, 77 кәг. икенче ягы.

[3] Татарстан Республикасы Милли архивы, Р-3682 ф., 1 тасв., 628 эш, 69 кәг.

комиссарлары Советы күрсәтмәсе буенча, К. Насыйриның тууына 100 ел тулу уңае белән аның мәҗмугасын төзү мәсьәләсе тикшерелә. Нәтиҗәдә эшне башкару Г. Ибраһимовка йөкләнелә һәм ул ун табак күләмгә исәпләнелә. Эчтәлеген галимнең тууына йөз ел тулуга багышланган материаллар, аның басылмаган хезмәтләре хакында Г. Гобәйдуллинның мәкаләсе тәшкил итәргә тиеш була[1]. Бу карар хакында «Безнең юл» журналының 1925 елгы 5 санында да хәбәр ителә[2]. Әйтергә кирәк, ул мәҗмуга 1926 елда басылып чыга[3].

Бөек Ватан сугышы барган 1945 елның мартында К. Насыйриның тууына 120 ел тулуга багышланган юбилей чаралары киң күләмдә үткәрелә. Казанда Тел, әдәбият һәм тарих институтында 18–19 мартта, Мәскәүдә 26 мартта гыйльми сессия уздырыла. Анда әдәбиятчылар М. Гайнуллин, М. Гали, Ж. Вәзиева (1907–1989), тел галимнәре Н. К. Дмитриев (1898–1954), Ш. Рамазанов (1887–1948), В. Хангильдин (1891–1971), Р. А. Хәкимова (1902–1952), тарихчылар Н. И. Воробьёв (1894–1967), Х. Гыймади (1912–1961), фольклорчы Х. Ярми (1904–1981), педагог В. М. Горохов (1891–1960), табиб Ф. Мөхәммәдьяров (1883–1950) галимнең тормышын һәм эшчәнлеген киң яктырткан докладлар укыйлар. Аның материаллары татар[4] һәм рус[5] телләрендә аерым җыентыклар итеп нәшер ителә. Анда К. Насыйриның авылдашлары Гыйбадулла Төхфәтуллин (1871–?), Талип Гайсин (1875–?), Гыйльман Ногманов (1885–?),

---

[1] Татарстан Республикасы Милли архивы, Р-3682 ф., 1 тасв., 694 эш, 13 кәг.

[2] Гыйльми Үзәктә // Безнең юл. – 1925. – № 5. – Б. 218.

[3] Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – 135 б.

[4] Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – 146 б.

[5] Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – 135 с.

Мәсхәпҗамал Ибәтуллина (1885–?), Гатаулла Дусаев (1887–?), әнисе ягыннан туганы Габделбарый Насыйров (1881–?), дин эшлеклеләре Зыя (Мөхәммәтзыя) Бәхтияров (1877–1974), Хатыйп Алишевның (?–?) галим турында кызыклы истәлекләре дә урын алган[1]. Бу юбилей уңае белән фронт татар газеталарының берсендә махсус мәкалә бастырыла[2].

Галимнең 125 еллыгы да матбугатта мәкаләләр белән билгеләнеп үтелә[3]. Әдәбиятчы М. Гали Казан дәүләт университеты китапханәсендә К. Насыйриның аңарчы мәгълүм булмаган «Хитабате лиәһли Казан» («Казан халкына мөрәҗәгать») дигән 150 бит күләмендәге кулъязма хезмәтен табып ала һәм аның аерым үрнәкләре белән укучыларны таныштыра[4]. «Бу әсәр, – диелә кереш өлештә, – ул вакыттагы Казан татарларының тормыш-көнкүрешләренә, гадәт-йолаларына һәм тәрбия мәсьәләренә карата К. Насыйриның үзенчәлекле тәнкыйть карашларын бик ачык чагылдыра»[5].

1975 елда К. Насыйриның тууына 150 ел тулу юбилее тантаналы рәвештә зурлап үткәрелә. 11–12 февраль көннәрендә СССР Фәннәр академиясенең Казан филиалы Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм тарих институты, Казан дәүләт университеты һәм Казан дәүләт педагогия институты белән берлектә Республика җитәкчелеге, галимнәр, киң җәмәгатьчелек катнашында университетның Актлар залында фәнни конференция уздырыла. К. Насыйри яшәгән чорны, аның фәлсәфи карашларын, татар телен һәм әдәбиятын үстерүгә керткән өлешен, тарих, археология, этнография, фольклор өлкәсендәге фән-

---

[1] Каюм Насыйри турында истәлекләр // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)... – Б. 137–141.

[2] Каюм Насыйриның тууына 120 ел // Ватан намусы өчен. – 1945. – 11 апр.

[3] Гайнуллин М. Бөек мәгърифәтче һәм патриот / М. Гайнуллин // Совет әдәбияты. – 1950. – № 2. – Б. 67–73.

[4] Каюм Насыйриның басылмаган кулъязмасы // Совет әдәбияты. – 1950. – № 2. – Б. 74–78.

[5] Каюм Насыйриның басылмаган кулъязмасы… – Б. 74.

ни казанышларын, педагогик эшчәнлеген, Республика Дәүләт музеенда саклана торган фондын яктырткан егреме алты доклад тыңлана. К. Насыйриның кумык мәгърифәтчесе Әбусуфьян Акаевның (1872–1931) иҗтимагый-педагогик эшчәнлегенә бәрәкәтле тәэсире турында әдәбият галиме С. Х. Акбиев (1938–2004) чыгышы аеруча зур кызыксыну уята. Конференция материаллары аерым җыентык итеп бастырыла[1].

13 февральдә Татар Дәүләт академия театры бинасында тантаналы җыелыш була, сәнгать осталары зур концерт программасы белән чыгыш ясый.

Икенче көнне К. Насыйриның туган ягында – Олы Ачасыр авылы Мәдәният йортында шулай ук фәнни конференция уздырыла, Яшел Үзән шәһәренең сәнгать коллективы концерт куя.

К. Насыйриның тууына 170 ел тулу уңаеннан Казан дәүләт педагогия институтында «Каюм Насыйри һәм хәзерге педагогика» дигән темага укулар уздырыла[2].

2011 елның 2 февралендә Таарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы вәкилләре, төрле фәнни институтлар һәм югары уку йортлары галимнәре, язучылар, музей хезмәткәрләре катнашында К. Насыйриның Казандагы музеенда «Каюм Насыйри мирасын саклау һәм аны киләчәк буыннарга тапшыру проблемалары», 2013 елның 6 февралендә шунда ук «Каюм Насыйри мирасы хәзерге вакыттагы белем бирү процессында һәм музей киңлегендә» дигән Түгәрәк өстәл уздырыла.

К. Насыйриның тууына 190 ел, казакъ мәгърифәтчесе, шагыйрь Абай Конанбаевның (1845–1904) тууына 170 ел тулу уңае белән 2015 елның 26–27 февраль көннәрендә Казакъстан Республикасы башкаласы Астана шәһәрендә һәм мәркәзебез Казанда «Төрки дөнья мәгърифәтчеләренең иҗади мирасы»

---

[1] Выдающийся прсветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – 216 с.

[2] К. Насыйрига багышлап // Казан утлары. – 1995. – № 4. – Б. 191.

дигән Халыкара фәнни-гамәли конференция үткәрелә. Аның материаллары рус, татар һәм казакъ телләрендә нәшер ителә[1]. Әлеге юбилейга багышлап Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең Ш. Мәрҗани исемендәге тарих институты тарафыннан «Урта һәм югары белем бирү системасында татар телендә укыту: тарих, хәзерге заман һәм перспектива» дигән Төбәкара фәнни-гамәли конференция[2] уздырылды.

2022 елның 24–25 февралендә Казанның К. Насыйри исемендәге 80 нче гомуми урта белем бирү мәктәбендә Төбәкара[3], 2023 елның 16–17 февралендә – II[4], 2024 елның 27–28 февралендә – III «Насыйри укулары» – «Насыровские чтения» дигән Халыкара фәнни-гамәли конференцияләре үткә-

[1] Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – 312 с. = Төрки дөнья мәгърифәтчеләренең иҗади мирасы: К. Насыйриның тууына 190 һәм А. Кунанбаевның тууына 170 ел тулуга багышл. Халыкара фәнни-гамәли конф. материаллары (Астана-Казан шш., 2015 ел, 26–27 февраль). – Казан: Отечество, 2015. – 312 б. = Түік әлемі ағартушыларының шығармашылық мұрасы: К. Насыридің 190-жылдығы мен Абайдың 170-жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практ. конф. материалдары (Астана-Казан ққ., 26–27 акпан 2015 ж.). – Қазан: Отечество, 2015. – 312 б.

[2] Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – 184 с.

[3] Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2022. – 244 с.

[4] Сборник материалов II Международной научно-практической конференции «Насыйри укулары» – «Насыровские чтения» (г. Казань, 16–17 февраля 2023 г.). – Казань: Новая Казань, 2023. – 94 с.

релде. 2022 елның 4 мартында Татарстан Республикасының Яшел Үзән шәһәрендә К. Насыйри исемендәге XX Халыкара яшүсмерләр фәнни-гамәли конференциясе уздырыла[1].

2023 елның 13 февралендә Казан (Идел буе) федераль университетының М. Акмулла исемендәге Башкорт дәүләт педагогия университеты каршындагы К. Насыйри үзәгендә «Каюм Насыйри: шәхес, галим, остаз» дигән коворкинг үткәрелә.

2024 елның 14 февралендә К. Насыйриның Казандагы музеенда Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгы, Татарстан Республикасы Милли музее җитәкчелеге вәкилләре, галимнәр, дин әһелләре һәм киң җәмәгатьчелек катнашында «Каюм Насыйри: мирасын музей киңлегендә актуальләштерү» дигән темага Түгәрәк өстәл була.

Шул ук елның 25 апрелендә Татарстан Фәннәр академиясе М. Хәсәнов исем. Татар энциклопедиясе һәм төбәкне өйрәнү институтының Энциклопедия үзәге тарафыннан киң җәмәгатьчелек катнашында «Каюм Насыйри» персональ энциклопедиясенең текст һәм иллюстрацияләр контентлары икърар ителешенең фәнни-методик үзенчәлекләре» темасына Түгәрәк өстәл үткәрелә.

Әйтергә кирәк, мондый фәнни-мәдәни чаралар шулай ук К. Насыйриның туган авылында, Республиканың башка төбәкләрендә даими рәвештә уздырыла.

Хәзерге вакытта Казанда К. Насыйри музее бар. Ул галимнең туганы Мөхәммәтбәдигъ мөәзин йортында урнашкан. Дөрес, чынлыкта булган бина 1970 елда янып, тулысынча юкка чыга. 1980 елда эшләнгән проект буенча ул фәнни нигездә реконструкцияләнә. Кызганыч ки, анысы да 1991 елда шундый ук аянычлы язмышка дучар була. Әмма ул янә торгызыла һәм 2002 елның 2 февралендә рәсми рә-

[1] XX Международная молодежная научно-практическая конференция имени Каюма Насыри: материалы конф. (4 марта 2022 г., г. Зеленодольск / Под общей ред.: А. Х. Ашраповой, Л. Х. Шаяхметовой. – Казань: К(П)ФУ, 2022. – 287 с.

вештә ачыла[1]. Музей комплексының фәнни концепциясе авторы һәм сәнгать проекты автордашы – Раушания Хөснетдинова. Ул шулай ук 1996–2013 елларда аның беренче директоры да була. Аннары бу вазыйфаны филология фәннәре кандидаты Рушания Шәфигуллина дәвам иттерә (2008–2023 елларда), музейның хәзерге директоры – Кадрия Хәлимова (2023 елдан).

Татарстан Республикасының Яшел Үзән районындагы Олы Ачасыр авылында Каюм Насыйри исемендәге архитектура һәм этнография комплексы 1992 елның 1 гыйнварында нигезләнеп, 1997 елның 1 мартында рәсми рәвештә ачыла[2]. Шунысын да әйтергә кирәк, музей бинасы булачак йортны Габделгани Минзарипов (1901–1986) дигән кеше К. Насыйри туганының Кече Шырданда яшәүче килененнән сатып алып, бирегә күчереп салган икән[3].

ТАССР Халык мәгарифе министрлыгы коллегиясе һәм РСФСР Педагогия җәмгыятенең Татарстан бүлеге президиумы 1988 елда Каюм Насыйри премиясе булдыру турында карар кабул итә[4].

Казанның 80 нче татар-рус гомуми белем бирү мәктәбенә 2021 елда Каюм Насыйри исеме бирелә.

---

[1] Бу хакта тулырак: Хөснетдинова Р. Андыйлар табигатьтә сирәк очрый / Р. Хөснетдинова // Казан утлары. – 1998. – № 4. – Б. 142–143; Насыри Каюма музей // Татарская энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. М. Х. Хасанов; отв. ред. Г.С. Сабирзянов. – Казань: Институт энцикл. АН РТ, 2008. – Т. 4: М–П. – С. 371–372.

[2] Бу хакта тулырак: Насыри Каюма имени архитектурно-этнографический комплекс // Татарская энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. М. Х. Хасанов; отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – Казань: Ин-т энцикл. АН РТ, 2008. – Т. 4: М–П. – С. 371.

[3] Абзалина Р. Изге әманәт: Каюм Насыйри музеена 25 ел / Р. Абзалина // Мәдәни җомга. – 2022. – 30 дек.

[4] Каюм Насыйри исемендәге премия // Казан утлары. – 1988. – № 10. – Б. 190–191.

Каюм Насыйриның исеме төрле телләрдәге энциклопедияләргә, гомуми белем бирү мәктәпләренең дәреслекләренә кертелә.

Совет чорында К. Насыйриның тормыш юлы һәм мирасын өйрәнүгә зур өлеш кертүчеләрнең берсе, һичшиксез, әдәбиятчы М. Гайнуллин була. Ул күп санлы мәкаләләр белән бергә татар һәм рус телләрендә махсус монографияләр бастыра[1].

К. Насыйриның тел белеме, матур әдәбият, тарихи, фәнни темага караган материалларының, дәреслекләренең, календарьларының, аның яки үзенә килгән төрле хатларның төп нөсхәләре хәзерге вакытта Казан (Идел буе) федераль университеты Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханәсенең кулъязмалар һәм сирәк китаплар бүлегендә саклана. Алар тел галиме Мостафа Ногман (1912–1976) тарафыннан фәнни яктан тикшерелеп, тасвирламасы аерым җыентык итеп бастырыла[2]. Анда шулай ук әдип-галимнең татар балаларын русча укыту өчен «Игъламнамә»се, «Хитабате лиәһли Казан» («Казан халкына мөрәҗәгать»), «Мифтах әл-Коръән» («Коръәнгә ачкыч»), Казан университеты каршындагы Археология, тарих һәм этнография җәмгыятенең хакыйкый әгъзасы итеп сайланганлыгы турында Диплом, хисап документлары, Диния нәзарәте мәхкә-

---

[1] Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тууына 120 ел тулу уңае белән). – Казан: Татгосиздат, 1945. – 112 б.; *Аныкы ук.* Каюм Насыри: Его научная и просветительская деятельность / М. Гайнулин. – Казань: Татгосиздат, 1945. – 84 с.; *Аныкы ук.* Каюм Насыров и просветительская деятельность среди татар / М. Гайнуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1955. – 96 с.; *Аныкы ук.* Каюм Насыйри. Тормыш һәм иҗат юлы. Тууына 150 ел тулу уңае белән / М. Х. Гайнуллин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 35 б.; *Аныкы ук.* Каюм Насыри: Очерк жизни и творчества / М. Гайнуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1975. – 48 с.

[2] Ногман М. Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханә кулъязмаларының тасвирламасы. III чыг. Каюм Насыйри кулъязмалары / Җав. ред. Ә. Г. Кәримуллин / М. Ногман. – Казан, 1958. – 49 б.

мәсенә бертуган Габделхәй, Габделкаюм, Габделгани, Габделкави тарафыннан язылган гариза, дәгъватнамәләр (чакырулар) дә бар[1].

Татарстан Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма мирас үзәгендә К. Насыйриның аерым фонды тупланган. Ул йөз дә унбер саклау берәмлегеннән гыйбарәт[2]. Алар арасында галимнең паспорты (ул Мөхәммәтбәдигъ мөәзин улы Әхмәт Хөсәеновның (1895–1944) хатыны Хәдичә тарафыннан тапшырылган), кайбер басылган һәм басылмаган хезмәтләренең үзе рус телендә төзегән исемлеге, ул язган хатлар да саклана.

Татарстан Республикасының хәзерге Милли музеенда да К. Насыйриның махсус фонды бар. Анда галимнең үзе исән вакытта нәшер ителгән китапларын, астрономик глобусын, 1880 елларда бастырылган шәҗәрәсен һәм башка материалларны күрергә мөмкин[3].

К. Насыйриның татар тел белеме[4], педагогика[5] өлкәсендәге хезмәтләре һәм «Фәвакиһел-җөләса» әсәре әдәбият белеме

---

[1] Бу хакта тулырак кара: Каюм Насыйриның кульязма мирасы / М. Гали // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)... – Б. 119–130.

[2] Әхмәтҗанов М. И. Мирасханә: фонд һәм коллекцияләр күрсәткече / М. Әхмәтҗанов. – Казан, 2005. – Б. 26–29.

[3] Багаутдинова Д. Б. Фонд Каюма Насыри в Государственном музее ТАССР / Д. Б. Багаутдинова // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри... – С. 208–211.

[4] Насырова Г.Г. Деятельность Каюма Насыри в области татарского языкознания: Автореф. дис… канд. филол. наук / Г. Г. Насырова; КГУ им. В.И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2002. – 24 с.; Едиханов И. Ж. Лексико-стилистические особенности языка этико-дидактических и философских татарских текстов и их переводов на русский язык (на материале произведений К. Насыри, Ш. Марджани): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. Ж. Едиханов; КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2009. – 26 с.

[5] Фахрутдинов Р. З. Естественно-математическое образование в педагогическом наследии Каюма Насыри: Автореф. дис. … канд. пед. наук / Р. З. Фахрутдинов. – Казань, 2002. – 25 с.

нигезендә[1] өйрәнелеп, дүрт кандидатлык диссертациясе яклана, галимнең лексикографик эшчәнлеге хакында махсус монография нәшер ителә[2].

Совет хакимияте чорында К. Насыйриның «Сайланма әсәрләр»е 1945, 1953, 1956 елларда бастырыла[3], 1974–1975 елларда ике том итеп нәшер ителә[4]. 2003–2006 елларда К. Насыйри «Сайланма әсәрләр»енең дүрт томлыгы басылып чыга. Аның беренче, икенче, дүртенче томнарын әдәбиятчы М. Гайнетдинов (1927–2016)[5], ә өченче томын фольклорчы Х. Мәхмүтов (1933–2021)[6] төзи. Галимнең әсәрләре, хезмәтләре төрле телләрдә аерым китаплар булып та дөнья күрә.

---

[1] Шайдаева Л. Н. «Фаваких аль-джуласа» Каюма Насыри: проблематика и художественные особенности: Автореф. дис… канд. филол. наук / Л. Н. Шайдаева; ИЯЛИ им. Г. Ибрагимова АН РТ. – Казань, 2010. – 26 с.

[2] Батыршина Г. Г. Каюм Насыйриның лексикографик эшчәнлеге / Г. Г. Батыршина. – Казан: КДАТУ нәшр., 2007. – 171 б.

[3] Мәсәлән: Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. – Казан: Татгосиздат, 1945. – 188 б.; Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. – Казан: Татгосиздат, 1953. – 419 б.; Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. – Казан: Таткнигосиздат, 1956. – 2 басма. – 418 б.

[4] Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1974. – 1 т. – 340 б.; Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – 318 б.

[5] Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – 1 т. – 368 б.; Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – 2 т. – 400 б.; Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. – 4 т. – 400 б.

[6] Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. Х. Мәхмүтов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 3 т. – 384 б.

Үзенчәлекле шундый бер фактны да әйтеп үтү урынлы булыр: К. Насыйриның латин графикасында басылган китаплары табылмады.

Галимнең Казан (Идел буе) федераль университеты Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханәсенең кулъязмалар һәм сирәк китаплар бүлегенең Шәрык бүлекчәсендә кулъязмада саклана торган «Мифтах әл-Коръән» («Коръәнгә ачкыч») дигән уникаль лексикографик хезмәте философия фәннәре кандидаты А. Хәйретдинов тарафыннан әзерләнеп, филология фәннәре кандидаты Р. Шәфигуллинаның кереш мәкаләсе белән ике томда нәшер ителә[1]. Ул – мөселман дөньясында Коръән Кәримнең беренче белешмәлеге-конкордансы булып тора.

К. Насыйриның хезмәтләре тематик яктан әдәбиятка (тәрҗемә әсәрләр), телгә (грамматика китаплары, сүзлекләр, үзөйрәткечләр), әдәбият һәм тел гыйлеменә, тарихка, геометриягә, дингә, этнографиягә, археологиягә, дәреслекләргә, әхлак-тәрбиягә, календарьлар төзүгә, математикага, химиягә, географиягә, ботаникага, медицинага, зәркән эшләренә, табигать белеменә, игенчелеккә, аш-суга багышлана.

Аның бибәһа мирасы һәм тормышы, күренгәнчә, шактый гына өйрәнелсә дә, бу өлкәдә әле башкарыласы эшләр дә байтак, әлеге актуаль мәсьәләне истә тотып, безнең тарафтан галимгә багышлап төзелгән махсус әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентыкны 2017 елда «Җыен» фонды «Шәхесләребез» сериясендә бастырып чыгарды[2]. Бу зарур эш иде, чөнки, беренчедән, аның моңа кадәр дөнья күргән бас-

---

[1] Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов, әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз: А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә: Р. Ф. Шәфигуллина. – Казан: Познание, 2015. – 452 б.

[2] Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык / Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – 816 б.

малары текстологик эшләнешләре һәм фәнни аппарат бирелеше ягыннан шактый тәнкыйтькә мохтаҗ. Икенчедән, аңа бәйле күп кенә архив материаллары, хатлар[1] киң катлау укучыга һаман билгесез кала килә. Өченчедән, шундый олуг затның моңа кадәр аерым тулы библиографиясе төзелмәде. Дүртенчедән, К. Насыйриның шәхесен ниндидер бер җәфа чигүче рәвешендә сурәтләү тенденциясе даими алга сөрелде. Гәрчә, аның исеменә килгән дәгъватнамәләр (чакыру кәгазьләре) галимнең аралашу даирәсен бөтенләй башкача күзалларга ярдәм итә. Күп кенә хезмәтләренең дә хәлле кешеләр, байлар иганәсенә нәшер ителгәнлеген истән чыгармаска кирәк.

К. Насыйриның туган авылы Кече Шырданда алып барылган эшләр турында да әйтеп үтәргә кирәк. Казандагы коммерцияле булмаган җаваплылыгы чикләнгән җәмгыять «Акведук» проектлау компаниясе (җитәкчесе – Кече Шырданда туып-үскән, галимнең кардәше булган Асия Гобәйдуллина) һәм җирле үзидарә «Каюм Насыйри туган җирне яңартып торгызу» фондын гамәлгә куялар. Фонд авыл халкы белән берлектә Бөек Ватан сугышында катнашкан авылдашлар хөрмәтенә куелган һәйкәлне яңартуны (2015), мәчетне сафка бастыруны (2017), Каюм Насыйри коесын, «Тал», «Сабантуй» чишмәләрен төзекләндерүне (2016) һәм «Чәй йорты» төзүне (2018), иске зират коймасы өчен тимер-бетон баганалар һәм әйләнә буенча төрле агачлар утыртуны (2019), Каюм Насыйри исемендәге китапханә-музейның яңа бинасын коруны (2021) оештырды һәм башкарып чыкты. Китапханә-му-

---

[1] Дөрес, К. Насыйри, аның туганнары һәм башка кешеләр белән бәйле хатлардан аерым өземтәләр, кайберләре тулысынча, әдәбият галиме М. Гайнуллин мәкаләрендә, К. Насыйриның тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материалларында (Казан, 1948) урын алган, Казан (Идел буе) федераль университеты Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханәнең сирәк кулъязмалар һәм китаплар бүлегенең баш библиографы Д. Абдуллина (1934–2006) тарафыннан кирилл хәрефләренә күчерелеп, К. Насыйриның дүрт томлы «Сайланма әсәрләр»енең өченче томында (2005) бастырылган.

зейда еш кына галимгә багышланган мәдәни чаралар үткәрелә. Зиратта Габделкавинең (1833–1901) кабер ташы, чардуганы яңартылды. Авылдагы XIV–XV гасырларга караган борынгы зиратка ташбилге утыртылды. «Таттелеком» гавами акционерлык җәмгыятенең генераль директоры Л. Н. Шәфигуллин тарафыннан К. Насыйри истәлегенә рото́нда эшләнде (2021). Чишмәләрдән су чыга торган урында плотина төзелеп файдалануга тапшырылды (2023).

***

К. Насыйриның библиографиясен булдыруның беренче омтылышы узган гасырның 40 нчы еллары ахырында була. Аерым алганда, М. Гайнуллинның 1945 елда нәшер ителгән «Каюм Насыри: (Его научная и просветительская деятельность)» хезмәтендә «Библиографик күрсәткеч»[1], галимнең тууына 120 ел тулуга багышлап уздырылган гыйльми сессия материаллары җыентыгында «Библиографик белешмәләр» (төзүчесе – М. Гайнуллин) урнашырылган[2]. Ул «Каюм Насыйриның басылып чыккан әсәрләре» һәм «Каюм Насыйри турында рус һәм татар матбугаты» дигән ике өлештән тора.

Белешмәнең тулыландырылган варианты З. Ш. Хәбибуллина тарафыннан 1952 елда аерым китапчык итеп бастырыла[3], К. Насыйриның 1953[4] һәм 1956[5] елларда дөнья күргән «Сайланма әсәрләр»ендә бирелә.

---

[1] Гайнуллин М. Каюм Насыри (Его научная и просветительская деятельность). К. 120 летию со дня рожд.… – С. 77–83.

[2] Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары)… – Б. 142–145.

[3] Татар халкының атаклы галиме, мәгърифәтчесе һәм язучысы Каюм Насыйри (1825–1902): әдәбият исемлеге / Төз. З. Ш. Хәбибуллина; ред. Р. З. Мөхитдинова. – Казан, 1952. – 12 б.

[4] Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. – Казан: Таткнигоиздат, 1953. – Б. 409–415.

[5] Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. – Казан: Таткнигоиздат, 1956. – 2 басмасы. – Б. 409–415.

Аннан соң К. Насыйриның тууына 150 ел тулу уңаеннан 1975 елның 14 февралендә үткәрелгән конференция материаллары тупланмасында әлеге юбилей чаралары белән бәйле рәвештә матбугатта басылып чыккан мәкаләләрнең исемлеге китерелә[1].

К. Насыйриның Октябрь түнтәрелешенә кадәр һәм аннан соң нәшер ителгән басмалары, вакытлы матбугат һәм аерым җыентыкларга кергән әсәрләре һәм хезмәтләре, аның турындагы әдәбият исемлеге 1975 елда нәшер ителгән ике томлы «Сайланма әсәрләр»енең икенче томында урнаштырылган[2].

Галим турында берникадәр библиографик белешмәне Г. Г. Батыршинаның «Каюм Насыйриның лексикографик эшчәнлеге» дип аталган монографик хезмәтендә дә табарга мөмкин[3].

Бөек мәгърифәтченең тулы библиографиясе, беренче тапкыр безнең тарафтан төзелеп, «Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык»та бастырылды[4]. Әмма ул соңгы елларда тагын тулыландырылды.

Кызганыч ки, хәзерге вакытка кадәр олуг галимнең биобиблиографик күрсәткече аерым китап итеп нәшер ителгәне булмады. Шуңа күрә, әлеге «ак тап»ны бетерү максатында, К. Насыйриның тууына 200 ел тулу уңаеннан, 2025 елда Татарстан Республикасында башкарыласы эшләрнең берсе итеп, аны әзерләп бастыру тәкъдим ителде. Күрсәткечнең композицион төзелеше шулай: **I. Хезмәтләре, әсәрләре. II. Мәкаләләре. III. Тормышы һәм иҗаты турында** (монографияләр, диссертация авторефератлары, фәнни җыентыклар, тасвирлама, библиографияләр, буклет, мәкаләләр). **IV. Башка чыганаклардагы мәгълүмат** (монографияләр,

---

[1] Выдающийся просветитель-демократ... – С. 214–215.

[2] Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда... – 2 т. – Б. 289–316.

[3] Батыршина Г. Г. Каюм Насыйриның лексикографик эшчәнлеге / Г. Г. Батыршина. – Казан: КДАТУ нәшр., 2007. – Б. 141–153.

[4] Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык... – Б. 753–811.

фонд һәм коллекция күрсәткече, уку-укыту әсбаплары, диссертация авторефератлары, энциклопедия мәкаләләре). Анда *татар, башкорт, казакъ, мари, рус, таҗик, төрек, төрекмән, үзбәк, француз* телләрендәге чыганаклар тупланды һәм төп нөсхәләрендә бирелде. Хронологик яктан алар 1860–2024 елларны үз эченә ала.

Бу юнәлештә эш алга таба да бәрәкәтле дәвам иттереләчәгенә ышанасы килә.

***

Эш барышында аерым мәсьәләләрне хәл итүдә күрсәткән ярдәмнәре өчен Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе М. Хәсәнов исем. Татар энциклопедиясе һәм төбәкне өйрәнү институтының Энциклопедистика үзәге җитәкчесе, тарих фәннәре докторы, профессор Рафаил Шәйдуллинга, фәнни хезмәткәр Фәридә Камалетдиновага, Татарстан Республикасы Милли китапханәсе директорының фәнни эшләр буенча урынбасары Ирек Һадиевка, Казан (Идел буе) федераль университеты Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханәсенең кулъязмалар һәм сирәк китаплар бүлеге мөдире Энҗе Сабировага, Шәрык бүлекчәсе китапхәнәчесе Илфира Хәмадка, Россия Фәннәр академиясе «Казан гыйльми үзәге» федераль тикшеренү үзәгенең үзәк гыйльми китапханәсе мөдире Миләүшә Әхмәтовага, баш китапханәче Наталья Горшковага, әйдәп баручы китапханәчеләр Лилия Садыйковага һәм Ксения Мохтасаровага рәхмәтләремне белдерәм.

Рәмил Исламов,
филология фәннәре докторы,
Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе,
Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән
министрлыгының
Каюм Насыйри исемендәге премиясе лауреаты

I
ХЕЗМӘТЛӘРЕ, ӘСӘРЛӘРЕ
Татар телендә

Әнмүзәҗ (Лисанымызның сарыф вә нәхү кагыйдәләре бәянында). Тәҗрибә йөзеннән әүвәл мәртәбә Габделкаюм Габденнасыйр угылы тасниф кылды. Казан, 1313 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 30 нчы июньдә 1895 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – 87 б.

Әнмүзәҗ фиән-нәхү. Наширләре: Борадәран Кәримовлар. – Казань: Электро-тип. Т. Д. «Бр. Каримовы», 1910. – 172 б. [калган битләре юк].

Әфсанәи Гөлрох вә Камәрҗан. Чин падишаһының кызы Гөлрох белән Харәзем шаһы угылы Камәрҗанның мажарасыдыр ки лисане әҗнәби үзә. Роман. Габделкаюм Габденнасыйр угылы ән-Насыйри. Казан, 1896 сәнәдә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербургта 20 нче май 1896 нчы елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – 54 б.

Рец.: Катанов Н. «Афсанэ-и Гюлрух ве Камарджан» (история Гюльрух и Камарджана). Казань, 1896. Тип. ун-та. 54 стр. в 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 4. – С. 261–263.

Әхлак рисаләсе. Балаларга явыз холыктан сакланып изге холык белән холыкланмак өчен ата-ана нәсыйхәте мәнзилендә бер нәсыйхәттер. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының иҗтиһад әсәреннән балаларга әхлак тәгълим өчен бер тарикатьтер. 1298 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 23 нче март 1881 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр әүвәл мәртәбә 1881 нче елда. – 32 б.

Әхлак рисаләсе. Балаларга явыз холыктан сакланып изге холык белән холыкланмак өчен ата-ана нәсыйхәте мәнзилендә бер нәсыйхәттер. Габделкаюм мулла Габденнасыйр

угылының әсәреннән балаларга әхлак тәгълим өчен бер тарикатьтер. 1302 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 15 нче сентябрь 1884 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр икенче мәртәбә 1884 нче елда. – 24 б.

Әхлак рисаләсе вә һәм форузы могтәкыйдәт рисаләсе вә дәхи әхәдис кодсиядән мөгаззиләрдер ки, өч рисаләдән гыйбарәт бер китапчыктыр, балаларның күңеленә забыт кылдырмак өчен мәнфәгатьле бер әсәрдер. Габделкаюм Габденнасыйр угылының мөәллифәтеннәндер. 1307 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт вирелде Петербурхта 1 нче майда 1890 нчы елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр икенче мәртәбә 1890 нчы елда. – 39 б.

Әхлак рисаләсе. Балаларга явыз холыктан сакланып изге холык белән холыкланмак өчен ата-ана нәсыйхәте мәнзилендә нәсыйхәттер. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының әсәреннән балаларга әхлак тәгълим өчен бер тарикатьтер. 1310 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде шәһре Казанда 17 нче декабрьдә 1892 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр өченче мәртәбә 1893 нче елда. – 24 б.

Әхлак рисаләсе. Балаларга явыз холыктан сакланып изге холык илән холыкланмак өчен ата-ана нәсыйхәте мәнзилендә нәсыйхәттер. Габделкаюм Габденнасыйр угылының әсәреннән балаларга әхлак тәгълим өчен бер тарикатьтер. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербургта 20 нче ноябрьдә 1898 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1898 нче елда. – 24 б.

Рец.: Катанов Н. «Ахляк рисалесы» (о характерах). Казань, 1898. Тип. ун-та. 24 страниц в 12 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 5. – С. 265.

Әхлак рисаләсе вә һәм форузы могтәкыйдәт рисаләсе вә дәхи әхәдис кодсиядән мөгаззиләрдер ки, өч рисаләдән гыйбарәт бер китапчыктыр, балаларның күңеленә забыт

кылдырмак өчен мәнфәгатьле бер әсәрдер. **Габделкаюм Габденнасыйр угылының мөәллифәтеннәндер.** 1307 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 27 нче ноябрьдә 1900 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1901 нче елда. – 44 б.

Әхлак рисаләсе. Балаларга явыз холыктан сакланып изге холык илән холыкланмак өчен ата-ана нәсыйхәте мәнзилендә нәсыйхәттер. Габделкаюм Габденнасыйр угылының әсәреннән балаларга әхлак тәгълим өчен бер тарикатьтер. Нашире: Казанда китапчы Исмәгыйль Шәмсетдинов. – Казань: Типолитогр. Имп. Казан. ун-та, 1904. – 24 б.

Әхлак рисаләсе. Ибтидаи мәктәпләрнең соңгы сыйныфлары өчен. Габделкаюм ән-Насыйри. Нашире: «Сабах» ширкәте. Казан, Уфа. Бишенче мәртәбә басылды. – Казань: Электро-тип. «Умид», 1913. – 24 б.

Буш вакытларда укырга сүзләр. Берничә төрле нәрсәләр хакында. Бу дөньяда ни нәрсәләр бар, ни эшләр бар – белергә мәел итүчеләрне белешләндерер өчен. Габделкаюм Габденнасыйр угылы тәэлиф итеп бастырды. 1284 [Казан, 1867]. – 44 б.

Габделкаюм Насыйри әсәре. «Буш вакыт»тан беренче җөзьә. Нашире: «Мәгариф» көтебханәсе. – Казань: Типо-литогр. Н. М. Чижовой, 1909. – 32 б.

Габделкаюм Насыйри әсәре. «Буш вакыт»тан икенче җөзьә. Нашире: «Мәгариф» көтебханәсе. – Казань: Типо-литогр. Н. М. Чижовой, 1909. – 32 б.

Габделкаюм Насыйри әсәре. «Буш вакыт»тан өченче җөзьә. Нашире: «Мәгариф» көтебханәсе. – Казань: Типо-литогр. Н. М. Чижовой, 1909. – 32 б.

Габделкаюм Насыйри әсәре. «Буш вакыт»тан дүртенче җөзьә. Нашире: «Мәгариф» көтебханәсе. – Казань: Типо-литогр. Н. М. Чижовой, 1909. – 32 б.

Габделкаюм Насыйриның «Буш вакыт» исемле әсәреннән бишенче җөзьә. Нашире: «Мәгариф» көтебханәсе. – Казань: Типо-литогр. Н. М. Чижовой, 1909. – 32 б.

Гакаид рисаләсе. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының мөәлләфатеннәндер. Казанда Вячеславның басмаханәсендә табыг кылынды. 1300 сәнә (икенче мәртәбә). Ошбу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербургта 20 нче августта 1882 нче елда. Мөхәммәтнәҗип Галиәкбәр угылының хәраҗәте илән. – 24 б.

Гакаид рисаләсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының мөәлләфатеннәндер. Казанда Казан университетының басмаханәсендә табыг улынды 1896 нчы сәнәдә өченче мәртәбә. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 30 нчы апрельдә 1896 нчы елда. – 24 б.

> *Рец.: Катанов Н. «'Акаид рисалесы» (послание относительно вероучения). Казань, 1896. Тип. ун-та. 24 стр. в 8^0 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 12. – С. 692.*

Гакаиде Исламия. Мән мөәллифәт Габделкаюм Әбелхәер. 1867. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә Габделкаюм Габденнасыйр угылының хәраҗәте илән 1283 нче сәнәдә [1867]. – 23 б.

Гөлзар вә чәмәнзар, ягъни үләнлек вә чәчәклек. Хәвасы нәбатат бәянында бер китаптыр ки, мәмләкәтемездә ике әҗзаханә сахибләре тасниф кылмышлардыр 1885 сәнәдә. Аннан без тәрҗемә кылып интишарына сәгый кылдык Габделкаюм Габденнасыйр угылы əн-Насыйри 1310 сәнәдә. Ошбу китапта мәзкүр нәбататның русча вә һәм латинча исемнәре тәрҗемә кылынып мең сигез йөз сиксән сигезенче елгы календарьда басылмыш иде. Китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 13 нче ноябрьдә 1893 нче елда. – Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1894 нче елда. – 112+16 б.

Гөлзар вә чәмәнзар, ягъни үләнлек вә чәчәклек. Икенче мәртәбә басылуы. Хәвасы нәбатат бәянында бер китаптыр

ки, мәмләкәтемездә ике әҗзаханә сахибләре тасниф кылмышлардыр 1885 нче сәнәдә. Аннан без тәрҗемә кылып интишарына сәгый кылдык Габделкаюм Габденнасыйр угылы ән-Насыйри 1310 нчы сәнәи һиҗриядә. Ошбу китапта мәзкүр нәбататның русча вә һәм латинча исемнәре тәрҗемә кылынып 1888 нче елгы календарьда басылмыш иде. Нашире: Казанда китапчы Исмәгыйль Шәмсетдинов. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1903. – 112 б.

Гыйльме һәндәсә, ягъни һәндәсә фәнендә бер кечерәк китаптыр ки, ибтида бәгъзе шәкертләремә ифадә өчен тасниф кылдым Габделкаюм ән-Насыйри. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – 24 б.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вәләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1300 сәнәи һиҗрия. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 7 нче сентябрьдә 1883 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – 139 б.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1304 сәнәи һиҗрия (икенче мәртәбә). Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 30 нчы ноябрьдә 1886 нчы елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университеты табыгханәсендә 1887 нче елда. – 139 б.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1307 сәнәи һиҗрия (өченче мәртәбә). Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 14 нче мартта 1889 нчы елда. Бу китап басма

улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1889 нчы елда. – 139 б.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1312 сәнәи һиҗрия (дүртенче мәртәбә). Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1894 нче елда. – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1894. – 138 б.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1315 сәнәи һиҗрия (бишенче мәртәбә басылмыштыр). Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 15 нче ноябрьдә 1897 нче елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1898 нче елда. – 136 б.

Рец.: Катанов Н. «Джауагиру'ль-хикаят уа'ль-асиле уа лятаифу'р-риуаять уа'ль-амсиле» (драгоценности рассказов и вопросы, остроумия, предания и притчи). Казань, 1898. Тип. ун-та. 136 стр. в 8^0 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 8–9. – С. 428.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1318 сәнәи һиҗрия (алтынчы мәртәбә басылмыштыр). Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1900 нче елда. – 123 б.

Рец.: Катанов Н. «Джауагиру'ль-хикаят уа'ль-асиле уа лятаифу'р-риуаять уа'ль-амсиле» (драгоценности рассказов и вопросы, остроумия, предания и притчи). Казань, 1900. Типо-литогр. ун-та. 123 стр. в 6^0. / Н. Катанов // Деятель. – 1901. – № 5. – С. 248.

Җәваһир әл-хикәят вә л-әсилә вә ләтаиф әр-риваять вә әл-әмсилә. Тәрҗемә мин «Китаб әнис әл-җәлис» лил-имам әс-Соютый рәхмәте Аллаһы мин мөәлләфат Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани 1423 сәнәи һиҗрия (җиденче мәртәбә басылмыштыр). Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1905 нче елда. – 123 б.

Зирагать гыйлеме, ягъни иген икмәк вә ашлык сачмәк, вә җимеш бакчалары әхйа кылмак бәянында бер яңа фәндер. Габделкаюм Габденнасыйр угылының истихраҗатеннән. Казан, 1310 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде шәһре Казанда 25 нче сентябрьдә 1892 нче елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1892 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1892. – 24 б.

Зөбдәт мин тәварихи әр-Русь ягъни ошбу китап Русь тәварихыннан бер кечкенә рисаләдер ки, моталәга кылып чыккан адәмнәр тәмам Русь тәварихына мәтълаг булырлар. Ибтида тәварих фәненнән мәгърифәт хасыйл итмәк өчен рус кавеменең могтәбәр тәварихыннан тәрҗемә кылдым Габделкаюм Габденнасыйр угылы. 1307 сәнә. Басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 20 нче апрельдә 1890 нчы елда. Ошбу тәварих Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Габделкаюм Габденнасыйр угылының хәраҗәте илән әүвәл мәртәбә 1890 нчы елда. – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1890. – 27 б.

Игъланат. Ошбу дәфтәрдә фәкыйрь Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының 1859 нчы елдан 1897 нче елга кадәр тасниф итеп бастырган һәркайсы календарьның вә китапларның тәгърифләре бер фиһрис мәнзилендә бәян кылыныр, чөнки фөнүне шәттидән бәгъзы мәгълүмат язылмыш булып мәсәлән. Ошбу игъланатның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 20 нче сентябрьдә 1896 нчы елда. Ошбу игъланат Казан университетының табыгханәсендә басма

улынмыштыр 1896 нчы елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1896. – 40 б.

Иҗек. Ибтидаи сәбыйкка шөругъ кыйлгучы балаларга иҗек танытмак өчен бер тәҗрибәдер. Габделкаюм ән-Насыйри. 1313 сәнәи һиҗрия. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 14 нче октябрьдә 1895 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – 20 б.

Иршад әл-әтбихә ила истихзар әл-әтгамә ягъни кагыйдәчә тәгам хәзерләмәк бәянында бер фәндер. Җөзьәи әүвәл. Габделкаюм Габденнасыйр угылының әсәре иҗтиһадияседер. Казан, 1310 сәнә. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 22 нче майда 1893 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1893 нче елда. – 30 б.

Иршад әл-әхба ила тәгълим әлифба. Балаларны иҗеккә төшендермәк өчен гадәте кадим үзрә бер тәгълимдер. Ибтидаи сәбыйкка шөругъ кыйлгучы балаларга иҗек танытмак өчен бер тәҗрибәдер. Бер бала гайбер сарыф булмаса моны чыккач тугры «Һәфтияк» сүрәсенә төшәр. Ике-өч бала ошбу тарикча иҗеккә тиз төшенмешләр иде. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифәтеннәндер. 1313 сәнәи һиҗрия. Казан өязе Түбән Айшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте белән Казанның университет матбагасында икенче мәртәбә табыг вә тәмсил кылынды. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1901. – 26 б.

Исереклек заманы. Моннан егерме биш ел элек. Исереклек хәлләре бәянында. Әсәр: Габделкаюм ән-Насыйри. Нашире: Шәмсетдин Хөсәенов вәрәсәсе. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде 20 нче ноябрьдә 1895 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы сәнәдә. – 24 б.

Рец.: Катанов Н. «Исриклик халляры беянында гибретнаме» (книга примеров относительно обстоятельств

пьянства). Казань, 1896. Тип. ун-та. 24 стр. в 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 1. – С. 56–60.

Истыйлахәте гыйльме һәндәсә, ягъни һәндәсә фәненедә бер кечерәк китаптыр ки, ибтида бәгъзы шәкертләремә ифадә өчен тасниф кылдым Габделкаюм ән-Насыйри. Шәһре Казан, 1313 сәнәи һиҗрия. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 30 нчы июньдә 1895 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1895. – 87 б.

Истыйлахате җәгърәфия. Ибтида җәгърәфия фәненнән дәрес башлагучылар өчен олуг җәгърәфиямдән ихтисар кылдым Габделкаюм Габденнасыйр угылы. Казан, 1307 сәнә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 8 нче майда 1890 нчы елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1890 нчы елда. – 74 б.

Кабуснамә тәрҗемәсе. Кәйкавус бине Искәндәр падишаһ үзенең угылына язган нәсыйхәтләредер. Кырык дүрт баб үзә тасниф кылынып тәрҗемәсендә бераз ихтисар кылынды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 1 нче апрель 1882 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1300 елда һиҗрия. – 140 б.

Кабуснамә тәрҗемәсе. Кәйкавус бине Искәндәр падишаһ үзенең угылына язган нәсыйхәтләредер. Кырык дүрт баб үзә тасниф кылынып тәрҗемәсендә бераз ихтисар кылынды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер икенче мәртәбә. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1898 сәнәдә. – 140 б.

Рец.: Катанов Н. «Кабус-намэ тэрджемесы» (перевод книги Кабус-намэ). Казань, 1898. Тип. ун-та. 140 стр. в 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 5. – С. 264–265.

Кавагыйде китабәт, ягъни тасниф вә имля кагыйдәләрен бәян кыйлгучы бу бер яңа фәндер ки, бер сахибе әл-фөнүн моталәга кыйлып мәфһүменә төшенсә, ифадәи шифаһиядә вә ифадәи тәхририядә хатадан саклана белер. Мөхәррире Габделкаюм ән-Насыйри. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 7 нче сентябрьдә 1892 нче елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1892 нче елда. – 26 б.

Кавагыйде лисане гарәб, ягъни гыйльме сарыфтан вә гыйльме нәхүдән: Бөдан вә гавамил вә һәм әнмүзәҗ мәтененнән гыйбарәт вә ике фәнне мөштәмәл бер китаптыр ки, укырга вә хифыз кылырга сәһел тарыйкча тәртип кылынды (Зирәк балаларга берьеллык сәбыйктыр). Әһле тиҗар балаларына сәһел заманда бу ике фәнне зарурәт кадер тәхсил өчен интихаб вә ихтисар кылдым Габделкаюм ән-Насыйри (Казан, 1313 сәнәдә). Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – 74 б.

Рец.: Катанов Н. Книга «Кава'иди-лисани-'араб» (правила арабского языка), составлена Абду'ль-Каюмом Насыровым. Казань, 1896. Тип. ун-та. 74 стр. в 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 2. – С. 119–120.

Казан календаре 1871 нче елга. Берничә урысча календарьлардан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. [1871] – 64 б.

Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн киләә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Казанда 1871 нче елда ноябрьнең 6 нчы көнендә. – 80 б.

Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма

кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – 64 б.

Казан календаре 1874 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп дүртенче мәртәбә басма кылдырдым Габделкаюм Габденнасыйр угылы Мөхәммәтҗан Мифтахетдин угылының хәраҗәтеннән Казанда университет табыгханәсендә, 1874. – 52 б.

Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗәте илән 1875 нче елда. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 9 нчы март 1875 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – 59 б.

Казан календаре 1876 нчы елга. Алтынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Иҗат вә тасниф итеп алтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Мөхәммәтнәҗип Галиәкбәр угылының хәраҗәтеннән. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 24 нче ноябрь 1875 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр [1875 нче елда]. – 48 б.

Казан календаре 1877 нче елга. Җиденче ел (кәбисә елы артындагы ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп җиденче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 6 нчы ноябрь 1876 нчы елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1876 нчы елда. – 56 б.

Календарь 1878 нче елга. Сигезенче ел (кәбисә елы артындагы икенче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп сигезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 3 нче октябрь 1877 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1877 нче елда. – 32 б.

Календарь 1879 нчы елга. Тукызынчы ел (кәбисә елы артындагы өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп сигезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 24 нче июль 1878 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1878 нче елда. – 56 б.

Календарь 1880 нче елга. Унынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Иҗат вә тасниф итеп унынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 4 нче февраль 1880 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – 38 б.

Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел, 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 4 нче август 1880 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – 56 б.

Календарь 1882 нче елга. Елкы елы. Уникенче ел (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Тасниф итеп уналтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 8 нче октябрьдә 1881 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1881 нче елда. – 51 б.

Календарь 1883 нче елга. Куй елы. Унөченче ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 1882 нче елда август 25-ендә. Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [1883 нче елда]. – 40+8 б.

Календарь 1884 нче елга. Пичин елы. Ундүртенче ел (кәбисә елыдыр, 366 көн). Тасниф итеп ундүртенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 7 нче сентябрьдә

1883 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1883 нче елда. – 40 б.

Календарь 1885 нче елга. Тавык елы. Унбишенче ел (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 9 нчы октябрьдә 1884 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – 50 б.

Календарь 1888 нче елга. Сычкан елы. Уналтынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Тасниф итеп уналтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 1 нче декабрьдә 1887 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1887 нче елда. – 52 б.

Календарь 1889 нчы елга. Сыгыр елы. Унйиденче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел, 365 көн). Унйиденче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 1 нче декабрьдә 1888 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1888 нче елда. – 45 б.

Календарь 1890 нчы елга. Барс елы. Унсикезенче ел (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 9 нчы гыйнварда 1890 нчы елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – 45 б.

Календарь 1891 нче елга. Барс елы. Унтукызынчы ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Унтукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 5 нче июльдә 1890 нчы елда. Ошбу китап Казан уни-

верситетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – 35 б.

Календарь 1892 нче елга. Ләү елы. Егерменче ел (кәбисә ел, 366 көн). Егерменче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 16 нчы августта 1891 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – 48 б.

Календарь 1893 нче елга. Җылан елы. Егерме беренче ел (кәбисәдән соң, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 7 нче сентябрьдә 1892 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – 47 б.

Календарь 1894 нче елга. Елкы елы. Егерме икенче ел. Егерме икенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 4 нче октябрьдә 1893 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1893 нче елда. – 71 б.

Календарь 1896 нчы елга. Егерме бишенче ел (кәбисә ел, 366 көн). Өч елны тарых кылынып егерме биш елдан бирле чыгадыр. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 23 нче сентябрьдә 1895 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – 22 б.

Календарь 1897 нче елга. 26 нчы ел (кәбисә елы артыннан әүвәл ел, 365 көн). Өч елны тарых кылынып егерме алты елдан бирле чыкадыр (Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр). Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 20 нче сентябрьдә 1896 нчы елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – 49 б.

Кырык бакча. Мостатраф сүзләре вә һәм голәмаи Зәмәхшәринең раузасы өслүбе үзә бакча тәсмия кылынды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының мәҗмугасыннан. Бу китапны басмага рөхсәт бирелде Петербурх 25 ноябрьдә 1880 нче елда. Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды 1298 сәнәдә [1880]. – 58 б.

Кырык бакча. Мостатраф сүзләре вә һәм голәмаи Зәмәхшәринең раузасы өслүбе үзә бакча тәсмия кылынды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының мәҗмугасыннан. Бу китапны басмага рөхсәт бирдем Габделмән Габделхәй угылы Казанскийга Габделкаюм Насыйров. Бу китап басма улынды Казанда матбагаи Кәримиядә 1902 нче сәнәдә. Бу китапның басмасына Петербурх цензоры тарафыннан рөхсәт вирелмештер 5 нче апрельдә 1902 нче сәнәдә. – 80 б.

Кырык вәзир кыйссасы. Госманлы теленнән тәрҗемә кылынып Казанда икенче мәртәбә басылды университет табыгханәсендә Казан мещаны Әхмәтсафа Хөнҗәр угылы Хәмзиннең хәраҗәте илән 1290 [1874] нчы елда. – 148 б.

Кырык вәзир кыйссасы. Госманлы теленнән тәрҗемә кылынып Казанда дүртенче мәртәбә басылды (Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер). Басмак җаиз 15 нче ноябрьдә 1890 нчы елда Петербурхта. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – 160 б.

Кырык вәзир кыйссасы. Госманлы теленнән тәрҗемә кылынып Казанда алтынчы мәртәбә басылды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1900 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1900. – 160 б.

Рец.: Катанов Н. «Кырык везир кыссасы» (сказки 40 везирей). Казань, 1900. Тип. ун-та. 160 стр. в 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1901. – № 5. – С. 248.

Кырык вәзир кыйссасы. Госманлы теленнән тәрҗемә кылынып Казанда йиденче мәртәбә басылды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер. Нашире: Китапчы Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдинов Казанда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1907. – 160 б.

Кырык вәзир кыйссасы. Госманлы теленнән тәрҗемә кылынып Казанда сигезенче мәртәбә басылды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының тәрҗематеннәндер. Нашире: Исмәгыйль Шәмсетдинов Казанда. – Казань: Тип. В. Л. Домбровского, 1910. – 160 б.

Ләһҗәи татари, ягъни татар телендә мәүҗүд булган әлфаз гали тәртип әл-хоруф һәркайсы үзә мәкамендә зикер кылынып морадифлары белән тәфсир ителде. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәэлифәтеннәндер. 1895 сәнәдә. Җилди әүвәл. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 4 нче февральдә 1895 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1895. – 226 б.

Ләһҗәи татари, ягъни татар телендә мәүҗүд булган әлфаз гали тәртип әл-хоруф һәркайсы үзә мәкамендә зикер кылынып морадифлары белән тәфсир ителде. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәэлифәтеннәндер 1892 сәнәдә. Җилди сани. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1896. – 106 б.

Рец.: Катанов Н. «Легдже-и татари» (толковый татарский словарь). Часть I, 1895. 226 стр. в 6 д. л. – Часть II, 1896. 106 стр. в 6 д. л. Тип. ун-та / Н. Катанов // Деятель. – 1897. – № 3. – С. 201–202.

Мәҗмәгу әл-әхбар. Габделкаюм Габденнасыйр угылы җәмегъ вә тәртип кылдым мең дә сигез йөз дә илле сигезенче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1895 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1895. – 176 б.

Мәнафигы әгъза вә кануны сыйххәт. Бу бер рисаләдер ки, һәрбер әгъзаның хикмәте холкыясын вә хифзы сыйххәтенең канун вә кагыйдәсен бәян кылыр. Җәмегъ вә тәэлиф кылды Габделкаюм Габденнасыйр угылы 1308 нче сәнәдә. Ошбу мәнафигы әгъза вә кануны сыйххәтнең басмасына рөхсәт вирелде Санкт-Петербурхта 4 нче октябрьдә 1893 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1893 нче елда. – 71 б.

Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән: Коръән сүзләренең әлифба тәртибендәге тулы сүзлеге / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов, әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә Р. Ф. Шәфигуллина / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – 452 б.

Рец.: Sibgatullina E. T. Kelâm Şerif (faksimile Kur'an metni); Miftâhu'l-Kur'ân, Kayyûm Nâsırî, hazırl. A. G. Hayretdinov – R. F. Şafigullına, I-II, Kazan: Poznaniye Neşriyatı, 2015 / E. T. Sibgatullina // İslâm Araştırmaları Dergisi. – 2016. – S. 175–204.

Мохтәсар тәварих әнбия галәйһем әс-сәлам... Тәварих фәненнән гаять кирәклесе вә әһле исламнан һәркемгә белмәклеге лязим булган тәварих әҗмәледер. Ибтида тәварих фәненнән балаларга укытыр өчен тасниф кылынды могтәбәр тәварих китапларыннан Габделкаюм Габденнасыйр угылының. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Петербурхта 15 нче сентябрендә 1884 нче елда. Ошбу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – 78 б.

Мохтәсар тәварих әнбия галәйһем әс-сәлам. Тәварих фәнендә гаять кирәклесе вә әһле исламнан һәркемгә белмәклеге лязим булган тәварих әҗмәледер. Ибтида тәварих фәненнән балаларга укыту өчен «Мират әл-каинәт» вә «Тарихы Табари» вә «Мөхәммәдия» кебек могтәбәр тәварих китапларыннан тасниф кылды Габделкаюм Габденнасыйр угылы 1884 нче елда. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-

Петербурхта 25 нче июньдә 1898 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1899 нчы елда. – 79 б.

Рец.: Катанов Н. Мухтасар-и тауарих-и амбия (краткие биографии пророков). Казань, 1899. Типо-литогр. ун-та. 79 стр. 8 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1900. – № 2. – С. 105–107.

Насыйри К. Әбүгалисина / Зур яшьтәге балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи / К. Насыйри. – Казан: Татгосиздат, 1947. – 84 б.

Насыйри К. Әбүгалисина / Зур яшьтәге балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи. 2 нче басма / К. Насыйри. – Казан: Татгосиздат, 1950. – 80 б.

Насыйри К. Әбүгалисина / Кыск. эшл. Г. Лотфи. 3 нче басма; урта һәм олы яшьтәге балалар өчен / К. Насыйри. – Казан: Татгосиздат, 1953. – 89 б.

Насыйри К. Әбүгалисина / Урта һәм олы яшьтәге мәктәп балалары өчен. 4 нче басма; кыск. эшл. Г. Лотфи / К. Насыйри. – Казан: Таткнигоиздат, 1957. – 67 б.

Насыйри К. Әбүгалисина. 5 нче басма / Балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 63 б.

Насыйри К. Әбүгалисина: балалар өчен кыйсса / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 119 б.

Насыйри К. Әбүгалисина: балалар өчен кыйсса / Балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. – 119 б.

Насыйри К. Әкиятләр / К. Насыйри. – Казан: Таткнигоиздат, 1954. – 31 б.

Насыйри К. Әкиятләр / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1960. – 31 б.

Насыйри К. Әнмүзәҗ / Җав. ред. Я. С. Ахметгалеева / К. Насыйри. – Казан, 1975. – 214 б.

Рец.: Баширова И. «Каюм Насыйри. Әнмүзәҗ. Казан, 1975» / И. Баширова // Сов. тюркология. – 1975. – № 3. – С. 105–107.

Насыйри К. Әсәрләр / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1971. – 143 б.

Насыйри Г. Әхлак рисаләсе: Ибтидаи мәктәпләрнең соңгы сыйныфлары өчен. Нашире: «Сабах» көтебханәсе / Г. Насыйри. – Казань: Электро-тип. «Умид», 1911. – 24 б.

Насыйри Г. Әхлак рисаләсе: Ибтидаи мәктәпләрнең соңгы сыйныфлары өчен. Нашире: «Сабах» ширкәте. Казан, Уфа. Бишенче мәртәбә басылды / Г. Насыйри. – Казань: Электро-тип. «Умид», 1913. – 24 б.

Насыйри К. Иршад әт-әтбиха / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – 48 б.

Насыйри К. Китаб-әт-тәрбия / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. – 144 б.

Насыйри К. Китаб-әт-тәрбия / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. – 144 б.

Насыйри К. Мәҗмәгыль әхбар. Пәйгамбәрләребез галәйһиссәлам тормышы / К. Насыйри. – Казан: «Хозур» – «Тынычлык» нәшр. йорты, 2018. – 128 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин / К. Насыйри. – Казан: Таткнигосиздат, 1945. – 188 б.

Рец.: Фәйзуллин С. Насыйри һәм аның әсәрләре / С. Фәйзуллин // Совет әдәбияты. – 1945. – № 3–4. – Б. 80–82; Фәйзуллин С. Онытылган хәзинә / С. Фәйзуллин // Кызыл Татарстан. – 1945. – 20 февр.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. / К. Насыйри. – Казан: Татгосиздат, 1953. – 419 б.

Рец.: Җәләй Л. Каюм Насыйриның «Сайланма әсәрләре» / Л. Җәләй // Совет әдәбияты. – 1953. – № 11. – Б. 113–118; Каюм Насыйриның сайланма әсәрләре // Яшь сталинчы. – 1953. – 27 сент.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр / М. Гайнуллин ред. / К. Насыйри. – Казан: Таткнигосиздат, 1956. – 2 нче басма. – 418 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1974. – 1 т. – 340 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – 318 б.

Рец.: «Каюм Насыйри» // Соц. Татарстан. – 1975. – 22 июнь; Надиров И. Олы юбилейга лаеклы басма / И. Надиров // Соц. Татарстан. – 1975. – 30 март.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – 1 т. – 368 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – 2 т. – 400 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. Х. Мәхмүтов / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 3 т. – 384 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. – 4 т. – 400 б.

Насыйри К. Шифалы үләннәр (Хәвасе нәбатат) / Текстны басмага әзерл. З. Шәйхелисламов / К. Насыйри. – Казан: Раннур, 1999. – 192 б.

Насыйри К. Халык иҗаты әсәрләре, татар этнографиясе материаллары / Төз. Р. Г. Мөхсинова / К. Насыйри. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2024. – 319 б.

Осуле җәгъръафияи кәбир. Азия кыйтгасы. Габделкаюм Габденнасыйр угылының таснифатеннәндер 1311 сәнәдә һиҗри. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 11 нче июньдә 1893 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1894 нче елда. – 206 б.

Осуле җәгъръафияи кәбир. Әл-җилди әс-сани. Африка кыйтгасы. Габделкаюм Габденнасыйр угылының таснифатен-

нәндер 1311 сәнәдә һижри. Җәгърәфия фәнендә бу бер мөфассал китаптыр. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 11 нче июньдә 1893 нче елда. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1898 нче елда. – 200 б.

Рец.: Катанов Н. Усули джаграфия-и кабир (основания географии). Казань, 1898. Типо-литогр. ун-та. 200 стр. 6^0 / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 12. – С. 561–562.

Осуле җәгърәфияи кәбир. Әл-җилди әс-салис. Оусаф җәзирәт әл-гарәб, ягъни Гарәбстан, Шам вә Гыйрак мәмләкәтләре хакында җәгърәфия фәнендә тәварих кадимәсене мөштәмил бер рисаләдер. Габделкаюм Габденнасыйр угылы тасниф кылып табыг вә тәмсил кылдырды. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 28 нче декабрьдә 1898 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1899 нче елда. Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1899. – 138 б.

Рец.: Катанов Н. Усули джаграфия-и кебир (основы большой географии). Казань, 1899. Типо-литогр. ун-та. 138 стр. 6^0 / Н. Катанов // Деятель. – 1900. – № 10. – С. 451.

Рәисе әл-хөкәма Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗемат вә таснифатеннән бер мөкаддимә, дүрт хәйал вә бер хатимә үзрә тәртип кылынды Казанда 1498 сәнә. Бу китап басмасына рөхсәт вирелде Петербурхта 23 нче [...] 1881 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының хәраҗәте илән 1881 нче елда. – 108 б.

Рәисе әл-хөкәма Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗемат вә таснифатеннән бер мөкаддимә, дүрт хәйал вә бер хатимә үзрә тәртип кылынды Казанда 1360 сәнә. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта

28 нче декабрьдә 1888 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының хәраҗәте илән икенче мәртәбә 1889 нчы елда. – 112 б.

Рәисе әл-хөкәмаи Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗеман вә таснифатедер. Өченче мәртәбә басылмыштыр. – Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1894 нче елда. – 112 б.

Рәисе әл-хөкәмаи Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗемат вә таснифатеннәндер. Дүртенче мәртәбә басылмыштыр. Бер мөкаддимә, дүрт хәйал вә бер хатимә үзрә тәртип кылынды. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1898 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1898. – 112 б.

Рец.: Катанов Н. «Раисуʼль-хукама Абу-ʻАли-Сина» (глава мудрецов Авицена). Каз., 1898. Тип. ун-та. 112 стр. в 8^0 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 8–9. – С. 431.

Рәисе әл-хөкәма Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗемат вә таснифатеннәндер. Бишенче мәртәбә басылмыштыр. Бер мөкаддимә, дүрт хәйал вә бер хатимә үзрә тәртип кылынды. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1900 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1900. – 100 б.

Рәисе әл-хөкәма Әбугалисина кыйссасы димәклә мәшһүр тәхаййелатнең тәрҗемәсе. Габделкаюм Габденнасыйр угылының тәрҗемат вә таснифатеннәндер. Алтынчы мәртәбә басылмыштыр. Бер мөкаддимә, дүрт хәйал вә бер хатимә үзрә тәртип кылынды. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр Казан өязе Түбән Әйшә

авылының Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдиновның хәраҗәте илән 1905 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1905. – 160 б.

Санаигы голфания. Бер яңа фәндер ки, мәгадиннән мәгъмүл нәрсәләрне сәһел тарикъча алтынламак-көмешләмәк вә кургашынламак кебек гамәлләрне бәян кылыр. Габделкаюм Габденнасыйр угылының әсәр иҗтиһадияләреннәндер. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 23 нче октябрьдә 1899 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1900 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1900. – 29+III б.

Рец.: Катанов Н. Санаиӳ гальфание (работы гальванистические). Казань, 1900. Типо-литогр. ун-та. 32 стр. 6^0 / Н. Катанов // Деятель. – 1900. – № 12. – С. 612.

Тәрбия китабы. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Ошбу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 20 нче ноябрьдә 1891 нче елда. Ошбу китап Казан университетының табыгханәсендә әүвәл мәртәбә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1891. – 32 б.

Тәрбия китабы. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Ошбу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 15 нче ноябрьдә 1897 нче елда. Ошбу китап Казан университетының табыгханәсендә икенче мәртәбә басма улынмыштыр 1898 нче елда. – Казань: Типо-литогр. Имп. ун-та, 1898. – 24 б.

Рец.: Катанов Н. «Тэрбия китабы» (книга о воспитании). Казань, 1898. Тип. ун-та. 24 стр. в 8^0 д. л. / Н. Катанов // Деятель. – 1898. – № 6–7. – С. 346.

Утыз вәгазь. Лемөәллифә Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани Казан 1305 сәнә. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 11 нче ноябрьдә 1887 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгха-

нәсендә басма улынмыштыр Габделкаюм ибне Габденнасыйрның хәраҗәте илән 1888 нче елда. – 180 б.

Утыз вәгазь. Лил-вәгазин фи лийали рамазан вә гайриһа. Лимөәллифә Габделкаюм ибне мулла Габденнасыйр әш-Шырдани, Казан 1322 сәнә. Нашире: Казанда китапчы Исмәгыйль Шәмсетдинов. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1904. – 140 б.

Фәвакиһел-җөләса фил-әдәбият. Мостатраф вә раузел-әхйар китапларыннан интихаби тәэлиф кылынып кырык рауза үзеренә мөрәттиб мордәдәлларның калебләрен әхйа кылыр бер китаптыр вә Габделкаюм мелла Габденнасыйр угылының каләм фәкыйранәсеннән җәрәян итмеш бер әсәрдер. Ошбу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – 615 б.

Хәвасе нәбатат дәваэят ягъни тыйбта мөстәгъмәл нәбатат вә үләннәрнең хасыятене бәян кылур. 1304 [1886] сәндә тәэлиф кылынмыш иде [а., у. к.]. – 144 б.

Хисаплык, ягъни гыйльме хисап кагыйдәләре яки арифметика вә һәм хисаплык мәсьәләләре. Габделкаюм Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Казан, 1873, университет типографиясендә әүвәл мәртәбә. – 52 б.

Хисаплык. Гыйльме хисап фәнендә мөстәкыйль бер китаптыр. Бу хисаплык 1873 нче елда әүвәл мәртәбә бер басылмыш иде, әмма бу мәртәбә күп нәрсә арттырылды. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифатеннәндер. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 22 нче мартта 1899 нчы елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1899 нчы елда. – 85 б.

Рец.: Катанов Н. Хисаплык (числительница, или арифметика). Казань, 1899. – Тип. ун-та. 85 стр. 8^{0}. / Н. Катанов // Деятель. – 1899. – № 6–7. – С. 336–337.

Башкорт телендә

Насыри Ҡ. Әбүғәлисина: Повесть-әкиәт / Ҡ. Насыри. – Өфө: Башҡорт. кит. нәшр., 1986. – 76 б.

Рус телендә

Насыйри К. Абугалисина / Обраб. для детей Г. Лутфи / К. Насыйри. – Казань: Таткнигоиздат, 1957. – 60 с.

Насыри К. Избранные произведения / Сост.: С. Х. Алишев, М. В. Гайнутдинов, Х. Ш. Махмутов / К. Насыри. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1977. – 255 с.

Насыри К. Сказания о мудром Абу Али Сине, его брате Абу Али Харисе и невероятных приключениях, которые были с ними / Перес. с татар. для детей С. Гильмутдинова / К. Насыри. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1981. – 128 с.

Насыри К. Мифология казанских татар / К. Насыри, Я. Коблов. – Казань: Смена (год не указан). – 131 с.

Насыри К. Мифология казанских татар / К. Насыри, Я. Коблов. – Казань: Смена, 2021. – 135 с.

Насыри К. Наставления повару / К. Насыри. – Казань: Познание, 2015. – 44 с.

Насыйри К. Абугалисина / Обраб. для детей Г. Лутфи / К. Насыри. – Казань: Таткнигоиздат, 1957. – 60 с.

Татар, рус телләрендә

Кавагыйде кыйраәт русийә мәҗмугасы илле сабактыр. Ибтида русча укырга үгрәткүче китаптыр. Әсәре Габделкаюм ән-Насыйри = Русская азбука для первоначального чтения в русском языке. Сост. Насыров. – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1889. – 24 б.

Насыйри К. Иршад эл-этбиха / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – 48 б. = Насыри К. Наставление повару / К. Насыри. – Казань: Познание, 2015. – 48 с.

Насыйри К. Иршад эл-этбиха. Төзәт. 2 нче басма / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2021. – 48 б. = Насыри К. Наставление повару. 2-е изд., испр. / К. Насыри. – Казань: Познание, 2021. – 48 с.

Насыйри К. Китаб-әт-тәрбия = Насыри К. Книга о воспитании / Сост. В. С. Шакирова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. – 144 б.

Насыйри К. Китаб-әт-тәрбия = Насыри К. Книга о воспитании / Сост. В. С. Шакирова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. – 144 б.

Насыйри К. Китаб әт-тәрбия = Насыри К. Книга о воспитании. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2021. – 224 б.

Насыйри К. Китаб әт-тәрбия = Насыри К. Книга о воспитании. – Казан: Иман, 2024. – 248 б.

Нәмүнә яки Әнмүзәҗ. Рус теленең уку кагыйдәләрен вә дәхи сарыф вә нәхү кагыйдәләрен мөштәмил бер рисаләдер. Бер мөкаддимә вә биш баб үзә. Габделкаюм Габденнасыйр угылының таснифыдыр 1308 нче сәнәи һиҗри. Бу китапның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 28 нче апрельдә 1891 нче елда. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1891 нче елда = Образец русско-татарской грамматики по методе арабской грамматики. Сост. Насыров. – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1891. – 106 б.

Рус, татар телләрендә

Краткая татарская грамматика, изложенная в примерах. Составлена учителем татарского языка при Казанской Духовной семинарии К. Насыровым. – Казань: В универ. тип., 1860 = Нәхү китабы. Урысча үгрәнүче татар егетләре өчен вә һәм татарча үгрәнүче урыс егетләре өчен тасниф кылдым Габделкаюм Габденнасыйр угылы. 1860 сәнәдә. – 79 б.

Полный русско-татарский словарь, с дополнением из иностранных слов, употребляемых в русском языке как научные термины. Сост. Абдул-Кайюм бин Абду-н-Насыри-н-Насыри-и-ль-Казани = Рус хоруфе һәҗас үзә мөрәттиб лөгать китабы. Яңа мохтәрәгать җөмләсеннән булып лисанымыз үзә тәрҗемә кылынмыштыр күп маддәләрдә. Рус кәлимәләренең мәгънәсе тәфсыйлан бәян кылынып, хәрфе җәрле фигыльләрдә вә дәхи һәрбер хәрфе җәрненең мәүзугы ләһ мәгънәләре тәфсыйлан бәян кылынды – янә рус кәлимәләреннән магада рус телендә мөстәгъмәл булгучы әҗнәби лөгатьләргә рус телендә фөнүне шәтта истыйлахлары күбрәк

әҗнәби лөгатьләрдер – зикер кылынды. Тасниф кылгучы Габделкаюм бине Габденнасыйр ән-Насыйри. – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1892. – 263 б.

Полный русско-татарский словарь, с дополнением из иностранных слов, употребляемых в русском языке как научные термины. Сост. Абдул-Кайюм бин Абду-н-Насыри-н-Насыри-и-ль-Казани (Изд. втор., книготорговца И. Н. Шамсутдинова) = Рус хоруфе һәҗас үзә мөрәттиб лөгать китабы. Яңа мохтәрәгать җөмләсеннән булып лисанымыз үзә тәрҗемә кылынмышдыр күп маддәләрдә. Рус кәлимәләренең мәгънәсе тәфсыйлан бәян кылынып, хәрфе җәрле фигыльләрдә вә дәхи һәрбер хәрфе җәрненең мәүзугы ләһ мәгънәләре тәфсыйлан бәян кылынды – янә рус кәлимәләреннән магада рус телендә мөстәгъмәл булгучы әҗнәби лөгатьләргә рус телендә фөнүне шәтта истыйлахлары күбрәк әҗнәби лөгатьләрдер – зикер кылынды. Тасниф кылгучы Габделкаюм бине Габденнасыйр ән-Насыйри (Китапчы Исмәгыйль Нәҗметдин угылы Шәмсетдинов хәраҗәте илән икенче мәртәбә басылды). – Казань: Тип. Имп. ун-та, 1904. – 264 б.

Татарско-русский словарь. Составлен Кайюмом Насыровым. Издание книгопродавца Фатхуллы Амашова = Татарча – урысча лөгать китабы. Габделкаюм Габденнасыйр угылы тасниф кылыб Казанда китап белән сәүдә кылгучы Казан мещаны Фәтхулла Хәмидулла угылы Амашовның хәраҗатеннән табыг кылынды әүвәлге мәртәбә. – Казань: В универ. тип., 1878. – 120 б.

II
МӘКАЛӘЛӘРЕ
Татар телендә

Насыйри К. Казанның частьларындагы галәмәтләр // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 4.

Насыйри К. Рамазан шәриф башы вә һәм Корбан гаете хосусында кагыйдәләр // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [е., у. к.]. – Б. 21–22.

Насыйри К. Русиянең башланганы // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 22–24.

Насыйри К. Падишаһымыз хәзрәтләренең нәселе-ыругы бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 24–26.

Насыйри К. Почта бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 26–30.

Насыйри К. Тимер юл бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 30–31.

Насыйри К. Сату итүнең правосы бәянында (Сәүдә хосусындагы низам вә кануннан) // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим

Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 31–34.

Насыйри К. Торговой пошлина бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 34–37.

Насыйри К. Яңа хөкем бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 37–40.

Насыйри К. Дәгъвачының дәгъвасын исбат кыла торган эшләр бәяны // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 41.

Насыйри К. Ответчикны вә һәм гуаһларны мировойга чакыру бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 41–42.

Насыйри К. Мировой судьяда эшләр тикшерелү бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 42–44.

Насыйри К. Мировой судьяларның җыелышу бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарь-

дан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 44–45.

Насыйри К. Мировойда эш йөртүнең хәраҗәтләре бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 45–49.

Насыйри К. Окружной судлар бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 49–51.

Насыйри К. Судебный палат бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 51.

Насыйри К. Кассационный суд бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 51.

Насыйри К. Уездной земский учреждение бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 51–53.

Насыйри К. Ярмовой кәгазьләр вә һәм паспортлар бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кә-

бисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 53–56.

Насыйри К. Русиядәге губерналар бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 57–59.

Насыйри К. Акча һәм процентлы кәгазьләр бәянында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 60–61.

Насыйри К. Балаларны русча укыту тугрысында // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 61–63.

Насыйри К. Духовной собрание хосуста // Казан календаре 1871 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Берничә русча календарьдан тәрҗемә вә тәэлиф кылып Габделкаюм Габденнасыйр угылы басма кылдырды Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән [у., е. к.]. – Б. 63–64.

Насыйри К. Русия тәварихыннан берничә сәхифә // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 19–26.

Насыйри К. Мәскәү мәмләкәте // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 26–40.

Насыйри К. Сәгатьләрнең тәфавәте // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 40.

Насыйри К. Яңа стиль бәяны // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 40–41.

Насыйри К. Русиянең җәгъръфиясеннән берничә сәхифә // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 47–50.

Насыйри К. Йир йөзендәге халыкның бәяны // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 50.

Насыйри К. Йир йөзендә үлгән халык хисабы // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Ка-

занда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 50.

Насыйри К. Русиядә ничә төрле халык // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 54.

Насыйри К. Ят мәмләкәтләр хосусында // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 54–56.

Насыйри К. Үлчәүләр бәянында – озынлык үлчәве // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 71.

Насыйри К. Нотариус таксасы // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 71–72.

Насыйри К. Кайсы эшләр гласный тикшерелә вә кайсы эшләр не гласный тикшерелә, шулар бәянында // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 74–75.

Насыйри К. Поверенный (вәкил) бәянында // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы

булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 75.

Насыйри К. Мөселманнарны ант иттерүнең бәяны // Казан календаре 1872 нче елга. Икенче ел ([18]72 нче ел кәбисә елы булып, 366 көн килә). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп икенче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә [1871] Ибраһим Габдерәшит угылы Абдуллинның хәраҗәтеннән. – Б. 80.

Насыйри К. Русиядәге ярминкәләр // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 17–21.

Насыйри К. Диянәт хиссиятеннән Русиядәге халык // Казан календаре (1873 нче елга). Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 31.

Насыйри К. Легковой һәм ломовой ямщиклар өчен низам // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 56–58.

Насыйри К. Кимиядән [химиядән] берничә сүз // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 58–59.

Насыйри К. Хаттан вә язудан копия калдыру // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы

иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 59–60.

Насыйри К. Аракы эчәргә гадәтләнгән кешеләргә бер-ике кәлимә сүз // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 60.

Насыйри К. Тыйбтан [медицинадан] берничә сүз // Казан календаре 1873 нче елга. Өченче ел (кәбисә елының соңындагы әүвәлге ел, 365 көн). Габделкаюм Габденнасыйр угылы иҗат вә тасниф итеп өченче мәртәбә басма кылдырдым Казанда университет типографиясендә, 1873. – Б. 60–64.

Насыйри К. Хива вакыйгасы // Казан календаре 1874 нче елга. Дүртенче ел (кәбисә елыннан соң икенче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп дүртенче мәртәбә басма кылдырдым Габделкаюм Габденнасыйр угылы Мөхәммәтҗан Мифтахетдин угылының хәраҗатеннән Казанда университет басмаханәсендә, 1874. – Б. 47–51.

Насыйри К. Брюс ниндәен кеше булган // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 16.

Насыйри К. Государственный банклар бәянында // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 36–39.

Насыйри К. Гербовой марканы истигъмаль кылуның [куллануның] тарикы [юлы] // Казан календаре 1875 нче

елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 41.

Насыйри К. Кавание гаскәрия [Гаскәри кануннар] яки Лөзүме гаскәрия [Гаскәргә тиеш] уставыннан интихаб кылынмыш [сайлап алынган] бәгъзе статьяларның бәяны // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 43–52.

Насыйри К. Технологиядән берничә кәлимә // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 52–59.

Насыйри К. Казан губернасындагы мөселманнар (өязе белән) // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 24.

Насыйри К. Уфа губернасындагы мөселманнар // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан

мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 25.

Насыйри К. Европадагы мәшһүр мәмләкәтләр ошбулардыр // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 26.

Насыйри К. Азиядәге мәшһүр мәмләкәтләр ошбулардыр // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 26–27.

Насыйри К. Русия мәмләкәтенең олуг вә баш мәхкәмәләре // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 37–39.

Насыйри К. Некролог вә һәм кабер ташлары // Казан календаре 1875 нче елга. Бишенче ел (кәбисә елыннан соң өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп бишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Казан мещаны Шаһиәхмәт Сөләйман угылы Биккиниевнең хәраҗате илән 1875 нче елда. Бу китаб Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр. – Б. 39–47.

Насыйри К. Брюс календаре // Казан календаре

1876 нчы елга. Алтынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Иҗат вә тасниф итеп алтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы Мөхәммәтнәҗип Галиәкбәр угылының хәраҗәтеннән. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 24 нче ноябрь 1875 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр [1875 нче елда]. – Б. 21.

Насыйри К. Кыскача тәварих вә һәм кабер ташлары // Календарь 1878 нче елга. Сигезенче ел (кәбисә елы артындагы икенче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп сигезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басмасына рөхсәт бирелде 3 нче октябрь 1877 нче елда. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1877 нче елда. – Б. 30–32.

Насыйри К. Нисан ягъмуры // Календарь 1879 нчы елга. Тукызынчы ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп тукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1878 нче елда. – Б. 26.

Насыйри К. Мөтәвәфа [вафат] адәмнәр хакында кыскача тарих // Календарь 1879 нчы елга. Тукызынчы ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп тукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1878 нче елда. – Б. 26–27.

Насыйри К. Европада Русиянең губерналары // Календарь 1879 нчы елга. Тукызынчы ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп тукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1878 нче елда. – Б. 30–35.

Насыйри К. Казан губернасы // Календарь 1879 нчы елга. Тукызынчы ел (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Иҗат вә тасниф итеп тукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан уни-

верситетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1878 нче елда. – Б. 36–38.

Насыйри К. Сәүдә хәлләре – сәүдә маллары // Календарь 1880 нче елга. Унынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Иҗат вә тасниф итеп унынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 37.

Насыйри К. Русия // Календарь 1880 нче елга. Унынчы ел (кәбисә елы, 366 көн). Иҗат вә тасниф итеп унынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 37–38.

Насыйри К. Казан шәһәре // Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казанда университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 30.

Насыйри К. Казан шәһәре турында риваять // Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казанда университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 30–39.

Насыйри К. Казан бәетендә мәзкүр Үлмәс вә Әбелгалак хакында риваять // Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казанда университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 39–40.

Насыйри К. Тәфтиш вә игътизар [Тикшерү һәм аңлату] // Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел, 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казанда университетның табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 40–42.

Насыйри К. Ихтиляф лөгать вә интишар өмәм [Төрле телләр һәм таралган өммәтләр] // Календарь 1881 нче елга. Унберенче ел (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел 365 көн). Тасниф итеп унберенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казанда университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1880 нче елда. – Б. 44–51.

Насыйри К. Казанның кадимге ихатасы хакында риваять // Календарь 1882 нче елга. Уникенче елга. Елкы елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Тасниф итеп уникенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1881 нче елда. – Б. 37.

Насыйри К. Әмәт тавы хакында риваять // Календарь 1882 нче елга. Уникенче елга. Елкы елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Тасниф итеп уникенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1881 нче елда. – Б. 37–38.

Насыйри К. Хан мәчете хакында риваять // Календарь 1882 нче елга. Уникенче елга. Елкы елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Тасниф итеп уникенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1881 нче елда. – Б. 38.

Насыйри К. Кабан күле хакында риваять // Календарь 1882 нче елга. Уникенче елга. Елкы елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Тасниф итеп уникенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1881 нче елда. – Б. 38–39.

Насыйри К. Телемездә истигъмаль кылына [файдаланыла] торган бәгъзе фарсы сүзләре // Календарь 1883 нче елга. Унөченче елга. Куй елы (кәбисә елы артыннан унөченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап

Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [е. к.]. – Б. 20–28.

Насыйри К. Базарлар // Календарь 1883 нче елга. Унөченче елга. Куй елы (кәбисә елы артыннан унөченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [е. к.]. – Б. 28–30.

Насыйри К. Алып адәмнәр // Календарь 1883 нче елга. Унөченче елга. Куй елы (кәбисә елы артыннан унөченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [е. к.]. – Б. 30–31.

Насыйри К. Тәзкирә // Календарь 1883 нче елга. Унөченче елга. Куй елы (кәбисә елы артыннан унөченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [е. к.]. – Б. 31–39.

Насыйри К. Көсуф вә хөсуф [Ай һәм кояш тотылу] хакында Чәгъминидән бераз гыйбарәт // Календарь 1883 нче елга. Унөченче елга. Куй елы (кәбисә елы артыннан унөченче ел, 365 көн). Тасниф итеп унөченче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап Казанда Перовның ташбасмаханәсендә табыг кылынды [е. к.]. – Б. 1–8.

Насыйри К. Мөгыйн әд-дин [Дин ярдәмчесе] // Календарь 1884 нче елга. Ундүртенче ел. Пичин елы (кәбисә елыдыр, 366 көн). Тасниф итеп ундүртенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1883 нче елда. – Б. 31–32.

Насыйри К. Кыйбла // Календарь 1884 нче елга. Ундүртенче ел. Пичин елы (кәбисә елыдыр, 366 көн). Тасниф итеп

ундүртенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1883 нче елда. – Б. 32–33.

Насыйри К. Ут хәвефеннән сакланмакның тәртибе // Календарь 1884 нче елга. Ундүртенче ел. Пичин елы (кәбисә елыдыр, 366 көн). Тасниф итеп ундүртенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1883 нче елда. – Б. 33–37.

Насыйри К. Карьяләрдә [авылларда] йорт вә гыймарәт [каралты] төземәк // Календарь 1884 нче елга. Ундүртенче ел. Пичин елы (кәбисә елыдыр, 366 көн). Тасниф итеп ундүртенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы әш-Шырдани. Бу китап басма улынмыштыр Казан университетының табыгханәсендә 1883 нче елда. – Б. 37–40.

Насыйри К. Елларның казакъча исемнәре // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 19.

Насыйри К. Тел вә лөгать // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 34–36.

Насыйри К. Зоһуре мәмалик Төркестан [Төркестан дәүләтләренең барлыкка килүе] // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан уни-

верситетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 36.

Насыйри К. Чәй – каһвә – себерке // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 36–37.

Насыйри К. Әт-тәфтиш вә әт-хаким [Тикшерү һәм хөкем итүче] // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 37–43.

Насыйри К. Әхвале бәдән инсан вә хифыз сыйххәт [Кешенең тәне хәлләре һәм сәламәтлек саклау] // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 43–45.

Насыйри К. Әдвияи мөфридә [Файдалы дәвалар] // Календарь 1885 нче елга. Унбишенче ел. Тавык елы (кәбисә елы артыннан беренче ел, 365 көн). Тасниф итеп унбишенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Бу китап Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1884 нче елда. – Б. 45–49.

Насыйри К. Йорт өчен йимеш киптермәк вә йимешләрдән мөрәбба [кайнатма] хәзерләмәк // Календарь 1888 нче елга. Уналтынчы ел. Сычкан елы (кәбисә елы, 366 көн). Тасниф итеп уналтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1887 нче елда. – Б. 35–36.

Насыйри К. Өч йөз йитмешләп дәва үләннәренең исемнәре русча, латинча, мөселманча // Календарь 1888 нче елга. Уналтынчы ел. Сычкан елы (кәбисә елы, 366 көн). Тасниф итеп уналтынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1887 нче елда. – Б. 37–50.

Насыйри К. Аракы дигән эчемлек адәми зат өчен сарыф бер агудыр // Календарь 1889 нчы елга. Унйиденче ел. Сыгыр елы (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел, 365 көн). Унйиденче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1888 нче елда. – Б. 37–44.

Насыйри К. Оренбургның Мәхкәмәи исламия нәвахисендә [өлкәләрендә] булгучы муллалар өчен Нәзарәте гыйльмия низамнарын вазгы кылу [гыйлем кануннарын билгеләү] // Календарь 1889 нчы елга. Унйиденче ел. Сыгыр елы (кәбисә елы артыннан әүвәлге ел, 365 көн). Унйиденче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1888 нче елда. – Б. 37–44.

Насыйри К. Томау зәхмәтенә Дубсун дигән табибның дәвасы // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25.

Насыйри К. Ачкылыкны дәфы кылу [бетерү] // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25.

Насыйри К. Күзгә чүп керсә // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел,

365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25.

Насыйри К. Авыздан әшәке исене бетерү // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25.

Насыйри К. Теш авыртканда // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25.

Насыйри К. Әхвале шәраб әд-дөхан // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 26–32.

Насыйри К. Бала тәрбия кылгучы хатыннарга нәсыйхәт // Календарь 1890 нчы елга. Унсикезенче ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан икенче ел, 365 көн). Унсикезенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 32–40.

Насыйри К. Ибтида мәмалик Госмания [Госманлы мәмләкәтенең башлануы] // Календарь 1891 нче елга. Унтукызынчы ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Унтукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 25–29.

Насыйри К. Тәрбия // Календарь 1891 нче елга. Унтукызынчы ел. Барс елы (кәбисә елы артыннан өченче ел, 365 көн). Унтукызынчы мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1890 нчы елда. – Б. 31–34.

Насыйри К. Гимназиянең әүвәлге дүрт дәрәҗәсендә укыла торган фәннәр ошбулардыр // Календарь 1892 нче елга. Егерменче ел. Ләү елы (кәбисә елы, 366 көн). Егерменче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – Б. 24–25.

Насыйри К. Каванине хокукыя әл-хидмәт әл-җәвамиг [Мәчет хезмәтенә керү өчен хокук кануннары] // Календарь 1892 нче елга. Егерменче ел. Ләү елы (кәбисә елы, 366 көн). Егерменче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – Б. 26–28.

Насыйри К. Китаб әт-тәрбия // Календарь 1892 нче елга. Егерменче ел. Ләү елы (кәбисә елы, 366 көн). Егерменче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1891 нче елда. – Б. 29–47.

Насыйри К. Янә хат башларында мөстәгъмәл булгучы [кулланыла торган] фикъраләр [өзекләр] // Календарь 1893 нче елга. Егерме беренче ел. Җылан елы (кәбисәдән соңгы ел, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – Б. 34–35.

Насыйри К. Макарья ярминкәсе (Асылда Казан ярминкәсенең каим мәкамедер) [вакытлыча үтәүчеседер] // Календарь 1893 нче елга. Егерме беренче ел. Җылан елы (кәбисәдән соңгы ел, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу

календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – Б. 36–37.

Насыйри К. Макарья ярминкәсе өчен Император әгъзамның әмере белән вазгы кылынмыш кавагадәте низамия (Игълан кылынды) // Календарь 1893 нче елга. Егерме беренче ел. Җылан елы (кәбисәдән соңгы ел, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – Б. 37–38.

Насыйри К. Макарьяда сәүдә кылгучылар өчен лязем нәрсәләр // Календарь 1893 нче елга. Егерме беренче ел. Җылан елы (кәбисәдән соңгы ел, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – Б. 38–45.

Насыйри К. Низамәт лязма // Календарь 1893 нче елга. Егерме беренче ел. Җылан елы (кәбисәдән соң елы, 365 көн). Егерме беренче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1892 нче елда. – Б. 45–47.

Насыйри К. Мәлязи мәдар әл-вөҗүд [Гәүдә ләззәтләренең төп нигезе] // Календарь 1894 нче елга. Елкы елы. Егерме икенче ел. Егерме икенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 4 нче октябрьдә 1893 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1893 нче елда. – Б. 33.

Насыйри К. Сәфәр // Календарь 1894 нче елга. Елкы елы. Егерме икенче ел. Егерме икенче мәртәбә бастырадыр Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылы. Ошбу календарьның басмасына рөхсәт бирелде Санкт-Петербурхта 4 нче октябрьдә 1893 нче елда. Ошбу календарь Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1893 нче елда. – Б. 33–37.

Насыйри К. Даирәи Һиндия // Календарь 1897 нче елга. 26 нчы ел (кәбисә елы артыннан әүвәл ел, 365 көн). Өч елны

тарых кылынып екерме алты елдан бирле чыкадыр. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – Б. 25–26.

Насыйри К. Сәмут кыйбла // Календарь 1897 нче елга. 26 нчы ел (кәбисә елы артыннан әүвәл ел, 365 көн). Өч елны тарых кылынып егерме алты елдан бирле чыкадыр. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – Б. 26–27.

Насыйри К. Харитаи сәмут кыйбла // Календарь 1897 нче елга. 26 нчы ел (кәбисә елы артыннан әүвәл ел, 365 көн). Өч елны тарых кылынып егерме алты елдан бирле чыкадыр. Габделкаюм мулла Габденнасыйр угылының таснифыдыр. Казан университетының табыгханәсендә басма улынмыштыр 1896 нчы елда. – Б. 27–28.

Каюм Насыйриның русча басылган әсәрләреннән тәрҗемә. Казан татарларының ышанулары һәм ырымнары (Борынгы шаманизм калдыклары) // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 113–136.

Насыйри К. Аксак Каратун, Пугачев һәм Ишбулат мулла хакында риваятьләр // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 19–30.

Насыйри К. Археология материаллары (Зөя өязе авыллары буенча) // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 31–59.

Насыйри К. Татар этнографиясе материаллары // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 85–107.

Насыйри К. Бозыкларның анасы (Матбугат өчен Әнвәр Хәйри әзерләде) / К. Насыйри // Мәдәни җомга. – 1996. – 12 июль.

Рус телендә

Насыров К. Поверья и обряды Казанских татар, образовавшиеся мимо влияния на жизнь их суннитского магометанства / К. Насыров // Зап. Имп. рус. геогр. об-ва. По отд. этнографии. – СПб., 1880. – Том 6. – С. 239–270.

Насыров А. К. Образцы народной литературы казанских татар / А. К. Насыров // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1896. – Т. XIII. – Вып. 5. – С. 376–427.

Насыров А. К. Сказки казанских татар и сопоставление их со сказками других народов (Приложение) / А. К. Насыров, П. А. Поляков // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1900. – Т. XVI. – Вып. 4–6. – С. 1–112.

III
ТОРМЫШЫ ҺӘМ ИҖАТЫ ТУРЫНДА

а) монографияләр

Татар телендә

Батыршина Г. Г. Каюм Насыйриның лексикографик эшчәнлеге / Г. Г. Батыршина. – Казан: КДАТУ нәшр., 2007. – 171 б.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тууына 120 ел тулу уңае белән) / М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – 112 б.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыйри. Тормыш һәм иҗат юлы (Тууына 150 ел тулу уңае белән) / М. Х. Гайнуллин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 35 б.

Гали М. Каюмның балачагы / М. Гали. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1958. – 80 б.

Рәхимова Р. К. Каюм Насыйриның «Санаигъ галвания» китабы: транслитерация, лексика һәм сүзлек («Санаигъ галвания» китабының басылып чыгуына (1900–2000) һәм Каюм

Насыйриның үлүенә (1902–2002) йөз ел тулуга багышлана) / Р. К. Рәхимова. – Казан: Иман, 2002/1423. – 116 б.

Рус телендә

Гайнуллин М. Каюм Насыри (Его научная и просветительская деятельность). К 120 летию со дня рождения / М. Гайнуллин. – Казань: Татгосиздат, 1945. – 85 с.

Рец.: Климович Л. «Каюм Насыри» / Л. Климович // Дружба народов. – 1946. – № 12. – С. 292–293.

Гайнуллин М. Каюм Насыров и просветительская деятельность среди татар / М. Гайнуллин. – Казань: Таткнигоиздат, 1955. – 96 с.

Рец.: Гумеров А. Игътибарга лаеклы хезмәт / А. Гумеров // Совет Татарстаны. – 1955. – 10 авг.; Мөхәммәдъяров Ш. Татарлар арасында мәгърифәтчелек хәрәкәте тарихыннан / Ш. Мөхәммәдъяров // Совет әдәбияты. – 1956. – № 1. – Б. 121–123; Хасанов М. Неудачи одной книги / М. Хасанов // Сов. Татария. – 1956. – 27 марта.

Гайнуллин М. Каюм Насыри: Очерк жизни и творчества / М. Гайнуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1975. – 48 с.

Фахрутдинов Р. З. Естественно-математическое образование в педагогическом наследии Каюма Насыри / Р. З. Фахрутдинов. – Изд-во Казан. ун-та, 2005. – 124 с.

б) диссертация авторефератлары

Едиханов И. Ж. Лексико-стилистические особенности языка этико-дидактических и философских татарских текстов и их переводов на русский язык (на материале произведений К. Насыри, Ш. Марджани): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. Ж. Едиханов; КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2009. – 26 с.

Насырова Г. Г. Деятельность Каюма Насыри в области татарского языкознания: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Г. Г. Насырова; КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2002. – 24 с.

Фахрутдинов Р. З. Естественно-математическое образование в педагогическом наследии Каюма Насыри: Авто-

реф. дис. … канд. пед. наук / Р. З. Фахрутдинов. – Казань, 2002. – 25 с.

Шайдаева Л. Н. «Фаваких аль-джуласа» Каюма Насыри: проблематика и художественные особенности: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Л. Н. Шайдаева; ИЯЛИ им. Г. Ибрагимова АН РТ. – Казань, 2010. – 26 с.

в) фәнни җыентыклар

Татар телендә

Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – 146 б.

Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык // Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – 816 б.

Рец.: Кашапова С. Галим турында китап / С. Кашапова // Мәдәни җомга. – 2018. – 29 июнь; Мозаффар Э. Каюм Насыйрига мәңгелек һәйкәл / Э. Мозаффар // Шәһри Казан. – 2018. – 3 июль.

Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – 160 б.

Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре һәм йөз еллык бәйрәм материаллары. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – 135 б.

Рус телендә

Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – 216 с.

Рец.: Мәхмүдов Ә. Культурабыз горурлыгы / Ә. Мәхмүдов // Соц. Татарстан. – 1977. – 9 июль.

XX Международная молодежная научно-практическая конференция имени Каюма Насыри: материалы конф. (4 марта 2022 г., г. Зеленодольск) / Под общей ред.: А. Х. Ашраповой, Л. Х. Шаяхметовой. – Казань: К(П)ФУ, 2022. – 287 с.

Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – 135 с.

Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред. М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – 184 с.

Сборник материалов II Международной научно-практической конференции «Насыйри укулары» – «Насыровские чтения» (г. Казань, 16–17 февраля 2023 г.). – Казань: Новая Казань, 2023. – Т. 2. – 94 с.

Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – 244 с.

Татар, рус телләрендә

Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – 244 с.

Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (16–17 февраля 2023 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2023. – 199 с.

Рус, татар, казакъ телләрендә

Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – 312 с. =

Төрки дөнья мәгърифәтчеләренең иҗади мирасы: К. Насыйриның тууына 190 ел һәм А. Конанбаевның тууына 170 ел тулуга багышл. Халыкара фәнни-гамәли конф. материаллары (Астана–Казан шш., 2015 ел, 26–27 февраль). – Казан: Отечество, 2015. – 312 б. = Түік әлемі ағартушыларының шығармашылық мұрасы: К. Насыридің 190-жылдығы мен Абайдың 170-жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практ. конф. материалдары (Астана–Казан ққ., 26–27 акпан 2015 ж.). – Қазан: Отечество, 2015. – 312 б.

г) күргәзмә каталогы

Мәгърифәтчелек каһарманы: Каюм Насыйри. Каюм Насыйриның тууына 180 ел (1825–1902): Күргәзмә каталогы, 2005 елның янв.-февр. / Төз. З. А. Мамакова; җав. мөх. А. Р. Габделхакова. – Казан: Милли китап, 2005. – 27 б.

д) тасвирлама

Ногман М. Н. И. Лобачевский исемендәге Фәнни китапханә кульъязмаларының тасвирламасы. III чыг. Каюм Насыйри кульъязмалары / Җав. ред. Ә. Г. Кәримуллин / М. Ногман. – Казан, 1958. – 49 б.

Рец.: Кәримуллин Ә. Каюм Насыйри кульъязмалары турында / Ә. Кәримуллин // Совет Татарстаны. – 1959. – 18 янв.

е) библиографияләр

Исламов Р. Каюм Насыйриның тормышы һәм иҗаты хакында библиография / Р. Исламов // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык // Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 753–811.

Татар халкының атаклы галиме, мәгърифәтчесе һәм язучысы Каюм Насыйри (1825–1902): әдәбият исемлеге / Төз. З. Ш. Хәбибуллина; ред. Р. З. Мөхитдинова. – Казан, 1952. – 12 б.

ё) буклет

Каюм Насыйри музее = Музей Каюма Насыри [буклет] / [татар теленә тәрҗ. Л. Р. Таҗиева]. – Казан: [Заман, 2002]. – [22] б.

ж) мәкаләләр

Татар телендә

Jafarof B. Ədəbiat (XIX ncь jəz həm XX jəzneŋ başь). Urta məktəp əcen dəreslek. VI ncь uqu jьlь / B. Jafarof. – Qazan: Tatgosizdat, 1933. – B. 62–64.

Jafarof B. Ədəbiat (XIX jəz həm XX jəzneŋ başь). Tulь bulmaƣan urta məktəp əcen dəreslek. VI ncь klas / B. Jafarof. – Qazan: Tatgosizdat, 1934. – 178 B. 72–74.

Ƣumir. Qajum Nasьjri həм uqu-uqьtu eşləre / Ƣumir // Sovet ədəbiatь. – 1936. – № 2. – B. 58–59.

Tahirof R. Qəjym Nasjьrinьŋ moŋarcь bilgesez bulƣan ber əsəre / R. Tahirof // Jaŋalif. – 1930. – № 2. – B. 43.

Tolьmbaj Ƣ. Qəjum Nasьrj həm Ilminski (Əhəmiətle ber dokument) / Ƣ. Tolьmbaj // Kommunist. – 1934. – 26 fevr.

Vaxitof S. Qəjym Nasirineŋ jaŋa tabьlƣan dokument həм quljazmalarь / S. Vaxitof // Sovet ədəbiatь. – 1935. – № 12. – B. 73–76.

Абдуллин Я. Каюм Насыйри мирасында шәхес тәрбияләү мәсьәләләре / Я. Абдуллин // Совет мәктәбе. – 1975. – № 1. – Б. 52–55.

Абдуллин Я. Каюм Насыйри иҗатында мораль-этика мәсьәләләре / Я. Абдуллин // Казан утлары. – 1975. – № 2 – Б. 150–157.

Абдуллин Я. Күренекле мәгърифәтчебез / Я. Абдуллин // Казан утлары. – 1985. – № 4. – Б. 177–183.

Абдуллин Я. Галим һәм мәгърифәтче // Абдуллин Я. Мәгърифәт нуры ачар... (Татар иҗтимагый фикере тарихыннан сәхифәләр). – Казан, 1987. – Б. 83–108.

Абдуллин Я. Күренекле мәгърифәтче-галим (Каюм Насыйриның тууына 170 ел тулу уңаеннан) / Я. Абдуллин // Ватаным Татарстан. – 1995. – 14 февр.

Абзалина Р. Изге әманәт: Каюм Насыйри музеена 25 ел / Р. Абзалина // Мәдәни җомга. – 2022. – 30 дек.

Акбиев С. Каюм Насыйри һәм Әбусуфьян Акаев / С. Акбиев // Казан утлары. – 1975. – № 2. – Б. 162–167.

Акчурин Г. [Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле хакында кайбер мәгълүмат] / Г. Акчурин // Шура. – 1912. – № 23. – 3 т. б.

Алишев Х. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / Х. Алишев // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 141.

Алишев С. Х. Төрле фәннәр / С. Х. Алишев, Х. Ш. Мәхмүтов, И. М. Гыйләҗев // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – Б. 7–96.

Алкин Ш. Каюм Насыйри хатлары / Ш. Алкин // Аң. – 1912. – № 1. – Б. 14–15.

Альменов Б. Каюм Насыйриның портреты ничек туды / Б. Альменов // Совет мәктәбе. – 1975. – № 3. – Б. 62.

Асадуллин А. Каюм Насыйри / А. Асадуллин // Совет мәктәбе. – 1965. – № 2. – Б. 15–16.

Асрутдинова Р. А. Каюм Насыйри исемендәге пермия лауреаты Габдраупов Равил Габдраупович / Р. А. Асрутдинова // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 17–20.

Ахунов А. «...Ят яраткан Раббысы» / А. Ахунов // Татарстан. – 2005. – № 2. – Б. 62–64.

Әбделганиева М. Мәгърифәттә Каюм Насыйри эзләреннән... / М. Әбделганиева // Шәһри Казан. – 1996. – 21 дек.

Әл-Кәчимири Габдулла бине Таҗетдин. Габделкаюм ән-Насыйри // Шура. – 1913. – № 10. – Б. 292–293.

Әл-Кәчимири Габдулла бине Таҗетдин. Габделкаюм әл-Насыйри // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 нче кит. – Б. 65–68.

Әл-Кустрамави Мөхәммәтнәҗип бине Шәрәфетдин. Габделкаюм ән-Насыйри хәзрәтләре тәрҗемәи хәленә гаид // Шура. – 1913. – № 8. – Б. 233–237.

Әл-Хуҗаши Н. Мөхтәрәм Габделкаюм Насыйри илә мөсахәбә (Хатирә дәфтәремнән) / Н. әл-Хуҗаши // Шура. – 1912. – № 24. – Б. 745–748.

Әл-Хуҗаши Н. «Алла мине язар өчен яраткан...» / Н. әл-Хуҗаши// Мәгърифәт. – 1995. – 11 февр.

Әл-Хуҗаши Н. Мөхтәрәм Габделкаюм Насыйри белән мосахәбә / Н. әл-Хуҗаши // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 нче кит. – Б. 68–73.

Әмирхан Ф. Бу рухта беренче... / Ф. Әмирхан // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 124–126.

Әмирхан Ф. Әдәбиятка гаид // Әмирхан Ф. Сайланма әсәрләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1958. – 2 т. – Б. 323–330.

Әсәдуллин А. Рус телен өйрәтте / А. Әсәдуллин // Соц. Татарстан. – 1975. – 13 февр.

Әфләтунов Ә. Күренекле галим (К. Насыйриның үлүенә 55 ел тулу уңае белән) / Ә. Әфләтунов // Татарстан яшьләре. – 1957. – 4 сент.

Әхмәт Р. Татарның таң йолдызы / Р. Әхмәт // Шәһри Казан. – 2000. – 11 февр.

Баембитов Г. Каюм Насыйрига 100 ел тулу белән (1825–1925) / Г. Баембитов // Эшче. – 1925. – 15 февр.

Баембитов Г. Мәскәүдә Насыйри кичәсе / Г. Баембитов // Эшче. – 1925. – 18 февр.

Баембитов Г. Каюм Насыйрига 100 ел тулу белән (1825–1925) / Г. Баембитов // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 122–124.

Баембитов Г. Мәскәүдә Насыйри кичәсе / Г. Баембитов // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 133.

Каюм Насыйриның әсәрләре һәм хезмәтләре

ПОЛНЫЙ РУССКО-ТАТАРСКІЙ СЛОВАРЬ,
съ дополненіемъ изъ иностранныхъ словъ, употребляемыхъ въ русскомъ языкѣ какъ научные термины.
Составилъ
لغت كتابى
КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета.
1904.

СКАЗКИ КАЗАНСКИХЪ ТАТАРЪ
и
СОПОСТАВЛЕНІЕ ИХЪ СО СКАЗКАМИ ДРУГИХЪ НАРОДОВЪ.
КАЗАНЬ.
1900.

جواهر الحكايات والاسئله
ولطايف الروايات والامثله
ترجمة

من تواريخ الروس

عقايد رسالەسى

الجلد الثاني
من
اصول جغرافيا كبير
КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета.

حسابلق
قزان
1873.

(اصطلاحات علم هندسه)
КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета.
1895.

صنايع غلفانية
КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета.
1900.

(زراعت علمی)

یعنی

ایکون ایکمك ـ وآغاچ ساچمك ـ وجیمش باقچه‌لاری

♦ عبد القیوم عبدالناصر اوغلی‌نڭ ♦

قزان

Дозволено цензурою. Казань, 25 сентября 1892 г.

Казань. Типо-литографія Императорскаго Университета 1892 г.

Центральная научная библиотека КазНЦ РАН

♦ كالنذار الفلاسفة ♦

منافع اعضا
و
قانون صحة

1959

گلزار وچنزار

یعنی

اولانلك وچیلك

عبدالقیوم عبدالناصر اوغلی

الناصری

قزان

Центральная научная библиотека КазНЦ РАН

گلزار صبیان

بالالار گل باقچه‌سی

عبیدالله الردودی

اورنبورغ

١٩٠٧

ПРОВЕРЕНО
Центральная научная библиотека КазНЦ РАН

(ارشاد الاطعمة الی استحضار الاطعمة)

یعنی

(جزء اول)

قزان

1893

اوتوز وعظ

Дозволено цензурою С.-Петербургъ, 29 Декабря 1905 г.

КАЗАНЬ.

Типо-литографія Императорскаго Университета.

Центральная научная библиотека КазНЦ РАН

اَخلاق رسالَه‌سی

آنا آنا نصیحتی منزلنده

بر نصیحتلر

بر طریقت در

تربیه کتابی

عبدالقیوم ملا عبدالناصر اوغلی‌نڭ تصنیفی در

Центральная научная библиотека КазНЦ РАН

اثر: عبدالقیوم الناصری

ایسر کلك

زمانی

ПРОВЕРЕНО

Каюм Насыйриның календарьлары һәм цензура документлары

Каюм Насыйриның сайланма әсәрләре

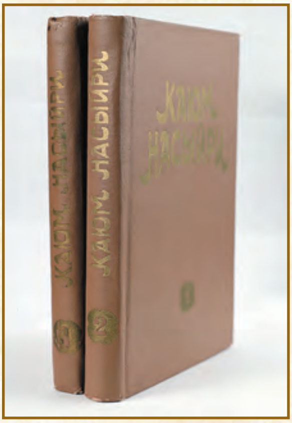

Каюм Насыйрины өйрәнү

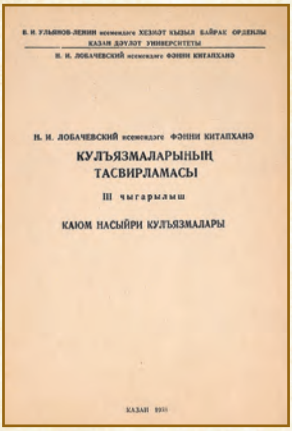

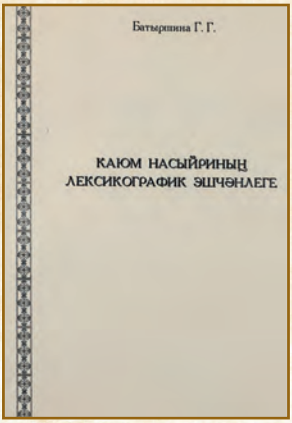

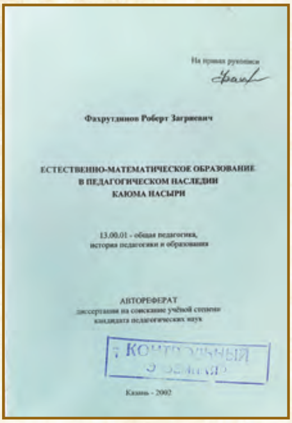

Каюм Насыйри башка чыганакларда

ГАЛИМҖАН ИБРАҺИМОВ
ГАЛИМҖАН ИБРАҺИМОВ
ГАЛИМҖАН ИБРАҺИМОВ

ТАТАР
ӘДӘБИЯТЫ
ТАРИХЫ

ИСТОРИЯ
ТАТАРСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ
нового времени
(XIX - начало XX века)

Лейсан Миннуллина
Татарские печатные календари
XIX - НАЧАЛА XX вв.

С.Х. АКБИЕВ
СВЯЗЬ
ВРЕМЕН
И
ДРУЖБА
ЛИТЕРАТУР

Б. ЫСҚАҚОВ
ҚАЗАҚ-
ТАТАР ӘДЕБИ
БАЙЛАНЫСЫ

ТАТАР
ЭНЦИКЛОПЕДИЯСЕ

Әлипләребез

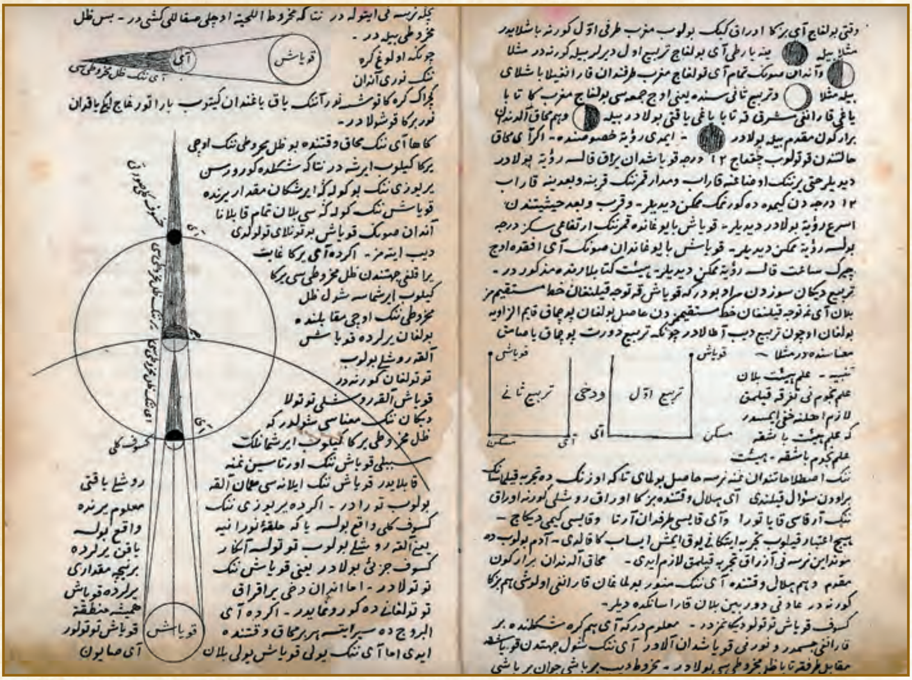

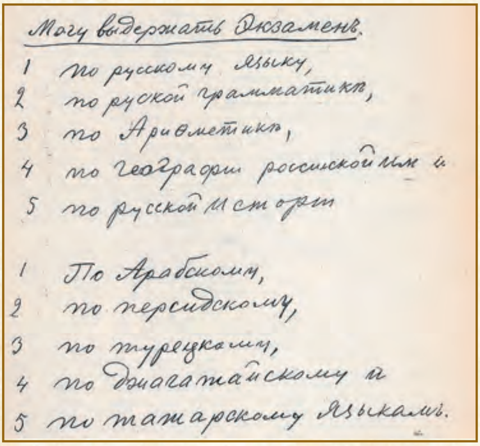

Могу выдержать Экзаменъ

1 по русскому языку,

2 по руской грамматикѣ,

3 по Ариѳметикѣ,

4 по географіи россиской или и

5 по руской исторіи

1 По Арабскому,

2 по персидскому,

3 по турецкому,

4 по джагатайскому и

5 по татарскому языкамъ.

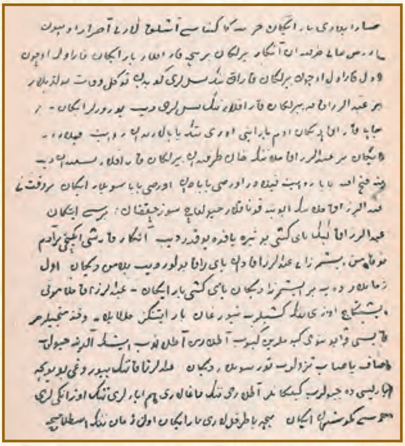

Бакиев М. Каюм Насыйри / М. Бакиев // Коммуна. – 1945. – 3 апр.

Батыршина Г. Г. Татар милли әдәби теленең барлыкка килүе һәм үсешендә Каюм Насыйриның эшчәнлеге / Г. Г. Батыршина // Материалы VII Междунар. симп. «Языковые контакты Поволжья». – Казань: Изд-во КГУ, 2009. – Б. 36–38.

Батыршина Г. Г. К. Насыйриның татар лексикографиясе өлкәсендәге эшчәнлеге / Г. Г. Батыршина // Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 48–50.

Батыршина Г. Г. «Татар теленең беренче аңлатмалы сүзлеге» / Г. Г. Батыршина // Татарское языкознание в контексте Евразийской гуманитарной науки: материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2016. – Б. 53–56.

Батыршина Г. Г. Каюм Насыйри хезмәтләрендә Казан шәһәре топонимиясе / Г. Г. Батыршина // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Тюркская ономастика: от истоков до современности». – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2018. – Б. 35–39.

Батыршина Г. Г. Каюм Насыйриның «Ләһҗәи татари» сүзлегендә фольклор үрнәкләре / Г. Г. Батыршина, С. Х. Айдарова // Татароведение в ситуации смены парадигм: теория, методология, практика: I Междунар. науч.-практ. семинар (2–3 декабря 2021 года, г. Казань): сб. материалов / Сост.: Ф. Г. Файзуллина, Г. А. Хуснутдинова, Э. М. Галимзянова. – Казань: ИЯЛИ, 2021. – Б. 81–83.

Бәдигый Х. Каюм Насыйриның халык әдәбиятын җыю һәм тикшерү юлындагы хезмәтләре / Х. Бәдигый // Фән һәм тел. – 2003. – № 1. – Б. 36–38.

Бәдигъ Х. Каюм Насыйриның халык әдәбиятын җыю һәм тикшерү юлында хезмәтләре / Х. Бәдигъ // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте бе-

лән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 104–114.

Бәхтияров В. Каюм абзый Насыйри турында кечек бер истәлек / В. Бәхтияров // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-библиографик җыентык / Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 514–518.

Бәхтияров В. Каюм абзыйның җеназасы / В. Бәхтияров // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык / Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 518–522.

Бәхтияров З. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / З. Бәхтияров // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 140.

«Безнең юл» идарәсе. Каюм бабаның вафатына егерме ел тулу ядкяре // Безнең юл. – 1922. – № 2. – Б. 46–47.

Беркутов В. К. Насыйриның математик кульязмалары / В. Беркутов // Совет мәктәбе. – 1969. – № 5. – Б. 56–58.

Бикмөхәммәтова Г. Каюм баба рухы саклый / Г. Бикмөхәммәтова // Яшел Үзән. – 2010. – 19 март.

Вазеева Җ. Куәтсезлек вә курку күрсәтмә!... (Каюм Насыйри балалар турында) / Җ. Вазеева // Кызыл Татарстан. – 1945. – 21 февр.

Вазеева Җ. Каюм Насыйри һәм балалар әдәбияты / Җ. Вазеева // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 107–118.

Вәзиева Җ. Каюм Насыйри – тәрбияче / Җ. Вәзиева // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 53–57.

Вәлиди Җ. Каюм Насыйрида татар теле / Җ. Вәлиди // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 136–145.

Вәлиуллина Г. М. Мәгърифәт мәгарәсенең хуҗасы / Г. М. Вәлиуллина // Идел аръягы мәшһүр шәхесләре эзеннән / Төз.-авт. Г. Р. Саттарова. – Казан: ГБУ «Республиканский центр мониторинга качества образования», 2013. – Б. 33–39.

Воробьев Н. И. Каюм Насыйри – этнограф / Н. И. Воробьев // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 92–95.

Газиз Г. Каюм Насыйриның гыйльми-тәгълими хезмәтләре / Г. Газиз // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 79–103.

Газиз Г. Насыйри чын гыйлем-фән бабында / Г. Газиз // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 146–149.

Гайнетдин М. Каюм Насыйри: шәхес һәм иҗат / М. Гайнетдин // Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. сакланган текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин. – Казан: Татар. кит. нәшр, 2003. – 1 т. – Б. 3–9.

Гайнетдин М. Яңарыш тарихыннан [К. Насыйриның «Әбугалисина» әсәренең кульязмасы тур.] / М. Гайнетдин // Дин вә әдәп. – 2008. – № 9. – Б. 14–21.

Гайнетдинов А. М. Габделкаюм Габденнасыйр улы Насыйрига куелган кабер ташы, 1902 ел // Гайнетдинов А. М. Казанның Яңа Татар бистәсе зираты эпиграфик истәлекләре. – Казан: Конверс, 2023. – Б. 784.

Гайнетдинов М. Бер шигырь тарихы [К. Насыйриның «Бәдыйг мәзин мәрсиясе» дигән шигыре тур.] / М. Гайнетдинов // Шәһри Казан. – 2010. – 7 май.

Гайнетдинова Г. Каюм Насыйри исемендәге бүләк ияләре / Г. Гайнетдинова // Мәгариф. – 1998. – № 3. – Б. 74.

Гайнуллин М. Атаклы галим һәм язучы Каюм Насыйри / М. Гайнуллин // Совет әдәбияты. – 1944. – № 1. – Б. 70–78; № 2–3. – Б. 87–93.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри документларда / М. Гайнуллин // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 45–52.

Гайнуллин М. Атаклы галим һәм язучы (Каюм Насыйриның 120 еллык юбилее алдыннан) / М. Гайнуллин // Кызыл Татарстан. – 1945. – 10 февр.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тормышы һәм иҗат юлы) / М. Гайнуллин // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 3–40.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (1825–1902) // Әдәбият. 8 нче класс өчен дәреслек / Төз.: М. Гайнуллин, Б. Яфаров, Х. Ярми, Я. Агишев, Г. Лотфи. – Казан: Татгосиздат. 1949. – Б. 172–202.

Гайнуллин М. Бөек мәгърифәтче һәм патриот / М. Гайнуллин // Совет әдәбияты. – 1950. – № 2. – Б. 67–73.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тууына 125 ел тулу уңае белән) / М. Гайнуллин // Кызыл Татарстан. – 1950. – 17 февр.

Гайнуллин М. Мәгърифәтче, педагог Каюм Насыйриның үлүенә 50 ел / М. Гайнуллин // Совет мәктәбе. – 1952. – № 4. – Б. 5–9.

Гайнуллин М. Мәгърифәтче, педагог Каюм Насыйриның үлүенә 50 ел / М. Гайнуллин // Кызыл таң. – 1952. – 5 сент.

Гайнуллин М. Күренекле татар мәгърифәтчесе (К. Насыйриның үлүенә 50 ел тулуга карата) / М. Гайнуллин // Совет Татарстаны. – 1952. – 2 сент.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Үлүенә 50 ел тулу уңае белән) / М. Гайнуллин // Пионер. – 1952. – № 9. – Б. 23–25.

Гайнуллин М. Каюм Насыйриның тормышы һәм иҗаты / М. Гайнуллин // Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр. – Казан: Татгосиздат, 1953. – Б. 5–70.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (1825–1902) // Гайнуллин М., Ярми Х. Әдәбият. 8 нче класс өчен дәреслек. – Казан: Татгосиздат, 1953. – Б. 119–155.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (1825–1902) // Гайнуллин М., Ярми Х. Әдәбият. 8 нче класс өчен дәреслек. Төзәт. 2 нче басма. – Казан: Татгосиздат, 1954. – Б. 118–153.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (Тормышы һәм иҗат юлы) / М. Гайнуллин // Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр. 2 нче басма. – Казан: Татгосиздат, 1956. – Б. 3–17.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыйри (1825–1902) // Гайнуллин М. Х. Татар әдәбияты. XIX йөз: Югары уку йортлары өчен. – Казан: Таткнигоиздат, 1957. – Б. 127–241.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыйри (1825–1902) // Гайнуллин М. Х. Татар әдәбияты. XIX йөз: Югары уку йортлары өчен. Тулыл. 2 нче басма. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1968. – Б. 124–217.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (1825–1902) / М. Гайнуллин // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1974. – 1 т. – Б. 5–26.

Гайнуллин М. Әдип турында замандашлары: К. Насыйриның тууына 150 ел тулу алдыннан / М. Гайнуллин // Соц. Татарстан. – 1975. – 9 февр.

Гайнуллин М. Якты эз: Каюм Насыйриның тууына 150 ел / М. Гайнуллин // Соц. Татарстан. – 1975. – 13 февр.

Гайнуллин М. Х. Әдәби әсәрләр һәм тәрҗемәләр / М. Х. Гайнуллин, М. В. Гайнетдинов, Х. Ш. Мәхмүтов // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – Б. 155–288.

Гайнуллин М. Каюм Насыйри (1825–1902) / М. Гайнуллин // Татар әдәбияты тарихы: 6 томда / Җав. ред. М. Х. Гайнуллин; җав. ред. урынбасары Н. Г. Ханзафаров. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – 2 т.: XIX йөз татар әдәбияты. – Б. 258–273.

Гайнуллин М. (1). Каюм Насыйри (1825–1902) / М. Гайнуллин, М. Гайнетдинов (1), Х. Мәхмүтов (2) // Татар әдәбияты тарихы: 8 томда / Төз. һәм җав. мөх. Р. Ф. Рахмани; фәнни мөх. Ф. Г. Галимуллин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 3 т.: XIX йөз. – Б. 229–241.

Гайфуллин В. Г. Каюм Насыйри һәм хәзерге татар милли мәгарифе / В. Г. Гайфуллин // Гыйльми язмалар (ТДГИ). – Казан, 2003. – 10 чыг. – Б. 5–11.

Гайфуллин В. Г. Каюм Насыйри һәм хәзерге татар милли мәгарифе / В. Г. Гайфуллин // Зеленодольский регион: проблемы истории и культуры. Восток-Запад: диалог культур Евразии (Сер. «Проблемы истории и археологии»): сб. ма-

териалов конф. – Казань: Gumanitarya (Изд-во ТГГИ), 2003. – Вып. 3. – Б. 275–285.

Гали М. Каюм Насыйри (Үлүенә 40 ел тулу уңае белән) / М. Гали // Совет әдәбияты. – 1942. – № 9/10. – Б. 93–94.

Гали М. «Әбугалисина кыйссасы»на аңлатма / М. Гали // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 3–7.

Гали М. «Әфсанәи Гөлрөх вә Камәрҗан» турында / М. Гали // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 122.

Гали М. Календарьлар / М. Гали // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 163–166.

Гали М. Каюм Насыйриның рус матбугатында басылган әсәрләре / М. Гали // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 167–168.

Гали М. Каюм Насыйриның кулъязмалары / М. Гали // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 177–180.

Гали М. Каюм Насыйриның кулъязма мирасы / М. Гали // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 119–130.

Гали М. Каюм Насыйриның басылмаган кулъязмасы / М. Гали // Совет әдәбияты. – 1950. – № 2. – Б. 74–78.

Галиуллина Г. Р. К. Насыйри – татар ономастикасы фәненә нигез салучы / Г. Р. Галиуллина // Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 70–71.

Ганиев Р. Каюм Насыйри музеенда / Р. Ганиев // Яшел Үзән. – 2002. – 20 сент.

Ганиева Р. Авылдашым кабызган ялкын әле сүнмәгән / Р. Ганиева // Яшел Үзән. – 1997. – 1 март.

Ганиева Р. Кадерле Каюм бабабыз / Р. Ганиева // Мәгариф. – 1996. –№ 11. – Б. 17–18.

Ганиева Р. К. Каюм Насыйри – яңа заман татар Ренессанс хәрәкәтен башлап җибәрүче / Р. К. Ганиева // Зеленодольский регион: проблемы истории и культуры. Восток-Запад: диалог культур Евразии (Сер. «Проблемы истории и археологии»): сб. материалов конф. – Казань: Gumanitarya (Изд-во ТГГИ), 2003. – Вып. 3. – Б. 270–275.

Гаффар Ә. Рус гыйлеме дөньясында Насыйри / Ә. Гаффар // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 78–87.

Гаффарова Ф. К. Насыйри – милли терминология принципларын билгеләүче / Ф. Гаффарова // Мәдәни җомга. – 2000. – 29 сент.

Гаяз. Габделкаюм ән-Насыйри / Гаяз // Яңа милли юл. – 1937. – № 10 (115). – Б. 13–19.

Гиниятуллина Ф. С. Каюм Насыйри эшен дәвам итүче педагог / Ф. С. Гиниятуллина // История России и Татарстана: Итоги и преспективы энциклопедических исследований: сб. ст. итог. науч. конф. науч. сотр. Ин-та татар. энцикл. и регионоведения АН РТ (г. Казань, 20 мая 2024 г.). – Казань, 2024. – Вып. 16. – Б. 240–246.

Гиниятуллина Ф. С. Педагог Илсөяр Мияссәрова – мәгърифәтче Каюм Насыйри дәвамчысы / Ф. С. Гиниятуллина // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 21–27.

Гобәйдуллин Г. Насыйри кулъязмаларының гыйльми кыйммәтләре хакында / Г. Гобәйдуллин // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим ка-

рамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 61–80.

Гобәйдуллина А. Каюм Насыйри авылының киләчәге булырга тиеш / А. Гобәйдуллина // Шәһри Казан. – 2019. – 22 февр.

Горохов В. М. Каюм Насыйриның педагогик карашлары / В. Горохов // Халык мәгарифе. – 1941. – № 1. – Б. 15–18.

Горохов В. Бөек татар галиме Каюм Насыйри (Тууына 120 ел тулуга карата) / В. Горохов // Кызыл Татарстан. – 1945. – 7 янв.

Горохов В. Күренекле татар галиме Каюм Насыйри / В. Горохов // Агитатор блокноты. – 1945. – № 2. – Б. 34–38.

Горохов В. М. Күренекле татар галиме һәм педагогы Каюм Насыйри (1825–1902) // Горохов В. М. Педагогика тарихыннан очерклар. – Казан: Таткнигоиздат, 1956. – Б. 63–70.

Госман Х. Каюм Насыйри һәм фольклор / Х. Госман // Яшь сталинчы. – 1940. – 29 дек.

Гыйззәтуллин Н. Зеленодол: мәгърифәтчене олылау / Н. Гыйззәтуллин // Шәһри Казан. – 1997. – 4 март.

Gilazov Т. XIX гасырның соңгы утызъеллыгында тәнкыйди фикер үсешендә К. Насыйри һәм И. Гаспралы / T. Gilazov // X. International Turkic art, history and folklore congress (art activities) / Ed. (Ed.-Ред.): O. Kunduracı, A. Aytaç, F. Sayfullina (Ф. Сайфуллина). 24–29 Nisan (April-Апрель-апреля) 2018. – Kazan, 2018. – Б. 151–157.

Гыйләҗев И. М. Әхлак һәм тәрбия мәсьәләре / И. М. Гыйләҗев, М. В. Гайнетдинов // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – Б. 99–151.

Гыйләҗиева А. Н. Каюм Насыйри мирасын мәктәптә өйрәнү / А. Н. Гыйләҗиева // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 85–87.

Гыйльми Үзәктә // Безнең юл. – 1925. – № 5. – Б. 218.

Гыйсмәтуллина Э. Каюм коесында / Э. Гыйсмәтуллина // Шәһри Казан. – 2018. – 7 дек.

Денмөхәммәтова Э. Н. Каюм Насыйриның татар паремиологиясе өлкәсендәге эшчәнлеге / Э. Н. Денмөхәммәтова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 87–89.

Дмитриев Н. К. Каюм Насыйри – филолог / Н. К. Дмитриев // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 41–61.

Дусаев Г. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / Г. Дусаев // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Җамалетдинов Р. Р. Каюм Насыйри һәм бүгенге татар дөньясы / Р. Р. Җамалетдинов // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – Б. 19–21.

Җамалиева Л. Ф. К. Насыйриның татар халык йолаларын өйрәнү өлкәсендәге эшчәнлеге / Л. Ф. Җамалиева // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 103–104.

Җәләй Л. Татарларда мәгърифәтчелек хәрәкәте һәм Каюм Насыйри / Л. Җәләй // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 37–44.

Җәләй Л. Каюм Насыйри / Л. Җәләй // Кызыл Татарстан. – 1945. – 8 дек.

Җәләй Л. Каюм Насыйри (1825–1902) / Л. Җәләй // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. III–XVI.

Җәләй Л. «Фәвакиһелҗөләса» һәм «Кырык бакча» / Л. Җәләй // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 129.

Җәләй Л. «Буш вакыт» (Балалар көтепханәсе) / Л. Җәләй // Насыйри К. Сайланма әсәрләр / Җав. ред. М. Гайнуллин. – Казан: Татгосиздат, 1945. – Б. 181.

Җәләлетдинова Г. Каюм Насыйриның тел өлкәсендәге эшчәнлеге / Г. Җәләлетдинова // Идел аръягы мәшһүр шәхесләре эзеннән / Төз.-авт. Г. Р. Саттарова. – Казан: ГБУ «Республиканский центр мониторинга качества образования», 2013. – Б. 27–33.

Җәләлиев Ш. Каюм Насыйри иҗатында татар халык тәрбиясе / Ш. Җәләлиев // Мәгариф. – 2001. – № 6. – Б. 75–78.

Җәләлиев Ш. Ш. Каюм Насыйри иҗатында татар халык тәрбия тәҗрибәсе // Җәләлиев Ш. Ш. Милли тәрбия нигезләре: Татар урта гомуми белем бирү мәктәп., пед. колледж., уч-щелары өчен уку ярдәмлеге. – Казан, 2003. – Б. 99–105.

Закирҗанов Ә. М. К. Насыйриның әдәби-тәрҗемәи әсәрләрендә мәгърифәтчелек эстетикасы / Ә. М. Закирҗанов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 105–107.

Заһидуллин И. Нәсел шәҗәрәсе кайларга илтә... / И. Заһидуллин // Казан утлары. – 2024. – № 7. – Б. 178–182.

Заһидуллин И. Нәсел шәҗәрәсе кайларга китә... / И. Заһидуллин // Казан утлары. – 2024. – № 8. – Б. 174–179.

Заһидуллин И. Каюм Насыйри – православие уку йорты укытучысы / И. Заһидуллин // Казан утлары. – 2024. – № 9. – Б. 178–184.

Зәйнетдинова Л. Н. Каюм Насыйриның «Фәвакиһелҗөләса фил-әдәбият» җыентыгында әфләтүни мәхәббәт турында хикәяләр / Л. Н. Зәйнетдинова // Тел, әдәбият һәм халык иҗаты мәсьәләләре: аспирантлар эшләре җыентыгы. – Казан: Фикер, 2000. – 1 чыг. – Б. 181–184.

Зәйнетдинова Л. Н. Каюм Насыйриның «Фәвакиһелҗөләса фил-әдәбият» әсәрендә әхлак һәм гаилә мөнәсәбәтләре / Л. Н. Зәйнетдинова // Тел, әдәбият һәм халык иҗаты мәсьәләләре: аспирантлар эшләре җыентыгы. – Казан: Фикер, 2000. – 1 чыг. – Б. 153–161.

Зәйнетдинова Л. Н. Каюм Насыйри «Фәвакиһел-җөләса фил-әдәбият» әсәрендә күтәрелгән проблемалар / Л. Н. Зәйнетдинова // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Народы России и Татарстана: возрождение и развитие» (г. Альметьевск, 19–21 апр. 2000 г.): в 2-х ч. – Альметьевск: Наза, 2000. – Ч. 1. – Б. 152–155.

Зәйнетдинова Л. Н. Каюм Насыйриның «Фәвакиһелҗөләса фил-әдәбият» җыентыгында хикәят-новеллалар / Л. Н. Зәйнетдинова // Тел, әдәбият һәм халык иҗаты мәсьәләләре: аспирантлар эшләре җыентыгы. – Казан: Фикер, 2002. – 1 чыг. – Б. 156–160.

Зәйни Р. Каюм Насыйри календарьлары / Р. Зәйни // Мирас. – 2002. – № 2. – Б. 114–117.

Земляков А. К. Насыйри һәм татар-чуваш педагогик эшчәнлеге / А. Земляков // Совет мәктәбе. – 1975. – № 2. – Б. 32–33.

Ибәтуллина М. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / М. Ибәтуллина // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Ибраһимов Г. Каюм Насыйриның вафатына егерме ел тула / Г. Ибраһимов // Татарстан. – 1922. – 19 май.

Ибраһимов Г. Мәҗмуганы чыгаручы һәйәттән / Г. Ибраһимов // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. I–II.

Ибраһимов Г. Каюм Насыйриларның тарихи урыннары / Г. Ибраһимов // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. V–XXIV, 1–15.

Ибраһимов Г. Яңа әдәби татар теленең беренче баскычларында / Г. Ибраһимов // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 150–160.

Ибраһимов Г. Каюм бабаның йөз еллыгы / Г. Ибраһимов // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

Ибраһимов Г. Башлангыч / Г. Ибраһимов // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 3–5.

Ибраһимов Г. Каюм бабаның йөз еллыгы / Г. Ибраһимов // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 113–119.

Ибраһимов Г. Каюм бабаның йөз еллыгы // Ибраһимов Г. Әсәрләр: 8 томда / Төз., текст, иск. һәм аңл. әзерл.: М. Х. Хәсәнов, Р. Р. Гайнанов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1978. – 5 т.: Әдәбият һәм сәнгать турында мәкаләләр, хезмәтләр (1910–1933). – Б. 482–489.

Ибраһимов Г. Каюм Насыйриның вафатына егерме ел тула // Ибраһимов Г. Әсәрләр: 8 томда / Төз., текст. хәзерл.: Ф. Фәсиев, Л. Гайнанова / Г. Ибраһимов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1987. – 8 т.: Төрки һәм татар теле белеме буенча хезмәтләр (1910–1930). – Б. 206–215.

Ибраһимов Г. Каюм Насыйриның вафатына егерме ел тула // Ибраһимов Г. Әсәрләр. Академик басма. 15 томда / Төз., текст., иск. һәм аңл. әзерл.: Э. М. Галимҗанова, Ф. Г. Фәйзуллина; фәнни мөх. М. И. Ибраһимов / Г. Ибраһимов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. – 10 т.: Татар тел белеменә һәм телне укыту методикасына караган хезмәтләр (1918–1928). – Б. 133–141.

Ибраһимов Г. Каюм Насыйриларның тарихи урыннары // Ибраһимов Г. Әсәрләр. Академик басма. 15 томда /

Томны төз.: Г. А. Хөснетдинова, Г. М. Ханнанова, Э. М. Галимҗанова; фәнни мөх. К. Г. Әхсәнов / Г. Ибраһимов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2021. – 12 т.: Тарихка һәм иҗтимагый фикергә караган мәкаләләр, хезмәтләр (1922–1932). – Б. 138–162.

Ибраһимова Ф. Каюм Насыйри турында истәлекләр / Ф. Ибраһимова // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 кит. – Б. 57–58.

Ибраһимова Ф. Каюм Насыйри турында истәлекләр // Ибраһимова Ф. Фәнни гомерем мизгелләре: Мәкаләләр, истәлекләр, иҗат портретлары. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012. – Б. 133–146.

Исламов Р. Каюм Насыйри һәм аны өйрәнү / Р. Исламов // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык // Фәнни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 3–23.

Исламов Р. Олуг мәгърифәтчене өйрәнү / Р. Исламов // Мәдәни җомга. – 2018. – 9, 16, 22 февр.

Исламов Р. Олуг мәгърифәтче, галим вә мөгаллим: Каюм Насыйри турында хезмәт дөнья күрде / Р. Исламов // Кызыл таң. – 2018. – 31 май.

Исламов Р. Каюм Насыйри – татар календаренең «атасы»: Бөек мәгърифәтченең тууына 200 ел тулуны каршылап / Р. Исламов // Кызыл таң. – 2024. – 26 март.

Исламов Р. Бөек мәгърифәтчене өйрәнү / Р. Исламов // Кызыл таң. – 2024. – 30 апр.

Исламов Р. Каюм Насыйриның йорты / Р. Исламов, Э. Хуҗиева // Кызыл таң. – 2024. – 21 июнь.

Исламов Р. Ф. «Шура» журналында Каюм Насыйри турында / Р. Ф. Исламов // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 36–42.

Исламов Ф. Туган илне сөю хисе: К. Насыйриның тууына 150 ел тулу алдыннан / Ф. Исламов // Соц. Татарстан. – 1975. – 7 февр.

Исламов Ф. Халыклар дуслыгы кыңгыраучысы / Ф. Исламов // Татарстан хәбәрләре. – 1995. – 8 февр.; Идел ягы. – 1995. – 11 февр.

Исламов Ф. Ф. Каюм Насыйриның педагогик эшчәнлеге һәм педагогик карашлары / Ф. Ф. Исламов // Милли мәктәп һәм укытуның мөһим мәсьәләләре (Национальная школа и актуальные проблемы обучения): мәкаләләр җыентыгы. – Казан: Мастер Лайн, 2001. – Б. 54–58.

Исламов Ф. Ф. Каюм Насыйри (14.02.1825–20.08.1902) / Ф. Ф. Исламов // Татар педагогик фикере антологиясе: 2 томда: 1 т. (Борынгы төрки чор – XX гасыр башы). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2014. – Б. 287–291.

Исхакый Г. Габделкаюм әфәнденең вафаты / Г. Исхакый // Тәрҗеман. – 1902. – 15 сент.

Исхакый Г. Габделкаюм әфәнденең вафаты. Казаннан мәктүб // Исхакый Г. Әсәрләр: 15 томда / Төз.: З. Рәмиев, Ф. Ибраһимова; фәнни мөх. Ф. Мусин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 6 т.: Публицистика һәм әдәби тәнкыйть мәкаләләре (1902–1914). – Б. 6–7.

Исхакый-Чагатай С. Каюм Насыйри: «Татар дип атаганда ошатмадылар» / С. Исхакый-Чагатай // Безнең мирас. – 2024. – № 4. – Б. 65–69.

Ишаев Н. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / Н. Ишаев // Шура. – 1912. – № 22. – Б. 694.

Ишаев Н. Габделкаюм Насыйри хакында хатирәләр / Н. Ишаев // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 кит. – Б. 58–53.

Кадыйров Р. Милләтпәрвәрлек / Р. Кадыйров // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп график. текст. гамәлдәге язуга күч. М. Гайнетдин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. – 4 т. – Б. 3–6.

Кадыйров Э. Каюм Насыйри музее ачылды / Э. Кадыйров // Татар иле. – 2002. – Февр. (№ 9).

Камальтдинова Ф. Авылдашлары Каюм Насыйри турында / Ф. Камальтдинова // Яшел Үзән. – 2024. – 31 май.

Камальтдинова Ф. Г. Каюм Насыйри һәм татар балалар әдәбияты / Ф. Г. Камальтдинова // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 43–47.

Кашапова С. Галимнең билгесез хезмәте / С. Кашапова // Мәдәни җомга. – 2016. – 1 июль.

Кашапова С. «Китаб әт-тәрбия» яңартып бастырылды / С. Кашапова // Мәдәни җомга. – 2024. – 16 февр.

Кашапова С. Каюм Насыйри турында сөйләшү / С. Кашапова // Мәдәни җомга. – 2024. – 19 июль.

Кашапова С. Халкыбызның көче – аның атаклы кешеләрендә / С. Кашапова // Мәдәни җомга. – 2024. – 29 нояб.

Каюм бабай туган якларда // Сабантуй. – 2000. – 23 февр.

К. Насыйри премиясе лауреатлары // Казан утлары. – 1998. – № 5. – Б. 192.

Каюм Насыйри // Татар календаре. 1923 / Төз.: А. Кулиев, Г. Газиз. – Казан: Шәрык, 1922. – Б. 18–19.

Каюм Насыйри // Сөембикә. – 1995. – № 2. – Б. 12.

Каюм Насыйри // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 1995. – Май. – С. 209–210.

[Каюм Насыйри] // Мәйдан. – 2005. – № 1. – Б. 204.

Каюм Насыйри (1825–1902) // Әдипләребез: биобиблиографик белешмәлек: 2 томада / Төз.: Р. Даутов, Р. Рахмани. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 2 т.: Л–Я. – Б. 184.

Каюм Насыйри бабага йөз ел // Безнең юл. – 1925. – № 3. – Б. 112–113.

Каюм Насыйри исемендәге премия // Казан утлары. – 1988. – № 10. – Б. 190–191.

Каюм Насыйри мирасы // Мәгърифәт. – 2010. – 5 февр.

Каюм Насыйри музее // Казан утлары. – 2002. – № 4. – Б. 190.

Каюм Насыйри турында истәлекләр. Авылдашлары Каюм Насыйри турында: Гыйбадулла Төхфәтуллин (колхозчы, 1871 нче елда туган) (Язып алучы: Хәмит Ярми) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 137.

Каюм Насыйри турында истәлекләр. Авылдашлары Каюм Насыйри турында: Талип Гайсин (колхозчы, 1875 нче елда туган) (Язып алучы: Хәмит Ярми) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 137.

Каюм Насыйри турында истәлекләр. Авылдашлары Каюм Насыйри турында: Гыйльман Ногманов (колхозчы, 1885 нче елда туган) (Язып алучы: Хәмит Ярми) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Каюм Насыйри турында истәлекләр. Авылдашлары Каюм Насыйри турында: Мәсхәпҗамал Ибәтуллина (колхозчы, 1885 нче елда туган) (Язып алучы: Хәмит Ярми) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Каюм Насыйри турында истәлекләр. Авылдашлары Каюм Насыйри турында: Гатаулла Дусаев (колхозчы, 1887 нче елда туган) (Язып алучы: Хәмит Ярми) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Каюм Насыйри турында истәлекләр: Габделбарый Насыйров истәлеге (Язып алучы: М. Гали) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 139.

Каюм Насыйри турында истәлекләр: Зия Бәхтияров истәлекләре (Язып алучы: М. Гали) // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 140.

Каюм Насыйри турында истәлекләр: Хатип Алишев истәлекләре // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 141.

Каюм Насыйри турында пьеса // Ватан намусы өчен. – 1945. – 14 март.

Каюм Насыйрига багышлап // Казан утлары. – 1985. – № 4. – Б. 190.

К. Насыйрига багышлап // Казан утлары. – 1995. – № 4. – Б. 191.

Каюм Насыйрины искә алу // Эшче. – 1925. – 15 февр.

Каюм Насыйрины искә алу // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 113.

Каюм Насыйрины искә төшерү // Татарстан. – 1922. – 19 июнь.

Каюм Насыйриның басылмаган кулъязмасы // Совет әдәбияты. – 1950. – № 2. – Б. 74–78.

Каюм Насыйриның паспорты // Кызыл Татарстан. – 1940. – 28 февр.

Каюм Насыйриның туганына йөз ел тула // Кызыл Татарстан. – 1925. – 8 февр.

Каюм Насыйриның тууына йөз ел тулу уңае белән зур җыелыш! // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

Каюм Насыйриның тууына йөз ел тулу уңае белән зур җыелыш! // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 112.

Каюм Насыйриның тууына 120 ел // Ватан намусы өчен. – 1945. – 11 апр.

К. Насыйриның фәнни-педагогик эшчәнлеге // Совет мәктәбе. – 1975. – № 2. – Б. 29–30.

Каюм Насыйриның тууына 170 ел // Казан утлары. – 1995. – № 2. – Б. 186.

Каюм Насыйриның тууына 175 ел // Татар иле. – 2000. – Февр. (№ 5–6).

Каюмова Г. И. «Каюм Насыйри» драмасында тарихи шәхесләрнең әдәби образлары / Г. И. Каюмова, Ф. Р. Бадрутдинова // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 48–63.

Кәлимуллина А. Күпме сөйләсәң дә, артык түгел / А. Кәлимуллина // Яшел Үзән. – 2010. – 12 февр.

Кәримуллин Ә. Каюм Насыйриның «Таң йолдызы» проекты / Ә. Кәримуллин // Казан утлары. – 1975. – № 2. – Б. 157–162.

Кәримуллин Ә. Г. Библиографик белешмәләр / Ә. Г. Кәримуллин // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – 2 т. – Б. 289–316.

Кәримуллин Ә. Г. Каюм Насыйриның «Таң йолдызы» проекты // Кәримуллин Ә. Г. Китап дөньясына сәяхәт (Татар басма сүзенең сәхифәләреннән). – Казан, 1979. – Б. 147–154.

Кәримуллин Ә. Каюм Насыйри календарьлары / Ә. Кәримуллин // Әйдә халыкка хезмәткә: Күренекле татар публицистлары. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – Б. 11–26.

Корбан Т. Каюм Насыйри һәм аның гыйльми хезмәтләре: Тууына 115 ел тулу уңае белән (1825–1902) / Т. Корбан // Совет мәктәбе. – 1940. – № 2–3. – Б. 15–22.

Корбангалиев М. Каюм Насыйри турында истәлекләр / М. Корбангалиев // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

Корбангалиев М. Каюм Насыйри турында истәлекләр / М. Корбангалиев // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 119–122.

Курбатов Х. Атаклы галим, педагог һәм мәгърифәтче (К. Насыйриның тууына 130 ел тулу уңае белән) / Х. Курбатов // Яшь сталинчы. – 1955. – 16 февр.

[Күренекле мәгърифәтче, галим Каюм Насыйриның тууына 175 ел тулу уңаеннан Милли китапханәдә күргәзмә оештырылды...] // Мәдәни җомга. – 2000. – 18 февр.

Кыямов Р. Халкыбызның күзен ачкан «сукыр Каюм» / Р. Кыямов // Шәһри Казан. – 2002. – 8 февр.

Латыйф Г. Каюм Насыйрины искә төшерү турында зур җыелыш / Г. Латыйф // Кызыл Татарстан. – 1925. – 18 февр.

Латыйф Г. Каюм Насыйрины искә төшерү турында зур җыелыш / Г. Латыйф // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 127–132.

Лотфи Г. Кереш / Г. Лотфи // Насыйри К. Әбүгалисина / Зур яшьтәге балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи. – Казан: Татгосиздат, 1947. – Б. 3–6.

Лотфи Г. Кереш / Г. Лотфи // Насыйри К. Әбүгалисина / Зур яшьтәге балалар өчен кыск. эшл. Г. Лотфи. 2 нче басма. – Казан: Татгосиздат, 1950. – Б. 3–6.

Лотфи Г. Каюм Насыйри – педагог (К. Насыйриның тууына 125 ел тулу уңае белән) / Г. Лотфи // Совет мәктәбе. – 1950. – № 1. – Б. 27–29.

Лотфи Г. Өченче басмага кереш / Г. Лотфи // Насыйри К. Әбүгалисина. Кыск. эшл. Г. Лотфи. 3 нче басма. Урта һәм олы яшьтәге балалар өчен. – Казан: Татгосиздат, 1953. – Б. 3–4.

Лотфи Г. Каюм Насыйрига 130 яшь / Г. Лотфи // Пионер. – 1955. – № 2. – Б. 24.

Лукина А. Каюм Насыйри хезмәтләрендә сәламәтлек хасиятләре / А. Лукина // Мәгърифәт. – 2008. – № 9. – Б. 72.

Лукина А. Р. Каюм Насыйри әсәрләрендә мәзәкләр / А. Р. Лукина // Актуальные проблемы современной фольклористики: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Казань, 29 июня 2009 г.) / Науч. ред. Ф. И. Урманчеев; сост.: Л. Х. Мухаметзянова, И. Г. Закирова, Л. Ш. Замалетдинов. – Казань: Алма-Лит, 2009. – Б. 320–321.

Максуди Ә. [Истәлек] / Ә. Максуди // Каюм Насыйри: Әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык // Фән-ни мөх. Җ. Миңнуллин; төз. Р. Исламов. – Казан: Җыен, 2017. – Б. 453–457.

Мәгърифәтче галимгә багышлап // Казан утлары. – 2000. – № 4. – Б. 191.

Мәхмүдов Ә. Күренекле фикер иясе (Каюм Насыйриның тууына 150 ел тулуга карата) / Ә. Мәхмүдов // Ленинизм бай-рагы (ТАССР, Әлмәт р-ны). – 1975. – 13 февр.

Мәхмүтов Х. Алтын бөртекләр (К. Насыйри сүзлекләрендә фольклор әсәрләре) / Х. Мәхмүтов // Казан утлары. – 1972. – № 3. – Б. 182–183.

[Мәхмүтов Х.] Энциклопедист галим // Татарстан яшьләре. – 1975. – 11 февр.

Мәхмүтов Х. Мәгърифәтче, галим, язучы / Х. Мәхмүтов // Яшь ленинчы. – 1975. – 12 февр.

Мәхмүтов Х. Халык иҗатына мәхәббәт / Х. Мәхмүтов // Соц. Татарстан. – 1975. – 13 февр.

Мәхмүтов Х. Халыкныкын – халыкка / Х. Мәхмүтов // Соц. Татарстан. – 1983. – 25 нояб.

Мәхмүтов Х. Мәгърифәт йолдызы / Х. Мәхмүтов // Яшь ленинчы. – 1985. – 13 февр.

Мәхмүтов Х. Насыйри һәм татар фольклористикасы / Х. Мәхмүтов // Фольклор жанрларын анализлау. – Казан. ун-ты нәшр., 1986. – Б. 14–27.

Мәхмүтов Х. Мәгърифәт йолдызыбыз / Х. Мәхмүтов // Татар иле. – 2000. – Апр. (№ 16).

Мәхмүтов Х. Каюм Насыйри һәм татар фольклористикасы / Х. Мәхмүтов // Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда / Төз., гарәп граф. аерым текст. гамәл. язуга күч. һәм кереш мәкалә авт. Х. Мәхмүтов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 3 т. – Б. 3–14.

Мәхмүтов Х. Каюм Насыйри һәм татар фольклористикасы / Х. Мәхмүтов // Түгәрәк уен. – 2013. – № 4. – Б. 77–80.

Мәшһүр мәгърифәтчене олылау // Казан утлары. – 1997. – № 4. – Б. 190.

Миниханов Ф. Г. Каюм Насыйриның беренче биографы Гали Рәхим / Ф. Г. Миниханов // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 64–71.

Минһаҗева Г. Авылдашлар онытмый / Г. Минһаҗева // Шәһри Казан. – 2023. – 24 гыйнв.

Минһаҗева Л. И. Татар балалар әдәбияты формалашуда мәгърифәтче К. Насыйриның роле / Л. И. Минһаҗева // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 148–150.

Миңнегулов Х. Олуг мөгаллим / Х. Миңнегулов // Шәһри Казан. – 1995. – 7 февр.

Миңнегулов Х. Кече Шырдан үз улын онытмый / Х. Миңнегулов // Яшел Үзән. – 1997. – 25 февр.

Миңнегулов Х. Й. Остазыбыз Каюм Насыйри / Х. Миңнегулов // Фән һәм тел. – 1999. – № 2. – Б. 33–34.

Миңнегулов Х. Остазыбыз Каюм баба / Х. Миңнегулов // Мәшһүр татар галимнәре: мәкаләләр, истәлекләр / Төз.: Р. Ә. Шакирҗанов, А. И. Нарбеков, Ф. Р. Шакирҗанов.– Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – Б. 11–20.

Миңнегулов Х. Й. Насыйри / Х. Й. Миңнегулов // Габдулла Тукай. Энциклопедия / Баш мөх. З. З. Рәмиев. – Казан: Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият һәм сәнгать ин-ты, 2016. – Б. 480.

Мифтахова И. XIX йөздә русча төзелгән татар грамматикаларында бәйлекләр һәм бәйлек сүзләр / И. Мифтахова // Фәнни елъязмалар. 2001. – Казан: РИЦ «Школа», 2002. – Б. 50.

Мозаффар Мөхәммәдкәмал. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / М. Мозаффар // Шура. – 1912. – № 23. – Б. 719–720.

Мозаффар Мөхәммәтхәнәфи. Габделкаюм Насыйри әфәнде хакында / Мөхәммәтхәнәфи Мозаффар // Шура. – 1913. – № 6. – Б. 172–175.

Мозаффар Мөхәммәтхәнәфи. Габделкаюм Насыйри әфәнде хакында / Мөхәммәтхәнәфи Мозаффар // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 кит. – Б. 62–65.

Мозаффар Э. Каюм Насыйрига мәңгелек һәйкәл / Э. Мозаффар // Шәһри Казан. – 2018. – 3 июль.

Мозаффар Э. Бер көрешү – бер гомер: 14 февраль – Каюм Насыйриның тууына 195 ел / Э. Мозаффар // Шәһри Казан. – 2020. – 11 февр.

Мортазина Л. Р. Мөхәммәтзыя Бәхтияров – дәреслекләр һәм кулъязма китаплар авторы / Л. Р. Мортазина // Фәнни Татарстан. – 2018. – № 3. – Б. 120–128.

Мотигуллина Ә. Р. Күпмилләтле мохиттә К. Насыйриның әдәби табышларын өйрәнү / Ә. Р. Мотигуллина // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 155–158.

Мөбарәкшина Р. Каюм Насыйри туплаган бөтиләр / Р. Мөбарәкшина // Ватаным Татарстан. – 2017. – 16 сент.

М[өсәгыйть] Ф. Каюм Насыйрига багышланган гыйльми сессия / Ф. М[өсәгыйть] // Кызыл Татарстан. – 1945. – 21 март.

Мөхәммәдиш Р. Габделкаюм Насыйри (вафатына 35 ел тулу уңае белән) / Р. Мөхәммәдиш // Милли байрак (Мукден). – 1937. – 13 авг.; 27 сент.

Мөхәммәдиш Р. Каюм Насыйри (1825–1902) (вафатына кырык ел тулу уңаенда) / Р. Мөхәммәдиш // Милли байрак (Мукден). – 1942. – 7 авг.

Мөхәммәт Х. Каюм Насыйри / Х. Мөхәммәт // Совет Татарстаны. – 1955. – 15 февр.

Мөхәммәтов Х. К. Насыйриның мәгърифәтчелек карашлары (Тууына 130 ел тулу уңае белән) / Х. Мөхәммәтов // Совет әдәбияты. – 1955. – № 2. – Б. 97–104.

Мөхәммәтов Х. Әдәбият мәсьәләләре һәм Каюм Насыйри иҗаты // Мөхәммәтов Х. Татар әдәбиятында мәгърифәтчелек идеяләре / М. Гайнуллин редакциясендә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1961. – Б. 53–97.

Мөхәммәтшин З. Г. Г. Исхакый иҗатында К. Насыйри образы / З. Г. Мөхәммәтшин // Гаяз Исхакый: Хәзерге караш: Г. Исхакыйның тууына 130 ел тулуга багышл. Халыкара фәнни-гамәли конф. материаллары (11 декабрь, 2008 ел) / Фәнни мөх. Р. Ф. Исламов; төз. Ф. Х. Миңнуллина. – Казан, 2008. – Б. 113–119.

Мөхәррәмов М. Күренекле татар галиме һәм демократы / М. Мөхәррәмов, Я. Абдуллин // Татарстан коммунисты. – 1975. – № 1. – Б. 37–44.

Мухаметов Х. Каюм Насыйриның «Исереклек хәлләре» исемле поэмасы турында (Тууына 130 ел тулу уңае белән) / Х. Мухаметов // Совет мәктәбе. – 1955. – № 1. – Б. 10–12.

Надыршина Л. Р. Безләр – татармыз... (К. Насыйриның татар телен нигезләү юнәлешендәге эшчәнлеге турында) / Л. Р. Надыршина, Л. Ш. Гарипова // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2024. –№ 4. – Б. 124–133.

Насыйри җыены чикләрне киңәйтә // Мәдәни җомга. – 2019. – 22 март.

Насыйров Г. Г. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / Г. Г. Насыйров // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 139.

Насыйрова Г. Каюм Насыйриның телара сүзлекләр өлкәсендәге эшчәнлеге («Татарча-русча лөгать китабы») / Г. Насыйрова // Татар теле, әдәбияты, тарихы – үткәне һәм бүгенгесе: Татар филологиясе, тарихы һәм көнчыгыш телләре фак-тының 10, татар бүлегенең 55 еллык юбил. багышл. җыентык / Баш ред. Т. Н. Галиуллин. – Казан, 2000. – Б. 254–259.

Насыйрова Г. Г. Каюм Насыйри һәм татар ономастикасы / Г. Г. Насыйрова // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Народы России и Татарстана: возрождение и развитие» (г. Альметьевск, 19–21 апр. 2000 г.): в 2-х ч. – Альметьевск: Наза, 2000. – Ч. 1. – Б. 73–80.

Насыйрова Г. Каюм Насыйриның «Ләһҗәи татари» сүзлеге: сүзләрне аңлату принциплары / Г. Насыйрова // Фән һәм тел. – 2001. – № 4. – Б. 26–27.

Насыйрова Г. Каюм Насыйриның «Ләһҗәи татари» сүзлегендә фразеологизмнар / Г. Насыйрова // Фәнни язмалар – 2001 / Җав. мөх. И. А. Гыйләҗев; төз. Ә. Ш. Юсупова. – Казан: РИЦ «Школа», 2002. – Б. 65–68.

Насыйрова Г. Г. К. Насыйриның «Ләһҗәи татари» сүзлегендә иллюстратив материаллар / Г. Г. Насыйрова // Milli mədəniət: Tatar dəwlət gumanitar institutı, 2003. – № 4. – Б. 12–14.

Насырова Г. Г. К. Насыйриның лексикографик хезмәтләрендә сүзьясалыш мәсьәләләренең чагылышы / Г. Г. Насырова // Матераилы конф. «Проблемы словообразования в тюркских языках». – Казань: Фикер, 2002. – Б. 56–64.

Насырова Г. Г. К. Насыйриның лексикографик хезмәтләрендә сүзьясалыш мәсьәләләренең чагылышы / Г. Г. Насыйрова // Проблемы словообразования в тюрских языках: материалы науч.-практ. конф. «Проблемы истории, культуры и развития языков народов Татарстана и Волго-Уральского региона». – Казань: Gumanitarya (Изд-во ТГГИ), 2002. – Б. 56–60.

Нигъмәтҗанова Э. Каюм Насыйриның тел гыйлемендәге эшчәнлеге / Э. Нигъмәтҗанова // Идел аръягы мәшһүр шәхесләре эзеннән / Төз.-авт. Г. Р. Саттарова. – Казан: ГБУ «Республиканский центр мониторинга качества образования», 2013. – Б. 15–17.

Нигъмәтуллина М. Кече Шырдан авылы галиме / М. Нигъмәтуллина // Яшел Үзән. – 1997. – 11 февр.

Низамов Н. Каюм Насыйриның фольклор өлкәсендәге эшчәнлеге / Н. Низамов // Идел аръягы мәшһүр шәхесләре эзеннән / Төз.-авт. Г. Р. Саттарова. – Казан: ГБУ «Республи-

канский центр мониторинга качества образования», 2013. – Б. 150–152.

Ногманов Г. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / Г. Ногманов // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 138.

Нугайбәк Г. Каюм Насыйри вә ислах имля / Г. Нугайбәк // Кояш. – 1912. – 17 дек.

Очнева Ә. Бөек якташыбыз белән горурланабыз / Ә. Очнева // Яшел Үзән. – 2010. – 5 февр.

Профессор Мөхетдин Корбангалиев истәлеге // Кызыл Татарстан. – 1925. – 15 февр.

Рамазанов Ш. Хәзерге әдәби телне нигезләүче / Ш. Рамазанов // Кызыл Татарстан. – 1945. – 21 февр.

Рамазанов Ш. Каюм Насыйри – татар әдәби теленә нигез салучы / Ш. Рамазанов // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 62–77.

Рахмани Р. Мәгърифәт мәгарәсенең хуҗасы / Р. Рахмани // Мәдәни җомга. – 2000. – 11 февр.

Рәхим Г. Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле / Г. Рәхим // Каюм Насыйри мәҗмугасы. Вафатына егерме ел тулу мөнәсәбәте белән чыга / Ред. Һәйят. – Казан: ТССҖ дәүләт нәшр., 1922. – Б. 17–76.

Рәхим Г. Насыйриның тәрҗемәи хәленә гыйлавә / Г. Рәхим // Безнең юл. – 1922. – № 3. – Б. 9–12.

Рәхим Г. Башлангычы / Г. Рәхим // Каюм Насыйриның моңарчы басылмаган әсәрләре. Мәҗмуга / Г. Рәхим карамагында. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 83–84.

Рәхимова Р. К. Каюм Насыйриның «Гальван сәнгате» дигән китабында химик элемент һәм электротехника терминнары кулланылышы / Р. К. Рәхимова // Инсани фәннәр: эзләнү һәм табышлар: мәкаләләр җыентыгы. – Казан: Фикер, 2004. – Б. 114–122.

Рәхмәтуллина Н. Насыйриның яңа хезмәте / Н. Рәхмәтуллина // Мәдәни җомга. – 2016. – 30 дек.

Сабыр Ә. Каюм Насыйриның иҗаты һәр заманда актуальлеген югалтмый / Ә. Сабыр // Насыйри К. Китаб әт-тәрбия = Насыри К. Книга о воспитании. – Казан: Иман, 2024. – Б. 3–7.

Сагирова А. Р. Каюм Насыйри иҗатында татар халык тәрбия тәҗрибәсе / А. Р. Сагирова // Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (16–17 февраля 2023 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2023. – Б. 35–38.

Салахиев Р. Р. Каюм Насыйриның әнисе Бакырчыдан түгелме? / Р. Р. Салахиев // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 78–81.

Сальмушев Р. Насыйри «йорты» / Р. Сальмушев // Мәдәни җомга. – 2019. – 19 апр.

Сафиуллин Ә. Каюм бабай музее / Ә. Сафиуллин // Ватаным Татарстан. – 2002. – 8 февр.

Сафуанов С. Каюм Насыйри / С. Сафуанов // Кызыл таң. – 1960. – 13 февр.

Сәгъди Г. Татар халкының үсешендә Каюм Насыйриның роле / Г. Сәгъди // Совет әдәбияты. – 1944. – № 10. – Б. 52–54.

Сәлахов А. М. К. Насыйри – беренчеләрдән булып фигыльдә юнәлеш категориясен аерып чыгаручы / А. М. Сәлахов // Milli mədəniət. – Qazan: Gumanitarya, 2009. – № 18. – Б. 28–30.

Сәләхова Р. Р. К. Насыйриның «Фәвакиһел-җөләса фил-әдәбият» җыентыгындагы хикяләрнең тәрбияви әһәмияте / Р. Р. Сәләхова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со

дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 217–219.

Сибгатуллина Ә. Татарның түр агасы / Ә. Сибгатуллина // Zaman = Татарстан. – 2000. – 11 февр.

Сиразеева З. Ш. Әдип-мәгърифәтче – галим Каюм Насыйри / З. Ш. Сиразеева // XX Международная молодежная научно-практическая конференция имени Каюма Насыри: материалы конф. (4 марта 2022 г., г. Зеленодольск) / Под общей ред.: А. Х. Ашраповой, Л. Х. Шаяхметовой. – Казань: К(П)ФУ, 2022. – Б. 186–187.

Табеев Ф. Яз хәбәрчесе / Ф. Табеев // Соц. Татарстан. – 1975. – 13 февр.

Талипова Г. Каюм Насыйри эзләре буйлап / Г. Талипова, О. Садретдинова // Идел аръягы мәшһүр шәхесләре эзеннән / Төз.-авт. Г. Р. Саттарова. – Казан: ГБУ «Республиканский центр мониторинга качества образования», 2013. – Б. 18–26.

Таһири Һ. Габделкаюм әфәнде Насыйри хакында хатирәләр / Һ. Таһири // Шура. – 1912. – № 23. – Б. 719.

Тәхәви. 100 еллык бәйрәм (1825–1925) / Тәхәви // Крестьян газеты. – 1925. – 19 февр.

Төрек журналы Каюм Насыйрины таныта // Мәдәни җомга. – 2020. – 3 апрель.

Төхфәтуллин Г. [Каюм Насыйри турында истәлекләр] / Г. Төхфәтуллин // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 137.

Тухфатуллина А. Г. К. Насыйри – татар теленең аваз системасын өйрәнүгә нигез салучы / А. Г. Тухфатуллина // Актуальные проблемы отечественной и зарубежной истории, филологии (взгляд молодых ученых и аспирантов): сб. статей науч.-практ. конф. (г. Казань, 27 февраля 2013 г.) / Ин-т Татар. энцикл. АН РТ. – Казань: Фолиант, 2013. – Вып. 2. – Б. 231–233.

Түнтәри М. Габделкаюм Насыйри хакында хатирәләрем / М. Түнтәри // Шура. – 1913. – № 3. – Б. 72.

Түнтәри М. Габделкаюм Насыйри хакында хатирәләрем / М. Түнтәри // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 кит. – Б. 61–62.

Укмаси М. Каюм абзый Насыйри (Истәлек) / М. Укмаси // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 61–62.

Үтәмеш. Габделкаюм Насыйри хакында (берничә сүз) / Үтәмеш // Милли байрак (Мукден). – 1937. – 1 окт.

Фазлыев М. Каюм Насыйриның әдәби мирасы турында / М. Фазлыев // Совет Татарстаны. – 1956. – 17 июль.

Фасеев К. Туганлыкка өндәүче / К. Фасеев // Соц. Татарстан. – 1975. – 13 февр.

[Фәхретдин Р.] Габделкаюм Насыйри // Шура. – 1912. – № 21. – Б. 641–645.

Филиппов А. Каюм бабай кайтты авылга / А. Филиппов // Ватаным Татарстан. – 1997. – 7 март; Яшел Үзән. – 1997. – 7 март.

Филиппов А. Таң йолдызы / А. Филлипов // Ватаным Татарстан. – 2000. – 18 февр.

Хабибуллин М. З. Каюм Насыйри (1825–1902): күренекле татар галиме һәм мәгърифәтчесенең тууына 200 ел тулу уңаеннан / М. З. Хабибуллин // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 82–95.

Хаков В. Традицияләр дәвамы (Каюм Насыйриның тууына – 150 ел) / В. Хаков // Соц. Татарстан. – 1975. – 14 февр.

Халит Б. «Әбугалисина кыйссасы» турында / Б. Халит // Совет әдәбияты. – 1940. – № 8. – Б. 64–69.

Халит Г. Татар халкының күренекле мәгърифәтчесе һәм галиме / Г. Халит // Кызыл Татарстан. – 1945. – 21 февр.

Халиуллин И. Х. Замандашларының истәлекләре – Каюм Насыйриның шәхесен өйрәнүдә мөһим чыганак / И. Х. Халиуллин // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 96–110.

Халкыбызның атаклы остазы (Каюм Насыйриның тууына 140 ел тулу уңае белән) // Азат хатын. – 1965. – № 2. – Б. 14.

Ханбиков Я. Каюм Насыйри хезмәт тәрбиясе турында / Я. Ханбиков // Совет мәктәбе. – 1962. – № 9. – Б. 15–17.

Ханбиков Я. К. Насыйриның фәнни педагогик эшчәнлеге / Я. Ханбиков // Совет мәктәбе. – 1975. – № 2. – Б. 29–30.

Ханбиков Я. Мәгърифәтче, педагог / Я. Ханбиков // Татарстан коммунисты. – 1975. – № 1. – Б. 45–49.

Хангильдин В. Каюм Насыйри граматикаларында татар теле синтаксисы нигезләре / В. Хангильдин // Совет әдәбияты. – 1945. – № 2. – Б. 58–60.

Хангильдин В. Каюм Насыйри һәм татар лексикографиясе / В. Хангильдин // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 78–91.

Хафизова А. «Мифтах аль-Кур'ан»: истрия одной рукописи / А. Хафизова, Нгуен Тху Чанг, Хайруллина Г. М. // Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (16–17 февраля 2023 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2023. – С. 154–159.

Хәйретдинов А. Габделкаюм Насыйриның «Мифтах әл-Коръән» исемле хезмәте // Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән: Коръән сүзләренең әлифба тәртибендәге тулы сүзлеге / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов,

әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә Р. Ф. Шәфигуллина / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – Б. 7–13.

Хәйри Ә. Каюм Насыйри: Фәвакиһел-җөласа фил-әдәбият / Ә. Хәйри // Мирас. – 1995. – № 3. – Б. 1–8.

Хәйри Ә. Милләтне нурландырган шәхес / Ә. Хәйри // Zaman = Татарстан. – 1995. – 10 февр.

Хәйри Ә. Бабайларны им-том тәрбияләгән. Каюм Насыйри хезмәтләрендә халык медицинасы мәсьәләләре / Ә. Хәйри // Мәдәни җомга. – 2005. – 11, 18 февр.

Хәйруллин Ә. Бер кулъязма эзеннән: Каюм Насыйриның тууына 160 ел тулу уңаеннан / Ә. Хәйруллин // Соц. Татарстан. – 1985. – 14 февр.

Хәйруллин Ә. Каюм Насыйри исемендәге урам / Ә. Хәйруллин, Р. Әмирханов // Соц. Татарстан. – 1985. – 8 февр.

Хәйруллин Ә. Каюм Насыйри турында / Ә. Хәйруллин // Шәһри Казан. – 1991. – 28 февр.

Хәйруллина Д. К. Каюм Насыйри һәм татар телендә беренче басма календарьлар / Д. К. Хәйруллина // Тез. док. III науч. конф. молодых ученых. – Казань, 1974. – Б. 63–65.

Хәйруллина Н. К. Насыйри – география дәреслекләре авторы / Н. Хәйруллина // Совет мәктәбе. – 1982. – № 11. – Б. 56–57.

Хәмидуллин Ә. К. Насыйриның «Әбугалисина кыйссасы»нда акыл культы / Ә. Хәмидуллин // Мәгариф. – 1994. – № 2. – Б. 20–21.

Хөсәенов А. Тәүге сукмакны салучы. Каюм Насыйри һәм аның иҗатының ачы язмышы / А. Хөсәенов // Казан. – 1997. – № 7. – Б. 112–114.

Хөсәенов Ә. Каюм Насыйрый турында кайбер истәлекләр / Ә. Хөсәенов // Совет әдәбияты. – 1940. – № 7. – Б. 80–82.

Хөснетдинов Р. М. Югары уку йортында татар теле укыту процессында Каюм Насыйриның тәрбияви мирасы / Р. М. Хөснетдинов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-ле-

тию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 275–276.

Хөснетдинова Г. А. Гали Рәхимнең Каюм Насыйри хезмәтләрен өйрәнүгә һәм бастырып чыгаруга керткән өлеше / Г. А. Хөснетдинова // Инсани фәннәр: эзләнү һәм табышлар: мәкаләләр җыентыгы. – Казан: Фикер, 2004. – Б. 475–478.

Хөснетдинова Р. Каюм бабай ядкаре / Р. Хөснетдинова // Ватаным Татарстан. – 1997. – 21 нояб.

Хөснетдинова Р. Андыйлар табигатьтә сирәк очрый / Р. Хөснетдинова // Казан утлары. – 1998. – № 4. – Б. 142–148.

Хөснетдинова Р. Кыйбла / Р. Хөснетдинова // Мирас. – 1999. – № 12. – Б. 151–157.

Хөснетдинова Р. Р. Каюм Насыйри институтының татар теле укыту өлкәсендәге эшчәнлеге / Р. Р. Хөснетдинова // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – Б. 25–29.

Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Татар мәгърифәтчесе Каюм Насыйриның педагогик эшчәнлеге турында уйланулар // Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Тәрбия – уен эш түгел. – Казан, 1993. – Б. 96–127.

Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Татар мәгърифәтчесе Каюм Насыйриның педагогик эшчәнлегендә тәрбия // Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Тәрбия дәресләре: Педагогик уку йортлары өчен ярдәмлек. – Казан, 1998. – Б. 319–350.

Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Мәгърифәтче Каюм Насыйриның педагогик эшчәнлеге // Хуҗиәхмәтов Ә. Н. Мәгариф тарихы һәм фәлсәфәсе: Югары һәм махсус урта уку йортлары өчен лекцияләр курсы. – Казан: Матбугат йорты, 2000. – Б. 170–209.

Хуҗиева Э. Казанның «Галимнәр почмагы» / Э. Хуҗиева // Идел. – 2022. – № 8. – Б. 14–15.

Хуҗиева Э. Каюм Насыйри шәкертләре / Э. Хуҗиева // Безнең мирас. – 2023. – № 10. – Б. 93–95.

Хуҗиева Э. Татарларга – рус теле. Насыйри тәҗрибәсе / Э. Хуҗиева // Идел. – 2022. – № 12. – Б. 44–48.

Хуҗиева Э. И. Татарларга – рус теле. Насыйри тәҗрибәсе / Э. И. Хуҗиева // Сб. материалов 2-й Междунар. науч.-практ. конф. «Насыйри укулары» – «Насыровские чтения» (г. Казань, 16–17 февраля 2023 г.). – Казань: Новая Казань, 2023. – Т. 2. – Б. 86–88.

Хуҗиева Э. И. Татарларга – рус теле. Насыйри тәҗрибәсе / Э. И. Хуҗиева // Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (16–17 февраля 2023 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2023. – Б. 72–75.

Хузиева Э. И. Каюм Насыйри – Казан сәүдәгәрләренә белем биргән шәхес / Э. И. Хузиева // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 111–113.

Һадиев И. «…Юкары Шырдан иленең Габделхәй Габденнасыйр угылы…» / И. Һадиев // Идел. – 1994. – № 10. – Б. 59.

Һадиева Г. К. Каюм Насыйри һәм татар топонимиясе / Г. К. Һадиева // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 280–282.

Чокрый Гарифулла бине Гали. Габделкаюм ән-Насыйри // Шура. – 1913. – № 5. – Б. 141–142.

Чокрый Гарифулла бине Гали. Габделкаюм әл-Насыйри // Әдәби мирас / Төз.-мөх. Г. Гыйльман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. – 3 кит. – Б. 53–61.

Шайдаева Л. Каюм Насыйриның «Фәвакиһел-җөләса» әсәрендә күтәрелгән проблемалар / Л. Шайдаева // Фән һәм тел. – 2008. – № 3 (38). – Б. 21–24.

Шайдаева Л. Н. Каюм Насыйриның мәгърифәтчелек һәм педагогик карашлары / Л. Н. Шайдаева // Әдәби мирас һәм текстология (мәкаләләр җыентыгы) / Фәнни мөх. Ә. Х. Алеева; төз. З. Р. Шәйхелисламов. – Казан: Меддок, 2008. – Б. 153–162.

Шайдуллин Р. В. Каюм Насыйри: татар мәгърифәтчесе һәм галим-энциклопедист (200 еллык юбилее уңаеннан) / Р. В. Шайдуллин // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 5–16.

Шакирҗанов М. Йорты да, үзе дә гасырлар кичә / М. Шакирҗанов // Мәдәни җомга. – 1997. – 7 март.

Шамов А. Атаклы галим Каюм Насыйри / А. Шамов // Алга, дошман өстенә! – 1945. – 18 февр.

Шарифуллина Э. М. Поэманы язу тарихы: Бер йотым су яки «Каюм коесы»на ничек килдем? / Э. М. Шарифуллина // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – Б. 114–117.

Шаһимәрданов Ш. Каюм бабага йөз ел / Ш. Шаһимәрданов, Х. Габидуллин // Безнең юл. – 1925. – № 5. – Б. 112–113.

Шәйдуллин Р. Татарның гаҗәеп шәхесе / Р. Шәйдуллин // Мәгариф. – 2024. – № 8 (1116). – Б. 58–62.

Шәйдуллина Р. Х. «Бу коридорларда Толстой, Каюм Насыйри йөргән!..» / Р. Х. Шәйдуллина // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – Б. 117–119.

Шәймәрданов Р. Х. Габделкаюм Насыйри иҗаты һәм эшчәнлегенең бүгенге көн әһәмияте / Р. Х. Шәймәрданов // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – Б. 13–24.

Шәйхелисламов З. Энциклопедист-галим / З. Шәйхелисламов // Мирас. – 1996. – № 7-8. – Б. 268–270.

Шәйхелисламов З. Энциклопедист-галимнең хезмәте / З. Шәйхелисламов // Насыйри К. Шифалы үләннәр (Хәвасе нәбатат) / Текстны басмага әзерл. З. Шәйхелисламов. – Казан: Раннур, 1999. – Б. 3–8.

Шәйхетдинова Г. С. Махсус (коррекцион) мәктәптә Каюм Насыйри иҗатын өйрәнү / Г. С. Шәйхетдинова // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – Б. 174–177.

Шәйхетдинова Н. Мәгърифәт учаклары сүнмәсен / Н. Шәйхетдинова // Мәгърифәт. – 2011. – 11 февр.

Шәкүрова М. М. Каюм Насыйриның гыйльми-мәгърифәтчелек эшчәнлеге / М. М. Шәкүрова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Ка-

зань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 290–292.

Шәкүрова М. М. Каюм Насыйриның фәнни-методик эшчәнлеге / М. М. Шәкүрова // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – Б. 3–7.

Шәмсетдинова Р. Каюм Насыйри хезмәтләрендә химик атамалар / Р. Шәмсетдинова // Мәгариф. – 2006. – № 3. – Б. 60–61.

Шәмсетдинова Р. Р. К. Насыйриның татар анатомия-физиология терминологиясен эшләүдәге роле / Р. Р. Шәмсетдинова // Казан дәүләт университеты татар филологиясе һәм тарихы факультеты укытучыларының фәнни язмалары (2002). – Казан, 2002. – Б. 251–256.

Шәмсетдинова Р. Р. Татар телендә терминнар ясауның принципларын билгеләүдә Каюм Насыйриның роле / Р. Р. Шәмсетдинова, Г. М. Туктарова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 292–293.

Шәрифуллина Э. Каюм бабабызның асыл теләге // Шәрифуллина Э. Бала күңеле – ак кәгазь: публицистик язмалар, очерклар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – Б. 126–129.

Шәрифуллина Э. Каюм Насыйриның асыл теләге / Э. Шәрифуллина // Безнең мирас. – 2015. – № 10. – Б. 80–83.

Шәфигуллина Р. «Иҗтиһадымның иң олысы...» // Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән: Коръән сүзләренең әлифба тәртибендәге тулы сүзлеге / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов, әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә Р. Ф. Шәфигуллина / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – Б. 23–27.

Шәфигуллина Р. Мәгърифәтче музеена сәяхәт / Р. Шәфигуллина, Г. Сәлахиева // Мәгариф. – 2016. – № 11. – Б. 109.

Шәфигуллина Р. Ф. Каюм Насыйриның 130 еллык кульъязмасы: Коръән өйрәнү тарихы / Р. Ф. Шәфигуллина, А. Г. Хәйретдинов // Татарское рукописное наследие: изучение и сохранение: материалы Всерос. науч.-практ. конф., посвящ. 130-летию С. Вахиди / Науч. ред. И. Г. Гумеров. – Казань: ИЯЛИ, 2017. – Б. 197–203.

Юсупов А. Ф. К. Насыйриның XIX гасыр иске татар әдәби теле үсешендәге эшчәнлеге / А. Ф. Юсупов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 294–296.

Ярми Х. Югары Шырдан авылында / Х. Ярми // Кызыл Татарстан. – 1945. – 4 февр.

Ярми Х. Татар фольклорын җыйнау һәм аны бастырып чыгару өлкәсендә Каюм Насыйриның эшчәнлеге / Х. Ярми // Каюм Насыйри. 1825–1945 (Тууына 120 ел тулуга багышланган гыйльми сессия материаллары) / Җав. ред. Ш. А. Рамазанов. – Казан: Татгосиздат, 1948. – Б. 97–106.

Яруллина Л. И. К. Насыйриның «Әнмүзәҗ» хезмәтендә һәм «Ләһҗәи татари» сүзлегендә сузык авазларның язуда бирелеше / Л. И. Яруллина // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – Б. 36–43.

Яруллина Ф. К. Насыйри иҗатында тәрбия мәсьәләләре / Ф. Яруллина // Татар теле һәм әдәбияты: үткәне, бүгенгесе һәм киләчәге: укучыларның III Бөтенрәсәй фәнни-гамәли конф. материаллары (Алабуга ш., 23 ноябрь, 2012 нче

ел) / Фәнни мөх. Ф. И. Габидуллина. – Алабуга: К(П)ФУ АФ нәшр., 2012. – Б. 284–287.

Яхин Ф. З. К. Насыйриның әдәби иҗатында миллилек / Ф. З. Яхин // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – Б. 305–307.

Яхин Ф. З. Каюм Насыйри һәм татар фольклористикасы нигезләре // Яхин Ф. З. Әдәби сүз хакы. – Казан: ТӘҺСИ, 2020. – Б. 43–94.

Башкорт телендә

Исхаҡов В. Ҙур ғалим, мәғрифәтсе / В. Исхаҡов // Башҡортостан пионере. – 1965. – 14 февр.

Казакъ телендә

Сыздықов Ж. Татар халқының ұлы ағартушысы / Ж. Сыздықов // Әдебиет және искусство. – 1952. – № 9. – Б. 99–102.

Мари телендә

Махмудов А. Ученый да просветитель: Каюм Насырин шочмыжлан 150 ий / А. Махмудов // Марий коммуна. – 1975. – 14 февр.

Рус телендә

Абдуллин И. А. Роль Каюма Насыри в демократизации и развитии татарского литературного языка / И. А. Абдуллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 87–97.

Абдуллин Я. Каюм Насыри – основоположник татарского национального литературного языка / Я. Абдуллин, М. Закиев // Сов. тюркология. – 1975. – № 3. – С. 52–67.

Абдуллин Я. Г. Выдающийся просветитель-гуманист / Я. Г. Абдуллин, К. Ф. Фасеев // Вопр. философии. – 1975. – № 4. – С. 132–137.

Абдуллин Я. Г. Место Каюма Насыри в истории татарской общественной мысли / Я. Г. Абдуллин // Выдающийся

просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 47–59.

Абдуллин Я. Верный сын и просветитель народа / Я. Абдуллин // Сов. Татария. – 1985. – 10 февр.

Абдуллин Я. Каюм Насыри (1825–1902) / Я. Абдуллин // Духовная культура и татарская интеллигенция: исторические портреты: сб. статей для учителей и учащихся старших классов / Сост. Р. М. Мухаметшин. – Казань: Магариф, 2000. – С. 35–41.

Абдуллин Я. Каюм Насыри (1825–1902) / Я. Абдуллин // История татарской литературы нового времени (XIX – начало XX. в.) / Рук. авт. кол. и науч. ред. Г. М. Халитов. – Казань: Фикер. 2003. – С. 99–110.

Абдуллина А. Каюм Насыри – наш великий земляк / А. Абдуллина // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 120–124.

Абызова Р. Р. Влияние творчества Саади на формирование педагогических и просветительских взглядов Каюма Насыри / Р. Р. Абызова // Преподавание на татарском языке в системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – С. 30–35.

Агишев Я. Каюм Насыри / Я. Агишев // Кр. Татария. – 1950. – 15 февр.

Айнутдинов Р. А. Музей К. Насыри: история создания и формирование коллекции / Р. А. Айнутдинов, З. З. Гилазев // История России и Татарстана: итоги и перспективы энциклопедических исследований: материалы итог. конф. науч. сотрудников ИТЭР (г. Казань, 29 мая 2019 г.). – Казань, 2019. – Вып. 11. – С. 294–297.

Акбиев С.-М. Каюм Насыри и Абусуфьян Акаев (к вопросу типологического единства их творчества) / С.-М. Акби-

ев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 199–207.

Акбиев С. Х. Каюм Насыров и Абусуфьян Акаев // Акбиев С. Х. Связь времен и дружба литератур (Некоторые вопросы развития дагестанско-татарских литературных связей). – Махачкала: Дагестан. кн. изд-во, 1985. – С. 49–65.

Алишев С. Х. Каюм Насыри и Мухаметзян Аитов / С. Х. Алишев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 193–198.

Аминова А. А. Структурно-семантические особенности произведения К. Насыйри «Тәрбия китабы» и его перевода на русский язык / А. А. Аминова, И. Ж. Едиханов // Сохранение и развитие родных языков в условиях многонационального государства: проблемы и перспективы: Всерос. науч.-практ. конф. (г. Казань, 19–21 октября 2012 г.): тр. и материалы. – Казань: Отечество, 2012. – С. 24–27.

Амирханов Р. М. Мероприятия, посвященные 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / Р. М. Амирханов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 212–215.

Асадуллин А. Ш. Каюм Насыри об изучении русского языка / А. Ш. Асадуллин // Рус. яз. в нац. школе. – 1958. – № 6. – С. 62–64.

Асадуллин А. Ш. Каюм Насыри об изучении русского языка / А. Ш. Асадуллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 136–138.

Асадуллин А. Ш. Каюм Насыри об изучении русского языка татарами // Асадуллин А. Ш. Из опыта преподавания русского языка в татарской школе. Методическое наследие. – Казань, 1981. – С. 10–25.

Ахметгалеева Я. С. Научная конференция, посвященная 150-летию со дня рождения татарского ученого-просветителя Каюма Насыри / Я. С. Ахметгалеева // Сов. тюркология. – 1975. – № 3. – С. 108–110.

Ахметгалеева Я. С. Каюм Насыри и татарская грамматика / Я. С. Ахметгалеева // Выдающийся просветитель-де-

мократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 114–120.

Ахунов А. Чужой среди своих: Почему Каюм Насыри стал изгоем среди соплеменников? / А. Ахунов // Татарстан. – 2005. – № 2. – С. 62–64.

Ашрапова А. Х. К. Насыйри и его учебник «Синтаксис» как лингвистическое наследие / А. Х. Ашрапова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 40–41.

Багаутдинова Д. Б. Фонд Каюма Насыри в Государственном музее ТАССР / Д. Б. Багаутдинова // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 208–211.

Бакеев М. Жизнь и педагогическая деятельность К. Насыри / М. Бакеев // Сов. педагогика. – 1952. – № 2. – С. 85–100.

Бакеев М. К. Творческое содружество двух ученых (Н. Ф. Катанов и Каюм Насыйри / М. К. Бакеев // Николай Федорович Катанов: материалы и сообщ. – Абакан: Хакас. кн. изд-во, 1958. – С. 67–80.

Батыршина Г. Г. Двуязычные словари Каюма Насыри и их роль в развитии татарского литературного языка / Г. Г. Батыршина // Экономические и социальные аспекты развития сельского хозяйства: материалы Всерос. науч.-практ. конф. – Казань: Изд. Казан. ГАУ, 2007. – Т. 74. – Ч. 1., 2. – С. 209–212.

Батыршина Г. Г. Каюм Насыри – основатель татарского языкознания, как науки / Г. Г. Батыршина // Материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. «Этнодидактика народов России: от национальных образовательных систем – к глобальному образовательному пространству». – Нижнекамск: Изд-во НМИ, 2009. – С. 27–28.

Батыршина Г. Г. Татарская грамматика Каюма Насыри / Г. Г. Батыршина // Преподавание на татарском языке в

системе среднего и высшего образования: история, современность и перспективы: материалы Рег. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри / Науч. ред.: М. М. Гибатдинов; сост.: Л. Р. Муртазина, Р. Р. Абызова. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015. – С. 8–12.

Батыршина Г. Г. Двуязычная лексикография Каюма Насыри / Г. Г. Батыршина // Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. «Татарское языкознание в контексте Евразийской гуманитарной науки». – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2019. – С. 49–53.

Батыршина Г. Г. Деятельность ученого-просветителя Каюма Насыри в области татарского языкознания / Г. Г. Батыршина // Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Сохранение и развитие духовной культуры и родного языка в условиях многонационального государства: проблемы и перспективы», посвящ. 75-летию д-ра филол. наук, проф., чл.-кор. АН РБ К. С. Кунафина. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2022. – С. 171–174.

Белокопытов В. Каюм Насыри / Белокопытов В., Шевченко Н. // Их именами названы улицы Казани. Изд. 2-е, испр. и доп. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1977. – С. 227–228.

Беркутов В. М. Каюм Насыйри (Насыри) // Беркутов В. М. Развитие математического образования булгаро-татар. – Казань, 1997. – С. 118–126.

Бородина С. Д. Нравственная азбука Каюма Насыри / С. Д. Бородина, А. Р. Мансурова // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 27–30.

Бушканец Е. Г. Каюм Насыри // Бушканец Е. Г. Казань. Путеводитель. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1964. – С. 79–80.

Валеев М. Ф. Гордость татарской культуры / М. Ф. Валеев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 7–11.

Валидов Д. Переводно-календарная литература. К. Насыров, Ф. Халитов, Ш. Рахматуллин // Валидов Д. Очерк

истории образованности и литературы волжских татар (до революции 1917 г.). – М.-Пг.: Гос. изд-во, 1923. – Вып. 1. – С. 41–43.

Валиева Л. Г. Изучение обстоятельственной семантики в грамматике К. Насыри «Энмюдзяж» / Л. Г. Валиева // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана-Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 63–65.

Воробьев Н. И. Каюм Насыри – этнограф / Н. И. Воробьев // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 104–108.

Габдрахимова Г. Жизнь для людей / Г. Габдрахимова // Сельская правда (Кировская обл., Малмыжский р-н). – 2024. – 6 апр.

Гайнетдинов М. К. Насыйри – писатель / М. Гайнетдинов // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Гайнуллин М. Выдающийся татарский ученый и писатель / М. Гайнуллин // Кр. Татария. – 1945. – 7 янв.

Гайнуллин М. Каюм Насыров / М. Гайнуллин // Лит. газета. – 1945. – 15 февр.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыри (Жизнь и творчество) / М. Х. Гайнуллин // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 5–38.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыров в документах / М. Х. Гайнуллин // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) // Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 116–128.

Гайнуллин М. Выдающийся татарский ученый (к 50-летию со дня смерти К. Насырова) / М. Гайнуллин // Сов. Татария. – 1952. – 2 нояб.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыри (Насыров) (к 50-летию со дня смерти) / М. Х. Гайнуллин // Календарь-справочник. – М.: Госполитиздат, 1952. – С. 321–323.

Гайнуллин М. Крупный ученый-просветитель (к 140-летию со дня рождения К. Насыри) / М. Гайнуллин // Сов. Татария. – 1965. – 14 февр.

Гайнуллин М. Выдающийся ученый-просветитель (к 140-летию со дня рождения Каюма Насыри) / М. Гайнуллин // Сов. Татария. – 1965. – 21 февр.

Гайнуллин М. Поборник братства народов / М. Гайнуллин // Лит. газета. – 1975. – 19 февр.

Гайнуллин М. Х. Каюм Насыри (Насыров) (1825–1902) // Гайнуллин М. Х. Татарская литература XIX века. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1975. – С. 168–195.

Гайнуллин М. Х. Видный татарский ученый и писатель / М. Х. Гайнуллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 23–33.

Гайнуллин М. Каюм Насыри / М. Гайнуллин // Насыри К. Избранные произведения / Сост.: С. Х. Алишев, М. В. Гайнутдинов, Х. Ш. Махмутов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1977. – С. 3–12.

Гайнуллин М. Крупный ученый-просветитель / М. Гайнуллин // Сов. Татария. – 1985. – 14 февр.

Гайнуллина А. Ш. Применение технологии «лэпбукинг» в изучении биографии К. Насыри / А. Ш. Гайнуллина, Ф. М. Ильязова // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 58–59.

Гайнутдинов М. Насыри-писатель: К 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / М. Гайнутдинов // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Гайнутдинов М. В. Литературный процесс XIX века и Каюм Насыри / М. Гайнутдинов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 139–146.

Гайнутдинов М. В. Развитие обновленческих идей в татарской общественной мысли / М. В. Гайнутдинов // Проблема преемственности в татарской общественной мыс-

ли: сб. ст. / Отв. ред. Р. М. Амирханов; сост. Р. М. Мухаметшин. – Казань, 1985. – С. 31–46.

Гафарова В. Р. Педагогические воззрения Каюма Насыри как духовная мудрость народа / В. Р. Гафарова, З. Р. Слесаренко // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 77–79.

Гилазев З. З. Музей Каюма Насыри: основные этапы деятельности / З. З. Гилазев // Научный Татарстан. – 2020. – № 3. – С. 73–75.

Гильмутдинова С. Сквозь далёкое время / С. Гильмутдинова // Насыри К. Сказания о мудром Абу Али Сине, его брате Абу Али Харисе и невероятных приключениях, которые были с ними / Пер. с татар. для детей С. Гильмутдинова. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1981. – С. 3–4.

Гимади Х. Г. О трудах Каюма Насырова в области собирания историко-археологических материалов / Х. Г. Гимади // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Таттосиздат, 1948. – С. 94–103.

Горохов В. М. Выдающийся татарский ученый, просветитель и педагог Каюм Насыров / В. М. Горохов // Кр. Татария. – 1945. – 21 февр.

Горохов В. М. Каюм Насыри как педагог (1825–1902 гг.) / В. М. Горохов // Сов. педагогика. – 1947. – № 2. – С. 66–78.

Горохов В. М. Общественные и педагогические взгляды Каюма Насыри / В. М. Горохов // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 78–94.

Григорьев В. В. Предисловие / В. В. Григорьев // Насыров К. Поверья и обряды Казанских татар, образовавшиеся мимо влияния на жизнь их суннитского магометанства // Зап.

Имп. рус. геогр. об-ва. По отд. этнографии. – СПб., 1880. – Т. 6. – С. 241–242.

Гумеров Д. Т. Каюм Насыри – передовой мыслитель татарского народа XIX века / Д. Т. Гумеров // Вопр. философии. – 1950. – № 1. – С. 188–199.

Дмитриев Н. К. Каюм Насыри как филолог / Н. К. Дмитриев // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 39–60.

Егерева С. Ф. Общечеловеческое и национальное в педагогическом наследии К. Д. Ушинского и К. Насыри / С. Ф. Егерева // Идел-Урал төбәгенең һәм Татарстан халыкларының тарихы, мәдәнияте һәм телләре үсеше мәсьәләләре: фәнни-гамәли конф. материаллары. – Казан: Gumanitarya, 2003. – 2 чыг. – С. 267–270.

Едиханов И. Ж. Язык К. Насыри и особенности его перевода на русский язык (на материале произведения «Тәрбия китабы» / «Книга воспитания» / И. Ж. Едиханов // Итог. науч.-образоват. конф. студ. Казан. гос. ун-та 2004 года: тез. докл. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2004. – С.77.

Загидуллин И. К. Татарский просветитель К. Насыйри об усовершенствовании системы обучения в медресе / И. К. Загидуллин // Языки и культура народов Татарстана. Каюм Насыри: сб. материалов рег. науч. форумов, проведенных в рамках мероприятий, приуроченных к 30-летию Ин-та Татар. энцикл. и регионоведения АН РТ и 35-летию татарстан. энциклопедистики, г. Казань, 25, 26 апреля 2024 г. / Отв. ред. Р. В. Шайдуллин. – Казань: ОСП ГНБУ «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения им. М. Х. Хасанова», 2024. – Ч. 1–2. – С. 28–35.

Загидуллин И. К. Семья татарского просветителя Каюма Насыри / И. К. Загидуллин // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2024. –№ 4. – С. 62–74.

Закиев М. У истоков языка нации: К 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / М. Закиев // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Закиев М. З. К. Насыри и формирование современного татарского национального языка / М. З. Закиев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 79–86.

Закиев М. З. Каюм Насыри / М. З. Закиев // Казанская лингвистическая школа: Книга первая: Казанская тюркская лингвистическая школа / Сост. М. З. Закиев; отв. ред. Г. Х. Гильманов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2008. – С. 32–37.

Замалетдинов И. В. Каюм Насыри – последователь Ушинского / И. В. Замалетдинов // Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. (16–17 февраля 2023 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова; отв. за вып. Р. М. Мансуров. – Казань, 2023. – С. 27–30.

Замалетдинов Р. Р. О реализации проекта «Института Каюма Насыри» / Р. Р. Замалетдинов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 5–6.

Замалетдинова Г. Ф. Влияние идей К. Насыри на формирование лингвометодических взглядов Ризы Газизова / Г. Ф. Замалетдинова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 107–109.

Золотухина Ю. А. Сопоставительный аспект просветительской деятельности Каюма Насыри и Александры Осиповны Ишимовой – общность взглядов на воспитание и образование подрастающего поколения / Ю. А. Золотухина // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 73–76.

Иванова З. Возвращайтесь домой, кадэрле якташлар / З. Иванова // Зеленодол. правда. – 1997. – 21 марта.

Каримуллин А. Г. Издательская деятельность Каюма Насыри и проект газеты «Таң йолдызы» / А. Г. Каримуллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 175–183.

Катанов Н. Образцы народной литературы казанских татар / Н. Катанов // Насыров А. К. Образцы народной литературы казанских татар // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1896. – Т. XIII. – Вып. 5. – С. 374–376.

Катанов Н. Исторические песни казанских татар / Н. Катанов // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1899. – Т. XV. – Вып. 3. – С. 273–306.

Каюм Насыри // Чистопол. рабочий. – 1955. – 16 февр.

Кононов А. Н. Из истории татарского языкознания: Татарская грамматика Иосифа Гиганова (1801 г.) / А. Н. Кононов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 69–78.

Кононов А. Н. Предисловие / А. Н. Кононов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 3–6.

Кузьмина Х. Х. Структурная организация текста «Кабуснаме» Каюма Насыри / Х. Х. Кузьмина // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 128–129.

Лукина А. Р. Каюм Насыри о татарских народных песнях и баитах / А. Р. Лукина // Вестн. Чуваш. ун-та. – 2010. – № 1. – С. 277–278.

Магдеев М. Ученый Каюм-бабай: 150 лет со дня рождения татарского просветителя Каюма Насыйри / М. Магдеев // Наука и религия. – 1975. – № 2. – С. 82–86.

Магиярова З. М. Педагогическое наследие К. Насыйри в системе ценностных ориентаций современных школьников / З. М. Магиярова, И. Д. Муталапов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 138–140.

Мансуров Р. М. Деятельность школы имени Каюма Насыри в свете его научно-педагогического и литературно-художественного наследия / Р. М. Мансуров // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 24–26.

Махмутов И. Послесловие / И. Махмутов // Насыри К., Коблов Я. Мифология казанских татар. – Казань: Смена (год не указан). – С. 124–131.

Махмутов И. Послесловие / И. Махмутов // Насыри К., Коблов Я. Мифология казанских татар. – Казань: Смена, 2021. – С. 130–135.

Махмутов Х. Ш. Место Каюма Насыри в истории татарской фольклористики / Х. Ш. Махмутов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 147–154.

Мингазов Р. Х. Влияние Каюма Насыри на становление и развитие джадидистских медресе и мектебе / Р. Х. Мингазов // Зеленодольский регион: проблемы истории и культуры. Восток-Запад: диалог культур Евразии (Сер. «Проблемы истории и археологии»): сб. материалов конф. – Казань: Gumanitarya (Изд-во ТГГИ), 2003. – Вып. 3. – С. 260–270.

Миннуллина Л. Календарные издания просветителя К. Насыри // Миннуллина Л. Татарские печатные календари XIX – начала XX вв. / Науч. ред. З. С. Миннуллина. – Казань: Заман, 2015. – С. 71–87.

Минуллина Э. И. Особенности нравственного воспитания женщины в контексте исследования трудов Каюма

Насыри / Э. И. Минуллина // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 150–152.

Мирзагитов Р. Х. Роль К. Насыри в становлении и развитии татарского литературного языка / Р. Х. Мирзагитов // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 152–155.

Миронова П. Н. Каюм Насыри и Махтумкули Фраги – классики татарской и туркменской литературы / П. Н. Миронова, У. Дангатарова, А. Оразгурбанова, Д. Рейимбаева // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 79–81.

Мифтахова Н. О первых книгах по химии на татарском языке / Н. Мифтахова // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2002. – № 3–4. – С. 231–237.

Михайлова С. М. Каюм Насыри и востоковедение в Казанском университете / С. М. Михайлова // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 60–68.

Мурадов В. Ефимий Малов о Ш. Марджани, К. Насыри и В. Радлове / В. Мурадов // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 1999. – № 1–2. – С. 152–160.

Мухамедьяров Ф. Г. Каюм Насыров как популяризатор медико-санитарных знаний среди татар / Ф. Г. Мухамедьяров // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Н. И. Воробьев. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 109–115.

Мухаметов Х. Выдающийся татарский просветитель / Х. Мухаметов // Сов. Татария. – 1955. – 15 февр.

Мухарлямова Л. Р. По следам К. Насыри / Л. Р. Мухарлямова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 166–167.

Мухарямов М. Гордость татарской культуры: к 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / М. Мухарямов, Я. Абдуллин // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Мухарямов М. Выдающийся татарский мыслитель-демократ / М. Мухарямов, Я. Абдуллин // Коммунист Татарии. – 1975. – № 1. – С. 37–44.

Мухарямов М. Гордость татарской культуры / М. Мухарямов, Я. Абдуллин // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Мухарямов М. К. Каюм Насыри и его эпоха / М. К. Мухарямов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 12–22.

Насырова Г. Топонимия города Казани в трудах Каюма Насыри / Г. Насырова // Идель. – 2001. – № 1. – С. 76–77.

Насырова Г. Г. Иллюстративные материалы в толковом словаре К. Насыри «Ләһҗәи татари» (1895–1896) / Г. Г. Насырова // Бодуэновские чтения: Бодуэн де Куртенэ и современная лингвистика: Междунар. науч. конф.: тр. и материалы: В 2 т. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001. – Т. 2. – С. 74–76.

Нурмухаметова Р. С. К. Фукс и К. Насыри об особенностях национальной кухни татар / Р. С. Нурмухаметова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 183–186.

Объявление № 614 [о поиске работы К. Насыри] // Казан. губ. ведомости. – 1870. – 25 нояб.

Первопроходец Каюм Насыри // Татар. края. – 2000. – Февр. (№ 7).

Рахимов (Абдрахимов) А. Каюм Насыров (к 100-летию со дня рождения) / А. Рахимов (Абдрахимов) // Вестн. Науч. об-ва татароведения. – 1925. – № 1–2. – С. 5–9.

Рахимова Д. Открылась выставка редких книг [выставки, посвященные 140-летию со дня основания библиотеки и 180-летию со дня рождения Каюма Насыри] / Д. Рахимова // Респ. Татарстан. – 2005. – 14 янв.

Редакция // Насыров А. К., Поляков П. А. Сказки казанских татар и сопоставление их со сказками других народов (Приложение) // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1900. – Т. XVI. – Вып. 4–6. – С. 3–4.

Сабирзянов Г. С. Творческое наследие Каюма Насыри // Сабирзянов Г. С. Татарская энциклопедия: краткий очерк истории создания. – Казань: Изд-во АН РТ, 2022. – С. 37–39.

Садыкова Л. Р. Каюм Насыри – основоположник татарского литературного языка / Л. Р. Садыкова // Лингвистические исследования: сб. науч.-методич. работ / Под общ. ред.: Н. В. Габдреевой, Г. Ф. Зиннатуллиной. – Казань: Изд-во гос. технол. ун-та, 2008. – С. 65–70.

Сафин М. Талантливая племянница Каюма Насыри / М. Сафин // Женщина. – 2003. – № 16 (сент). – С. 11.

Сафуанов С. Каюм Насыри / С. Сафуанов // Сов. Башкирия. – 1960. – 14 февр.

Сахибгараева Р. В. Актуальные проблемы обучения и воспитания подрастающего поколения школ в контексте исследований и педагогической деятельности Каюма Насыри / Р. В. Сахибгараева // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 87–90.

Табеев Ф. Провозвестник весны: к 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / Ф. Табеев // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Табеев Ф. Провозвестник весны: к 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / Ф. Табеев // Сов. культура. – 1975. – 14 февр.

Тагиров Р. Новые архивные материалы / Р. Тагиров // Сов. Татария. – 1959. – 15 февр.

Танташева Л. Г. Проблема воспитания и обучения в работах Каюма Насыри / Л. Г. Танташева, Р. А. Рахматуллина // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 91–95.

Уразманова Р. К. Каюм Насыри как этнограф / Р. К. Уразманова // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 163–166.

Фасеев К. Ф. Глашатай дружбы народов / К. Ф. Фасеев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 34–46.

Фасеев Ф. С. Насыри и татарская терминология / Ф. С. Фасеев // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 98–113.

Фасеев К. Ф. Передовая русская культура и ее роль в формировании демократической общественной мысли татарского народа. Научно-просветительная деятельность Каюма Насырова // Фасеев К. Ф. Из истории татарской передовой мысли (Вторая половина XIX – начало XX века) / Под ред. Г. Халит. – Казань: Таткнигоиздат, 1955. – С. 26–57.

Фахрутдинов Р. Г. Вклад Каюма Насыри в исследование истории и археологии казанских татар / Р. Г. Фахрутдинов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 155–162.

Фахрутдинов Р. З. К. Насыри как просветитель-гуманист / Р. З. Фахрутдинов // Технология совершенствования подготовки педагогических кадров: наука и практика. – Казань, 2002. – С. 30–31.

Фахрутдинов Р. З. Педагогическое наследие К. Насыри как неисчерпаемый источник возрождения националь-

ного образования и воспитания учащихся / Р. З. Фахрутдинов, Г. Ж. Даутова // Проф. образование. – 2002. – № 4. – С. 88–96.

Хабибуллина Д. Г. Каюм Насыри и Абдулла Авлони – просветители тюркского мира XIX века / Д. Г. Хабибуллина, А. Х. Ашрапова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань, 26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 248–250.

Хабибуллина Д. А. История Казанского края в научной деятельности Каюма Насыри / Д. А. Хабибуллина // Актуальные проблемы регионоведения и науковедения: сб. ст. науч. конф. (г. Казань, 7 мая 2018 г.) / Ред.: И. А. Гилязов, М. З. Хабибуллин. – Казань, 2018. – Вып. 7. – С. 250–256.

Хабибуллина Д. А. Создание музея Каюма Насыри в городе Казани (1979–1996 гг.) / Д. А. Хабибуллина // Актуальные проблемы регионоведения и науковедения: сб. статей науч. конф. (г. Казань, 14 апреля 2022 г.) / Ред.: И. А. Гилязов, М. З. Хабибуллин. – Казань, 2022. – Вып. 11. – С. 166–172.

Хабибуллина Д. А. Сказки казанских татар и сопоставление их со сказками других народов в «Известиях казанского Общества археологии, истории и этнографии» / Д. А. Хабибуллина // История России и Татарстана: Итоги и перспективы энциклопедических исследований: сб. ст. итог. науч. конф. науч. сотр. Ин-та татар. энцикл. и регионоведения АН РТ (г. Казань, 19 мая 2022 г.). – Казань, 2022. – Вып. 14. – С. 237–242.

Хабибуллина Д. А. Деятельность Каюма Насыри в православных религиозных учебных заведениях Казани / Д. А. Хабибуллина // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2023. – № 1. – С. 45–54.

Хайруллин А. Н. Насыри и Марджани / А. Н. Хайруллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976.– С. 188–192.

Хайруллина Г. М. Татарский Леонардо да Винчи – великий сын своего народа Каюм Насыри / Г. М. Хайруллина // Насыйри укулары – Насыровские чтения: сб. материалов I Межрег. науч.-практ. конф. с междунар. участием (24–25 февраля 2022 г.) / Науч. ред. С. Д. Бородина; сост. А. Р. Мансурова. – Казань, 2022. – С. 95–103.

Хайрутдинов А. Трактат Каюма Насыри «Мифтах аль-Кур'ан» // Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән: Коръән сүзләренең әлифба тәртибендәге тулы сүзлеге / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов, әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә Р. Ф. Шәфигуллина / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – С. 15–21.

Хайрутдинов А. Г. «Мифтах аль-Кур'ан» Каюма Насыри: первый в мусульманском мире конкорданс Корана / А. Г. Хайрутдинов // Ислам в современном мире. – 2016. – Т. 12. – № 1. – С. 57–76.

Хакимов Х. Х. Создатели первых татарских светских школ / Х. Х. Хакимов // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 184–187.

Хакимова Р. А. Каюм Насыров как языковед / Р. А. Хакимова // Каюм Насыри. 1825–1945 (Материалы научных сессий, посвященных 120-летию со дня рождения) / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань: Татгосиздат, 1948. – С. 61–77.

Хаков В. Х. Традиции К. Насыри в татарском языкознании / В. Х. Хаков // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 128–135.

Халитова Н. Истоки музыкально-эстетических воззрений К. Насыйри / Н. Халитова // Аргамак. – 1995. – № 8. – С. 81–84.

Ханбиков Я. И. Каюм Насыров о преподавании русского языка татарам / Я. И. Ханбиков // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Просвещение, 1964. – Вып. 2. – С. 144–148.

Ханбиков Я. И. Педагогическая деятельность и педагогические взгляды татарского просветителя Каюма Насырова // Ханбиков Я. И. Из истории педагогической мысли. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1967. – С. 147–234.

Ханбиков Я. Педагог-новатор: к 150-летию со дня рождения Каюма Насыри / Я. Ханбиков // Сов. Татария. – 1975. – 13 февр.

Ханбикова Ш. С. Первый толковый словарь татарского языка («Ләһҗәи татари» К. Насыри) / Ш. С. Ханбикова // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 121–124.

Хангильдин В. Н. Татарская грамматика Каюма Насырова «Энмюзяж» / В. Н. Хангильдин // Вопр. языкознания. – 1956. – № 4. – С. 98–103.

Харлампович К. В. П. П. Масловский и его переписка с Н. И. Ильминским (Материалы для истории русской миссии) / К. В. Харлампович // Изв. Об-ва археологии, истории и этнографии при Имп. Казан. ун-те. – Казань: Типо-литогр. Имп. Казан. ун-та, 1907. – Т. XXIII. – Вып. 1. – С. 69, 76–77, 94.

Хасаншина Л. «Желая открыть торговлю книгами» (Документы о Каюме Насыри в фондах НА РТ) / Л. Хасаншина // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2010. – № 3/4. – С. 217–221.

Хусаинов А. Первопроходец. Участь Каюма Насыри и судьба его творений / А. Хусаинов // Казань. – 1997. – № 7. – С. 112–114.

Хуснутдинова Р. Музей благоухающих цветов / Р. Хуснутдинова // Респ. Татарстан. – 2012. – 12 мая.

Шайдаева Л. Н. Идейно-эстетические и структурные особенности «Фаваких аль-джуласа» Каюма Насыри / Л. Н. Шайдаева // Вестн. Чуваш. ун-та. Гуманитарные науки. – Чебоксары, 2009. – № 4. – С. 336–339.

Шарафутдинов З. Т. Просветительская деятельность Каюма Насырова // Шарафутдинов З. Т. Традиции и преемственность просвещения. – Наб. Челны, 1997. – С. 28–68.

Шарафутдинов З. Т. Просветительская деятельность Каюма Насырова / Шарафутдинов З. Т., Ханбиков Я. И. История педагогики Татарстана: Учеб. пособие / Науч. ред. М. И. Богомолова. – Казань, 1998. – С. 28–68.

Шарафутдинова Р. М. Вопросы народной медицины в этнографических исследованиях К. Насыри / Р. М. Шарафутдинова, А. Н. Хайруллин // Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Отв. ред. Я. Г. Абдуллин. – Казань, 1976. – С. 167–174.

Шафигуллина Р. «Вершина моего иджтихада...» // Мифтах әл-Коръән. 2 томда. Т. 2: Насыйри К. Мифтах әл-Коръән: Коръән сүзләренең әлифба тәртибендәге тулы сүзлеге / Фәнни мөх. А. Г. Хәйретдинов, әдәби мөх. Р. Ф. Шәфигуллина; төз., транслит. һәм тәрҗ. итүче, кереш сүз А. Г. Хәйретдинов; кереш мәкалә Р. Ф. Шәфигуллина / К. Насыйри. – Казан: Познание, 2015. – С. 29–33.

Шафигуллина Р. Ф. «Мифтах аль-Куран»: судьба уникальной рукописи татарского учёного-просветителя Каюма Насыри / Р. Ф. Шафигуллина, А. Г. Хайрутдинов // «Национальная книга: гостья из прошлого? Метаморфозы традиции в современном мире». 3-я Междунар. науч.-практ. конф. Отдела национальной литературы РНБ. 17 ноября 2017 г.: тез. докл. / Отв. ред.: А. В. Андронов, А. А. Бурыкин, Ш. С. Жабо. – С.-Петербург: Рос. нац. библ., 2017. – С. 36.

Шафигуллина Р. Ф. Наследие выдающегося татарского ученого-энциклопедиста Каюма Насыри в свете восточной и западной парадигмы / Р. Ф. Шафигуллина, А. Г. Хайрутдинов // Вестн. БАЕ. – 2018. – № 1. – С. 83–90.

Эфиров А. Научная сессия, посвященная Каюму Насырову / А. Эфиров // Сов. педагогика. – 1945. – № 5–6. – С. 61–62.

Юсупова А. Ш. Деятельность К. Насыри в области языкознания / А. Ш. Юсупова // Творческое наследие просветителей тюркского мира: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 190-летию со дня рожд. К. Насыри и 170-летию со дня рожд. А. Кунанбаева (гг. Астана–Казань,

26–27 февраля 2015 г.) / Под общей ред. Р. Р. Замалетдинова. – Казань: Отечество, 2015. – С. 301–303.

Юсупова А. Ш. Вклад К. Насыри в создание татарско-русских и русско-татарских словарей XIX века / А. Ш. Юсупова // Востоковедение в России и странах СНГ на рубеже веков: материалы Междунар. симп., посвящ. 200-летию создания каф. вост. словесности в Казан. ун-те / Гл. ред. Р. М. Валеев. – Казань: Фолиант, 2015. – С. 152–159.

Юсупова А. Ш. Об одном словаре Каюма Насыри / А. Ш. Юсупова // Татарская поэзия и культура второй половины XX – начала XXI века: диалог с западными и восточными художественными традициями (к 80-летию татарского поэта Рената Хариса): материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Казань, 26–28 апреля 2021 г.) / Под общ. ред. Ф. С. Сайфуллиной. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2021. – С. 352–355.

Таҗик телендә

Зайниддинов М. Ибни Сино аз назари маорифпарвари тотор Қайюм Носирӣ / М. Зайниддинов // Писатели как критики: материалы вторых варзобских чтений «Проблемы писательской критики». – Душанбе: Дониш, 1990. – С. 95–97.

Төрек телендә

Çagatay S. Abd-ül-Kayyum Nasırî (1825–1902) / S. Çagatay // Ankara Universitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. – Ankara, 1952. – Ciılt X. – Sayı: 3–4. – S. 150–153.

Çagatay S. Abd-ül-Kayyum Nasırî ve eserleri (15.II.1825–2.IX.1902) / S. Çagatay // Kazan. – 1972. – № 9. – S. 3–17.

İshakî A. Abdulkayyüm el Nasıri / A. İshakî // Türk Yurdu. – 1942. – № 7. – S. 123–126.

Temir A. Abdülkayyum Nasiri'nin hayatından yapraklar / A. Temir // Kazan. – 1972. – № 9. – S. 18–23.

Төрекмән телендә

Махмудов А. Халкың оглы: Каюм Насырының доглан гөнүниң 150 йыллыгына / А. Махмудов // Эдебият ве сунгат. – 1975. – 12 февр.

Үзбәк телендә

Махмудов А. Эзгу туйғулар сохиби: Татар донишманди Каюм Носирийнинг туғилганига 150 йил тўлди / А. Махмудов // Совет Тожикистони. – 1975. – 14 февр.

Француз телендә

Lemercier-Quelquejay Ch. Un réformateur tatar du XIXe siécle Abdul Qajjum Al-Nasyri / Ch. Lemercier-Quelquejay // Cahiers du Monde Russe et Soviétique. – Paris, 1963. – Vol. IV. – No 1/2. – P. 117–143.

IV
БАШКА ЧЫГАНАКЛАРДАГЫ МӘГЪЛҮМАТ

а) монографияләр

Татар телендә

Әмирхан Р. Иманга тугрылык / Р. Әмирхан. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1997. – Б. 192–193.

Әхмәтҗанов М. Сайланма хезмәтләр / Фәнни мөх. З. З. Рәмиев; төз.: Л. Ш. Гарипова, А. И. Әхмәтова / М. Әхмәтҗанов. – Казан: ТӘҺСИ, 2019. – Б. 77, 167, 191, 223, 301.

Исламов Ф. Мәгърифәт, әдәбият һәм тарих сукмаклары буйлап / Ф. Исламов. – Казан: Мастер-Лайн, 2002. – Б. 31–38.

Миңнегулов Х. Й. Гасырлар өнен тыңлап…: Укытучылар, педагогик колледжлар һәм югары уку йортлары өчен методик кулланма / Х. Й. Миңнегулов. – Казан: Мәгариф, 2003. – Б. 22.

Татарстан АССР тарихы (Иң борынгы заманнардан алып безнең көннәргә кадәр). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1970. – Б. 236–237, 238.

Таһирҗанов Г. Тарихтан – әдәбиятка / Г. Таһирҗанов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. – Б. 68.

Хаков В. Х. Татар әдәбияты теле тарихы / В. Х. Хаков. – Казан ун-ты нәшр., 1993. – Б. 214–218; 243–246.

Хаков В. Х. Тел – тарих көзгесе (Татар әдәби теле үсеше тарихыннан) / В. Х. Хаков. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – Б. 167–168, 181–183.

Хуҗиәхмәтов Ә. Педагогика тарихыннан лекцияләр / Ә. Хуҗиәхмәтов. – Казан, 1997. – Б. 52–76.

Казакъ телендә

Ысқақов Б. Қазақ-татар әдеби байланысы / Б. Ысқақов. – Алматы: Ғылым, 1976. – Б. 64–66.

Ысқақов Б. Қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің идеялық-творчестволық байланыстары (Шығу тегі мен жолдары). – Алматы: Арыс, 2007. – Б. 70–72.

Рус телендә

Ашмарин Н. Очерк литературной деятельности Казанских татар-мухамедан за 1800–1805 гг.: тр. по востоковед., изд. Лазарев. ин-том вост. яз. под. ред. А. Е. Крымского. – М.: Тип. Варвары Гатцук, 1901. – Вып. IV. – С. 1–3, 4, 47–50.

Гайнуллин М. Татарская литература и публицистика начала XX века / М. Гайнуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1966. – С. 124–127.

Гайнуллин М. Татарская литература и публицистика начала XX века. Изд. 2-е, доп. / М. Гайнуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1983. – С. 161–162, 282–283.

Гилазов З. З. Татарская литература начала XX века в книжных изданиях / З. З. Гилазов. – Казань, 2005. – С. 47, 151–152.

Горохов В. М. Реакционная школьная политика царизма в отношении татар Поволжья / В. М. Горохов. – Казань: Татгосиздат, 1941. – С. 166–169.

История Казани. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1988. – Кн. I. – С. 8, 10, 25, 40, 131, 218, 226, 238, 341.

История Татарской АССР. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1973. – С. 79.

Исхаков Д. М. Феномен татарского джадидизма: введение к социокультурному осмыслению / Д. М. Исхаков. – Казань: Иман, 1997. – С. 22.

Ишмуратов И. М. На родине Каюма Насырова // Ишмуратов И. М., Садыков Т. С. По просторам Татарии. – Казань, 1971. – С. 86–88.

Кубатова А. З. Татарское просветительство и реформаторское движение в Кыргызстане (конец XIX – начало

XX века) / А. З. Кубатова. – Казань: ИЯЛИ им. Г. Ибрагимова АН РТ, 2022. – С. 40, 102–103.

Мустафин Р. Образ времени: Статьи / Р. Мустафин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1985. – С. 55–62.

Нигматов З. Г. Проблема гуманистического воспитания в татарской народной педагогике / З. Г. Нигматов // Уч. зап. КГПИ. – Вып. 193. Педагогическая мысль в Казанском крае в конце XIX – начале XX века / Отв. ред. Я. И. Ханбиков, ред. Э. А. Салимова. – Казань, 1979. – С. 75.

Просветительство К. Насыри // Очерки истории татарской общественной мысли. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2000. – С. 122–126.

Тутаев М. З. Октябрь и просвещение (Очерки истории просвещения в Татарии накануне Октябрьской революции и в первые годы Советской власти) / М. З. Тутаев. – Казань, 1970. – С. 16–17, 29.

Фасеев К. Ф. Из истории татарской передовой общественной мысли (Вторая половина XIX – начало XX века) / К. Ф. Фасеев. – Казань: Татгосиздат, 1955. – С. 26–57.

Фасеев К. Ф. На путях пролетарского интернационализма (Утверждение идей интернационализма в татарской общественной мысли) / К. Ф. Фасеев. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1971. – С. 58–63.

Юзеев А. Н. Просветительские взгляды К. Насыри / Юзеев А. Н. Татарская философская мысль конца XVIII–XIX веков (эволюция, основные направления и представители) / А. Юзеев. – Казань: Иман, 1998. – С. 63–71.

б) күптомлыклар

Ибраһимов Г. Әсәрләр: 8 томда / Төз., текст, иск. һәм аңл. әзерл.: М. Х. Хәсәнов, Р. Р. Гайнанов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1978. – 5 т.: Әдәбият һәм сәнгать турында мәкаләләр, хезмәтләр (1910–1933). – Б. 221, 227, 256, 340, 341, 355, 369, 370, 385, 387, 478, 482–489, 492, 497.

в) антология

Исламов Ф. Ф. Каюм Насыйри (14.02.1825 – 20.08.1902) / Ф. Ф. Исламов // Татар педагогик антологиясе: 2 томда. 1 т. (борынгы төрки чор – XX гасыр башы). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2014. – Б. 287–291.

г) әдәби сүзлек

Рәми И. Г. Насыйри // Рәми И. Г., Даутов Р. Н. Әдәби сүзлек (элекке чор татар әдәбияты һәм мәдәнияте буенча кыскача белешмәлек). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2001. – Б. 187–188.

д) библиографик белешмәлек

Каюм Насыйри (1825–1902) // Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек: 2 томда / Төз.: Р. Даутов, Р. Рахмани. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 2 т.: Л–Я. – Б. 184.

е) фонд һәм коллекцияләр күрсәткече

Әхмәтҗанов М. И. Мирасханә: фонд һәм коллекцияләр күрсәткече / М. И. Әхмәтҗанов. – Казан, 2005. – Б. 4, 26–28, 56, 71, 72, 146, 148.

ё) уку-укыту әсбаплары

Нуруллин И. З. XX йөз башы татар әдәбияты (Лекцияләр курсы) / И. З. Нуруллин. – Казан, 1962. – I кис. – Б. 13.

Сәгъди Г. Татар әдәбияты тарихы: Дәреслек-кулланма / Г. Сәгъди. – Казан: Татар. дәүләт нәшр. басмасы, 1926. – Б. 42–50, 52–57, 58, 59–62.

Татар әдәбияты тарихы. Программа (2 кисәк. XIX йөз татар әдәбияты): Татар филологиясе бүлеге студентлары өчен / Төз.: Ш. А. Садретдинов, Н. Г. Ханзафаров. – Казан, 1986. – Б. 10–11.

XIX йөз татар әдәбияты. Программа (Пед. ин-тларының татар теле һәм әдәбияты бүлекләре өчен) / Төз. М. Гайнуллин. – Казан, 1968. – С. 8–9.

ж) диссертация авторефератлары

Акбиев С. Х. Дагестанско-татарские литературные связи XIX – начала XX века (Проблемы сравнительно-исторического изучения): Автореф. дис. ... д-ра филол. наук / С. Х. Акбиев; ДагГПИ им. Г. Цадасы. – Алма-Ата, 1989. – 48 с.

Беркутов В. М. Развитие математического образования татарского народа (X. в. – нач. XV в.): Автореф. дис. … д-ра пед. наук / В. М. Беркутов; КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 1993. – 35 с.

Гумеров Д. Т. Развитие прогрессивно-демократической мысли Татарии во второй половине XIX века: Автореф.

дис. … канд. философ. наук / Д. Т. Гумеров; Акад. обществ. наук при ЦК КПСС. – М., 1949. – 20 с.

Зайни Р. Л. Татарские печатные календари: становление и развитие: Вторая половина XIX – начало XX. вв.: Автореф. дис. … канд. филол. наук / Р. Л. Зайни; КГУ. – Казань, 2004. – 21 с.

Максумова Л. Из истории узбекско-татарских литературных связей: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Л. Максумова; ТашГУ им. В. И. Ленина. – Ташкент, 1978. – 24 с.

Хафизов С. Х. Татарская проза второй половины XIX века (к вопросу формирования и развития просветительского реализма): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / С. Х. Хафизов; КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина. – Казань, 1975. – 31 с.

з) энциклопедистик мәкаләләр

Татар телендә

Мөхәммәтшин Р. М. Насыйри / Р. М. Мөхәммәтшин, А. В. Климин // Татар энциклопедиясе: 6 томда / Баш мөх. Ә. М. Мазһаров, җав. мөх. Г. С. Сабирҗанов. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2014. – 4 т.: М–П. – Б. 334–335.

Насыйри // Татар энциклопедиясе сүзлеге / Баш мөх. М. Х. Хәсәнов; җав. мөх. Г. С. Сабирҗанов. – Казан: ТР ФА Татар энцикл. ин-ты, 2002. – Б. 456.

Насыйри Каюм исемендәге архитектура-этнография комплексы // Татар энциклопедиясе: 6 томда / Баш мөх. Ә. М. Мазһаров, җав. мөх. Г. С. Сабирҗанов. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2014. – 4 т.: М–П. – Б. 33.

Насыйри Каюм музее // Татар энциклопедиясе: 6 томда / Баш мөх. Ә. М. Мазһаров, җав. мөх. Г. С. Сабирҗанов. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2014. – 4 т.: М-П. – Б. 335–336.

Казакъ телендә

Бейсенов А. Насыри / А. Бейсенов // Түркістан. Халықаралық энциклопедия / Бас ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 2000. – Б. 502.

Рус телендә

Гайнуллин М. Х. Насыри / М. Х. Гайнуллин // Большая Советская энциклопедия. Изд. 3-е.: в 30 т. – М.: Сов. энцикл., 1974. – Т. 17. – С. 312.

Гайнуллин М. [Татарская] литература / М. Гайнуллин, М. Хасанов // Большая Советская энциклопедия. Изд. 3-е.: в 30 т. – М.: Сов. энцикл., 1976. – Т. 25. – С. 292.

Гайнуллин М. Татарская литература / М. Гайнуллин // Литературный энциклопедический словарь – М.: Сов. энцикл., 1987. – С. 435.

Гусаров Ю. В. Насыри Каюм (псевд., наст. фам., имя, отчество – Насыров Габделкаюм Габденнасырович) (2.2.1825., д. Верхние Ширданы Свияж. у. (ныне с. Малые Ширданы Зеленодол. р-на Респ. Татарстан) – 20.8.1902, г. Казань) – татарский учёный-просветитель, писатель / Ю. В. Гусаров // Чуваш. энцикл.: В 4 т. – Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 2009. – Т. 3: М–Се. – С. 195.

Мухаметшин Р. М. Насыри / Р. М. Мухаметшин, А. В. Климин // Татарская энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. М. Х. Хасанов, отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2008. – Т. 4: М–П. – С. 370–371.

Насыри // Большая Советская энциклопедия / Гл. ред. Б. А. Введенский. 2-е изд. – М.: Большая Сов. энцикл., 1955. – Т. 29. – С. 224.

Насыри // Большой энциклопедический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Рос. энцикл.; СПб.: Норинт, 2001. – С. 786.

Насыри // Советский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1980. – С. 874.

Насыри // Всемирный биографический энциклопедический словарь. – М.: Большая Рос. энцикл., 2000. – С. 530.

Насыри // Новый энциклопедический словарь. – М.: Большая Рос. энцикл., РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – С. 786.

Насыри // Литературный энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1987. – С. 660.

Насыри // Отечество. История, люди, регионы России: Энциклопедический словарь / Сост.: А. П. Горкин, В. М. Карев. – М.: Большая Рос. энцикл., 1999. – С. 396.

Насыри // Республика Татарстан. Энциклопедический справочник для средств массовой информации / Под ред. И. А. Гилязова. – Казань: ОП «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ» – ГУП «Татарское книжное издательство», 2016. – С. 258.

Насыри // Татарский энциклопедический словарь. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 1998. – С. 388.

Насыри // Татарстан: Краткая иллюстрированная энциклопедия / Гл. ред. М. Х. Салахов, отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – 2-е изд., испр. и доп. – Казань: ОП «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ», 2015. – С. 527.

Насыри (Насыйри) Каюм (Габделькаюм) Габдельнасырович // Ново-Татарское кладбище Казани. Каталог-справочник памятных захоронений / Автор.-сост. А. И. Ногманов. – Казань: Ин-т истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2021. – С. 192–193.

Насыри Каюма имени архитектурно-этнографический комплекс // Татарская энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. М. Х. Хасанов, отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2008. – Т. 4: М–П. – С. 371.

Насыри Каюма музей // Татарская энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. М. Х. Хасанов, отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2008. – Т. 4: М–П. – С. 371–372.

Насыри Каюма музей // Татарстан: Краткая иллюстрированная энциклопедия / Гл. ред. М. Х. Салахов, отв. ред. Г. С. Сабирзянов. – 2-е изд., испр. и доп. – Казань: ОП «Институт Татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ», 2015. – С. 527.

Сункишев А. Насыри (Насыйри) Каюм (Габделькаюм) Габдельнасырович (Каюм Насыйри) // Сункишев А. Апастовская историко-краеведческая энциклопедия. – Казань: Школа, 2014. – Т. 3: Персоналии. – С. 147.

Юзеев А. Насыри Каюм (1825–1902) / А. Юзеев // Ислам на европейском Востоке: Энцикл. словарь. – Казань: Магариф, 2004. – С. 263–265.

ЭЧТӘЛЕК

Исламов Р. Каюм Насыйрины өйрәнү һәм аның биобиблиографиясе 3
I. Хезмәтләре. Әсәрләре 39
II. Мәкаләләре 65
III. Тормышы һәм иҗаты турында 87
а) монографияләр 87
б) диссертация авторефератлары 88
в) фәнни җыентыклар 89
г) күргәзмә каталогы 91
д) тасвирлама 91
е) библиографияләр 91
ё) буклет 91
ж) мәкаләләр 92
IV. Башка чыганаклардагы мәгълүмат 152
а) монографияләр 152
б) күптомлыклар 154
в) антология 154
г) әдәби сүзлек 155
д) библиографик белешмәлек 155
е) фонд һәм коллекцияләр күрсәткече 155
ё) уку-укыту әсбаплары 155
ж) диссертация авторефератлары 155
з) энциклопедистик мәкаләләр 156

Научное издание

Рамил Фанавиевич Исламов

КАЮМ НАСЫРИ:
Биобиблиографический указатель

(*на татарском языке*)

Фәнни басма

Рәмил Фәнәви улы Исламов

КАЮМ НАСЫЙРИ:
Биобиблиографик күрсәткеч

Текстны җыю: *Рәмил Исламов*
Компьютерда биткә салу: *Рәфыйк Сәләхиев*
Тышлык бизәлеше һәм рәсемнәрне эшкәртү: *Фәридә Ибраһимова*
Фотоиллюстрацияләр: *Раил Шакиров, Рәмил Исламов*
Корректорлар: *Фирая Бәдретдинова, Гөлия Каюмова,*
Рәмзия Шәрәпова

Басарга кул куелды 28.12.2024.
Форматы 84×108/32. «Times New Roman» гарнитурасы. Офсет басма.
Шартлы басма табагы 8,82. Тираж 1000 экз.

ТР ФА М.Хәсәнов исемендәге Татар энциклопедиясе
һәм төбәкне өйрәнү институты.
420015, Казан ш, Пушкин ур., 56.
E-mail: info-ite@mail.ru

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе нәшрияты.
420111, Казан ш., Бауман ур., 20.
E-mail: izdat.anrt@yandex.ru